

ECloga

5. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék

Lectori salutem

Markó Anita: Sub rosa.....5

Sub rosa

Barta Tamás: Téglamesék.....6

Nad Éva: Nők a rockzenében.....13

Tóth Olivér István: Erotika, ideológia és művészet.....19

Paksa Rudolf: Kasztok Budapest belvárosában.....23

Ruth Hrejla: A faj jólétéért?.....27

Folytassa, Collega!

Barta Tamás: Interjú Kovács Istvánnal.....29

Lócsi Levente: Collegiumi népdalkincs.....34

Paksa Rudolf: Méltónak lenni a nagy elődökhöz (5.).....42

Minchev Vaszil: Interjú Horváth Péterrel.....51

Vitriol és macskakő

Németh Gábor: Arab tavasz vagy arab nyár?.....55

Németh Gábor: A republikánus integrációs modell válsága

Franciaországban.....61

Tóth Enikő: „Ne tanítsunk balneológiát!”.....66

Tóth Enikő: Mit ér a művész, ha fiatal?.....75

Bánlaci Dalma Stella: A kormány tisztviselői még mindig

a kormány kiszolgáltatottjai.....79

Vég András: A közös minimum.....85

Tóth Olivér István: „Alternatívának kell lennie”.....87

Asztalfiók

Barta Tamás: Vésett sorok L-nek.....92

Barta Tamás: Önarckép.....93

Vaszil Minchev: Búcsú.....93

Vég András: Oktatófilm a macskáról.....94

Kult-treff

Inzsől Kata: Egymásrólsemmit.....96

Tóth Olivér István: Szirénének.....100

Barta Tamás: História fenevad vs. Időfeletti jókedv.....103

Szilvay Máté: Ligeti György üzenetei.....106

Fazekas Boglárka: Szilmarilok.....111

Gyöngyösi Megyer: Vannak olvasók.....113

Vég András: Az álmok, s nem a valóság köntöse.....118

Idegen tollak

Bolesław Leśmian: *** (Csombok Marianna fordításai).....121

Tóth Dániel: Offline-Liebe – gibt’s noch so was?.....122

IMPRESSZUM

EClog_a 2011. június
5. szám

Kiadja az Eötvös Collegium
Diákbizottsága
Főszerkesztő: Markó Anita

Szerkesztők:

Bálint Zsuzsa (*Idegen tollak*)
Barta Tamás (*Folytassa, Collega!*)
Körtési Márton (*Asztalfiók*)
Kovács Györgyi
Machó Zsófia
Markó Anita (*Variációk egy témára*)
Minchev Vaszil
Sándor Júlia
Szilvay Máté (*Kult-treff*)
Tóth Olivér István (*Vitriol és macskakő*)

Design:

Tóth Olivér István

Borító:

Körtési Márton

Tördelés:

Machó Zsófia

Szerkesztőség: 1118 Budapest,
Ménesi út 11-13.
ecloga.ec@gmail.com
<http://ecloga.eotvos.elte.hu>

LECTORI SALUTEM

Markó Anita: Sub rosa

– Köszönöm, Harpokratész – suttogta Erósz, miközben egy rózsát nyújtott neki.

– A hallgatás istene hallgat – bólintott Harpokratész. – Amíg rózsával jössz, addig nyugodt lehetsz. Minden titok titok marad.

**

„Halljátok hát, mint volt s hogyan,
ifjú urak: ha arra van
szükségetek tavaszidőn,
s támad a vágy is ébredőn
szép friss rózsát szakítani
– zárt bimbó még, vagy nyílna ki –,
hozzá vigyázva lépjétek,
nehogy bármit elvétsetek.
Tegyetek úgy, mint mondom itt,
vagy leljétek jobb módjait.”
(*Rózsaregény*)

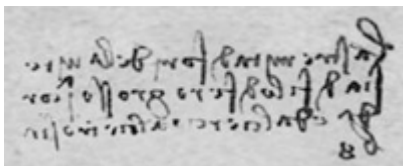
5

**

Tágas étkezőteremben ültek a lovagok, ő maga is köztük foglalhatott helyet, bár még csak apród volt. Ámulva figyelte a széles mennyezetet, egy rózsa volt felfestve, nem egészen értette, miért. Kérdőn nézett a mellette ülő lovagra.

– Azért van ott, hogy sose felejtjük el: ami *sub vino* ('bor közben') elhangzik, azt nem kell *sub divo* ('a szabad ég alatt') elismételni. Sokat kell még tanulnod.

**

– írta Leonardo da Vinci titkosírással, úgymond *sub rosa*.

**

A rózsa jele alatt van a titok. De hol is az a rózsa? Gyóntatószéken, zárókövön vagy épp a képzeletünkben. A titok zárt közösséget kreál. Összefog. Ezért érdekel minket. Kíváncsi-vá tesz. Mert mások tudják, mi mégsem. A tudás pedig hatalom (legalábbis mondják). Aki tudja a titkot, annak helye van valakik között. Vagy éppen valakik fölött. Privilegium. Erről írunk. Titokról, bennfentességről. Most csak így, *sub rosa*.

Barta Tamás: Téglamesék Kelet- és közép-európai „beépülős” kémtörténetek papíron és képernyőn

Miféle regényekről és filmekről lesz az alábbiakban szó? Az olyanfajta történetek, amiket én általában „beépülős sztoriknak” szoktam nevezni, lényege röviden az, hogy egy-egy háborút egy-egy az ellenséges seregbe beépült kém (hírszerzési szakszóval: „tégla” vagy még inkább: „vakond”) szemszögből ábrázol, bizonyítandó az illető ügynököt delegált hadsereg felkészültségét és ravaszságát. Nem vagyok biztos benne, hogy ez teljesen kelet-közép-európai műfaj lenne; mindenesetre úgy tűnik, a világnak ezen a felén kiemelkedően sok ilyen alkotás született. Hogy ez mennyiben jellemző (jellemző-e) a világnak ezen a felén élő emberek lelkivilágára, arról egy külön tanulmányt lehetne írni. Én most nem erre vállalkoznék, csupán arra, hogy sorra vegyem a műfaj (ha annak nevezhető) néhány jellegzetes és klaszszikus darabját.

Az alapkoncepció, a pozitív hősként szereplő „vakond” őstípusának megteremtése, minden bizonnyal a nagy lengyel romantikus költő,

Adam Mickiewicz 1820-as években megjelent, *Konrad Wallenrod* c. elbeszélő költeményéhez köthető. A közepkorban játszódó mű pogány litván származású főhősét még gyerekkorában rabolja el a Német Lovagrend. Felneve a Konrad névre keresztelt ifjú a Rend vitéz tagjává válik, azonban eljön az idő, mikor rádöbben származására és arra, hogy valójában népének halálos ellenségét szolgálja. Mégsem szökik haza; más módot választ, hogy honfitársainak értékes szolgálatot tegyen. Célja érdekében a lovagok vezetőjévé, nagymesterévé válik (a Teuton Rendnek egyébként tényleg volt Konrad von Wallenrode nevű nagymestere), majd ilyen minőségben többször is szándékosan súlyos vereségbe vezeti a németeket, mindig a lehető legnagyobb veszteségeket okozva nekik. A mű meghökentette már a kortársakat is, és heves vitákat váltott ki arról, hogy „mit akart a költő ezzel mondani”. Az általános vélemény szerint arra akarta figyelmeztetni véreit, hogy az idegen elnyomás

BARTA TAMÁS: TÉGLAMESÉK

alatt sínylődő lengyeleknek országuk helyreállítása céljából nem csak, vagy nem elsősorban erőre, hanem inkább leleményességre, az álnoksáig menő ravaszságra lesz szükségük. (Így a jó ügy érdekében végzett ilyenfajta konspirációt máig is nevezik „wallenrodizmusnak” a lengyelek.)

Bár a „klasszikus” beépülő sztori általában a II. világháború idején játszódik, természetesen akadnak kivételek. Igen érdekes darabját képezheti összeállításunknak az 1967-ben forgatott *Dákok (Dáci)* című román-francia film. (Rendezője Sergiu Nicolescu, írója Aura Vatafu). A történet, mint sejtethető a Kr. u. 80-as években zajlott római-dák háború idején zajlik. A történet szerint egy dák harcos lenyilaz egy öreg római diplomatát, később értesülve arról, hogy az áldozat valójában Zoltes, a dákok által évtizedekkel ezelőtt Rómába küldött kém, akinek feladata volt, hogy magát patríciusnak kiadva a szenátusba férkőzzön, és minden eszközzel akadályozza, hogy a Birodalom megtámadja Daciát. Így Zoltes idő előtti halála miatt nem tudja felfedni származásának titkát római nőtől született fiának, Severusnak. Pedig az ifjú

Severus hamarosan éppen Dacia területére vezet egy felderítő csapatot a római hadsereg centuriójaként. Sebesülten dák fogságba esik, és csak ekkor, az őt felismerő Decebal dák királytól tudja meg az igazat. A film innen-től kezdve nagyrészt Severus identitásválságból eredő vívódásának a története. Neveltetése Rómához, származása (és később szerelme) viszont Daciához köti. (Ezzel burkoltan akár a románság etnogenezisének szimbóluma is lehetne a szerzők szándékai szerint.) Végül nehéz szívvel újra felölti a római egyenruhát, de az egyik dák törzsfővel vívott párbaja során szándékosan hagyja magát leszúrni (így elérni, hogy az újabb, még erősebb római csapat vezető nélkül maradjon). Utolsó lehelletével azt súgja fölé hajoló ellenfelének: „Ennyit tudtam tenni értetek.”

Függetlenül attól, hogy mit gondolunk a dákoromán kontinuitás elméletéről, a film egy kiváló alkotás, ami a látványt, a rendezést, a csatajeleneteket és a tárgyi hitelességet illeti. Annál is sikeresebb lehetett a maga idejében, hiszen Severus szerepére az alkotóknak a nagy francia sztárt, Pierre Brice-t sikerült megnyerniük, akit a

SUB ROSA

'60-as évek NSzK-s westernjeiben Winnetou alakítójaként ismert meg a világ.

8 A címben témaként megjelölt műfaj második leghíresebbje megintcsak a lengyelekhez köthető. A '60-as évek egyik legsikeresebb háborús sorozata, amelynek címe lengyelül *Az életnél nagyobb a tét (Stawka większa niż życie)* volt, Magyarországon azonban *Kockázat* címen futott 1967-ben, tehát azonos évben a *Dákok* moziba kerülésével. (Nem tudni, volt-e a két alkotásnak valamiféle ötletadó hatása egymásra.) Rendezője Andrzej Konic, később Janusz Morgenstern, forgatókönyvírói pedig Andrzej Szypulski és Zbigniew Safjan (akik azonban a stáblistában közös írói álnevük alatt, Andrzej Zbych néven szerepeltek). A *Kockázat* főhőse egy Stanisław Kolicki nevű lengyel katonatiszt, aki egy német fogolytáborból megszökve a szovjetek karjaiba fut. Kiemelkedő német nyelvtudása (és egy elhárítótiszthez való hasonlósága) miatt a szovjet hírszerzés különleges feladattal bízta meg: a német katonai elhárításba, az Abwehrbe kell beépülnie, jeleznie a németek terveit, és segíteni a lengyel ellenállókat. A KGB számára ő lesz a J23-as

ügynök, míg az Abwehrben Hans Kloss kapitány álnéven működik. Tevékenysége meglehetősen szerteágazó. A film 18 részből állt, az utolsóban Kloss eltűnik, hogy aztán egykori német „társai” megdöbbenésére hamarosan lengyel egyenruhában térjen vissza, mint a szovjet-szövetséges lengyel Népi Hadsereg hírszerzésének tisztje.

A sorozat (a lengyelek röviden csak Tétnek nevezik) mellesleg máig kultikus tiszteletnek örvendő Lengyelországban, az egyes részekről képregényváltozatok is készültek; a jellegzetes mondatok (leginkább a jelszavak) szállóigékké váltak, Kloss kapitány alakja pedig számos későbbi lengyel filmben is felbukkan, hol utalásszerűen, hol egészen konkrétan. A hírek szerint tervbe van véve egy folytatás is, amelyben az öreg, a hadseregtől nyugdíjba vonult Kolickinak egy évtizedek óta bujkáló háborús bűnös után kell majd nyomoznia. (Egyébként a *Kockázat* Magyarországon is kiemelkedően népszerű volt; Kloss-J23 alakítóját, Stanisław Mikulskit éppen ezért hívták magyar filmekbe is szerepelni.)

A J23-ast azonban messze túlszárnyalta hírnév tekintetében orosz megfelelője,

BARTA TAMÁS: TÉGLAMESÉK

„Justas” ügynök. Ez a név Max Otto von Stirlitzet, az SS hírszerző ezredesét takarja, akiről környezete nem sejteti, hogy igazi neve Makszim Makszimovics Iszajev ezredes, és valójában nem más, mint a KGB-nek az SS-be beépült felderítője. Stirlitz-Iszajev-Justas *A tavasz tizenhét pillanata (Szemnadcaty mgnovenyij veszni)* című regény főhőse, amelynek szerzője a krimiíróként már előtte is híres Julian Szemjonov. Iszajev beépülésének pontos körülményei nem derülnek ki, biztos csupán annyi, hogy a spanyol polgárháború (1936–1939) idején már az SS kötelékében tartózkodott. A róla szóló regény 1945 tavaszán játszódik, mikor az orosz csapatok már mélyen bent járnak a német területeken. Justas ekkoriban azt a feladatot kapja a Központtól, derítse ki, készülnek-e a náci vezetők külön titkos tárgyalásokra a nyugati szövetségesekkel a szovjetek ellenében. Mindenekelőtt Himmlert és Bormannt kell figyelnie. Feladata annál veszélyesebb, mert német főnökei, a ravasz Müller és a beképzelt Schellenberg egyre gyanakvóbbak vele szemben.

A regény egyébként 1968-ban jelent meg, tehát megint nem sokkal a *Dákok* után,

és tulajdonképpen egy évben a *Kockázat* befejezésével. A kultikussá váló filmváltozat később, 1973-ban készült el (vagy három évig forgatták), Tatjana Lioznova rendezésében, a kiváló színész, Vjacseszlav Tyihonov főszereplésével. Népszerűsége minden várakozást felülmúlt. Mai néző számára talán már kissé lassúnak és melankolikusnak tűnhet. (A könyv kissé kevésbé szétfolyó, követhetőbb, és véleményem szerint izgalmasabb, ez azonban semmit nem von le a film értékéből sem.) Érdekessége, hogy Stirlitz ki nem mondott gondolatait és az események összegzését általában nem a főszereplő, hanem egy külön narrátor néha kissé szenvtelen hangján halljuk. (Ezeknek a kommentároknak a jellegzetes száraz stílusa adja az alapját az Oroszországban külön műfajnak számító Stirlitzvicceknek.)

A film és a könyv két nagy erénye: az alapos kidolgozottság (bár ez elsősorban a könyvre igaz) és a kiváló hangulatteremtés (ez pedig elsősorban a filmre jellemző). Előbbi alatt főleg azt értem, hogy a mű kiváló ismeretterjesztő munka is: sokat megtudhatunk belőle a II. világháború hírszerzéséről. Utóbbi

SUB ROSA

alatt pedig azt, hogy milyen szokatlanul nagy empátiával tudja ábrázolni a Szovjetunió „fasiszta” ellenségét: megmutatja a szenvedő, vétlen német népet és katonákat.

10 A film népszerűségének hatására Szemjonov jóval később egy folytatást is írt az eredeti történethez, *A tavasz megszerpíti Berlint* címmel. (Ebből nem készült film.) Ez 1945 április második felétől 1946-ig követi Stirlitz sorsát. Valószínűnek tűnik, hogy még valamiféle további folytatás is tervbe volt véve, mert ebben a második kötetben sokkal több a furcsán elvarratlanul maradó szál.

Stirlitz népszerűsége egyébként máig is fennmaradt. Ezt a fent említett, ma is élő vicceken kívül az is bizonyítja, hogy egy felmérés szerint, ha Oroszországban ma a filmhősök indulnának az elnöki tisztért, akkor a választásokat nagy valószínűséggel Makszim Iszajev ezredes nyerné meg.

Stirlitz és Kloss között egyébként nem nehéz megtalálni a párhuzamokat, igaz a két film teljesen más hangulatú: a Kockázat jóval akciódúsabb, míg az orosz mű inkább a klasszikus gondolkodós krimikkel rokon. (Igaz, *A tavasz tizenhét pillanata* eredetileg regénynek

készült, és csak később lett belőle film.) A két főszereplő karaktere is más. Jellemző, hogy míg Stirlitz a sorozat folyamán összesen egyszer süti el Walther PPK-ját, addig Kloss szinte minden epizódban használni kénytelen fegyverét vagy az öklét. A két figura hasonlósága és hallatlan népszerűsége szinte kínálta egy olyan feldolgozás lehetőségét, amelyben mindketten szerepelnek, nem tudva egymás küldetéséről. 2007-ben aztán el is készült egy ilyen sorozat, megintcsak Lengyelországban. A címe *Halo Hans!* volt, műfajaként leginkább a kémfilm-paródiát lehetne mondani, bár nagyban hajazott a francia-angol *Halló, halló!* sorozatra is.

Nem tudni, hogy a Szovjetunióban *A tavasz tizenhét pillanatának* nagy sikere tette népszerű műfajjá a „hírszerző ponyvaregényt” vagy éppen fordítva, Julian Szemjonov regénye volt ennek a zsánernek az a műve, ami aztán a leginkább befutott. Akár így, akár úgy, az elmondható, hogy a kriminek ez a fajtája valamikor nagyon népszerű volt a szovjet országokban. Még egy példát szeretnék felhozni erre, érdekes sztorija kapcsán. Még hozzá Viktor Jegorov *Me-*

BARTA TAMÁS: TÉGLAMESÉK

rénylet! című művét, amelyet a magyar olvasók inkább a Népszava grafikusának, Sebők Imrének egy képregényéből ismerhettek meg. Itt a következő az alapszituáció: A német titkosszolgálat 1943-ban egy merényletet tervez a Teheránban találkozni szándékozó Churchill, Rooseveltt és Sztálin ellen. Az akció előkészítésével, hogy, hogy nem éppen egy Walter Schultz nevű Abwehr-tisztet bíznak meg, akiről senki nem tudja (ti azonban már nyilván sejtitek), hogy valójában a KGB ügynöke; igazi neve Ilja Sztetlov. A hírszerző persze nehéz helyzetbe kerül azzal, hogy egyszerre kell a merényletet megszerveznie és megghiúsítania, és dolgát az sem könnyíti meg, hogy felettesei beosztanak mellé egy ellenőrző tisztet is, egy rendkívül csinos német nő személyében. Schultz-Sztetlovnak minden ügyességére szüksége lesz, hogy leszerelje agyafúrt „társát”, aki a részfeladatok végrehajtása közötti szünetekben még egy-két kellemes éjszakát is szerez a szovjet felderítőnek. (Az, hogy a szovjet cenzúra engedélyezte egy ilyen történet megjelenését, amelyben a KGB és az Abwehr tisztje viszonyt kezdenek egymással, talán jelzi, hogy ez a

regény már az enyhülés korszakában keletkezett.) A Teheránban svájci papírokkal tartózkodó álházaspárra ráadásul a brit titkosszolgálat is nagyon hamar felfigyel.

A „beépülő” legenda végül Magyarországon is felütötte a fejét, igaz teljesen más formában, mint az eddig tárgyalt esetekben láttuk. Nem regény vagy film született belőle ugyanis, hanem áltudományos mű, épp ezért főszereplője konkrét történelmi személy. További fontos különbség még az, hogy összeállításunk eddigi darabjaihoz képest, itt a tégl a negatív szereplő, másképpen szólva a bűnbak. Az előzőleg Szibériában Petőfit kereső Kéri Edit *Ki volt Görgey?* című könyvének erősen preconcepciózus tézise az, hogy az a nagy magyar hadvezér, akit mi Görgey Artúr néven ismerünk, valójában egy cseh ügynök volt, aki még valamikor 1836 és 1845 között lépett a tullni hadaródiskolában megmérgezett igazi Görgey helyére. Vagyis mégcsak nem is áruló volt, hanem idegen kém. Igaz, azt Kérinek sem sikerül tisztáznia, hogy miért akart volna a császári hadvezetés egy ügynököt beépíteni a „magyar vezérkarba”, akkor, amikor még nem is létezett

SUB ROSA

12 önálló magyar hadsereg (és nem is mutatott semmi jel arra, hogy tíz éven belül lesz; pláne, hogy konfliktusba fog kerülni a Habsburg Birodalom hadseregével). Elég furcsa feltételezés az is, hogy az ezután Prágában élő fiatal nemes csak tette volna, hogy belefásult a katonai pályába, és pusztán megtévesztésből kezdett teljes lelkesedéssel a vegyészettel foglalkozni. Arra sem ad különösebb magyarázatot, hogy az ál-Görgey miért verte sokszorosan laposra az osztrák sereget (ellentétben Mickiewicz Wallenrodjával, akinek a németek vereségeiket köszönhatték), ahogyan arra sem, hogy ha a császári hadvezetés ügynöke volt, akkor miért akarta mindenáron az orosz cári csapatok előtt letetetni a fegyvert. A műnek egyetlen értékelhető tulajdonsága az, hogy közül néhány érdekes részletet a két Görgey-testvér (1848-ban: Görgei), Artúr és István levelezéséből, igaz ezekből is mindig teljesen agyatlan következtetéseket von

le. Hogy ezt a komolytalan munkát is belevettem ebbe a fiktív történeteket felvonultató ismertetőbe, annak célja csak az, hogy érzékeltessem, milyen erős lehetett a beépülő kémistorik hatása mifelénk.

Hogy mi a titka az ilyen történetek sikerének? Talán az, hogy mindenki szereti, amikor nagy titkok, bizalmas információk birtokosának érezheti magát, ezzel némi fölényes megelégedettséget is elkönnyelve másokkal szemben. (Igaz ezek a „mások”, az „alulinformáltak” itt többnyire csak az ellenséges sereg fiktív katonáit jelenti, hiszen a valóságban minden orosz tisztában van vele, hogy Max Stirlitz nem német tiszt.) Az meg csak egy plusz pozitív hatás lehet, hogy (ha nem kezdünk el összeesküvéselméleteket gyártani) e könyvek és filmek hőseinek helyzetébe belehelyezkedve talán megpróbáljuk a világot kissé összetettebben, ellenfeleink szempontjait is figyelembe véve szemlélni.

NAD ÉVA: NŐK A ROCKZENÉBEN

Nad Éva: Nők a rockzenében

Prolog

Cserediák vagyok az ELTE-n, Szlovéniából jöttem Pestre tanulni. Albérlőként két fiúval lakom, akik szintén Szlovéniából jöttek, ismerjük egymást. Egyikőjük a barátom. Egy lány és két fiú. Így mentünk el egy este *A bandák csatája* döntőjére. Ez a csata arról szólt, hogy több zenekar – főként metál és rockegyüttesek – mérettette meg erejét a kocsma nagyszínpadán. A vagy nyolc együttes között egyetlenegy lány volt, egy klaviaturista.

Ez elgondolkodtatott, nem hagytam békén, így hát kutatni kezdtem. A témában könyvek után nyúltam, olvasni kezdtem erről. Magam is sok rockzenét hallgatok, és tudom, hogy kevés nő van jelen ebben a világban, amennyiben igen, akkor énekesnők.

Bevezető

A rock világa a médiában is erősen kötődik a nemi identitás szerepeihez, hiszen a rockzene nagyon összpontosít a nem kifejezésére mind szövegekkel, mind stílussal. A rockzenét többek közt olyan témák foglalkoztatják, amelyek érdeklik a fiatalokat, a fiatalok pedig, mint

tudjuk, keresik a választ a „ki vagyok”, „mi vagyok”, „mit szeretnék”, „hol a helyem”, és más érdekes kérdésekre. Ez a zene tükrözi a kamaszkorban megjelenő pszichikai és fizikai feszültséget, ezek közé tartozik a fiúk-lányok nemi viselkedése. *„A rock sokszor a háttér (a hangulat), ill. táncalap, randevú, csábítás alapja. A rock 'n' roll eredetileg a szex szinonimája volt, a zenéje a morális pánik indítóka volt, melyet Elvis Presley kezdeményezett a „csípőhintázással”. A szabad szex támogatása is innen indul, ami a 60-as években érte el aranykorát”* (Firth 2006, 371).

Manapság tudjuk, hogy a nő fizikailag is hasonló dolgokra képes, mint a férfi, amiről pl. a sikeres sportoló nők, súlyemelő nők tanúskodnak. Bátorság hiányában sem szenvednek, hiszen ma a nők is kaszkadőrök, úrhajósok. Ismert női virtuózokat is tudunk, gyakran a fuvolán, csellón, hegedűn (kisebb, „finom” hangszereken) játszanak. Ennek ellenére még mindig nehezen fogadhatjuk el a nő és a rockzene egymás melletti szerepét.

SUB ROSA

A rockról

A zene hat az emberre, az érzéseire. A zene a hallgatóban érzelmeket, ideákat, energiát, szenvedélyt, esztétikai érzékenységet lángoltat fel. A zene mondja, mutatja, néha kiabálja, mi zajlik körülötünk, és egy időben saját teret és időt kreál. Ma annyiban megváltozott a helyzet, hogy a közönség a zenét sokkal inkább nézi, mint hallgatja. Gondoljuk csak vissza, milyen sokáig tudtuk legutoljára kizárólag csak hallgatni az MTV csatornát? Kritikus jellegű a rockzene sajátos szövegeivel. A rock népszerű zenei műfaj, ami a 60-as években bluesból és rock'n'rollból állt össze. Felfedezhetjük benne a blues realizmusát, a folk becsületességét, a soul érzékiségét, a reggae politikusságát.

Kezdetben politikai témájú volt, megszemélyesítette az ifjúság ideáljait és lázadó ideákat. Mint ilyen, egyre nőtt a népszerűsége. A zeneipar „meghallotta”, „látta”, mi érdekli a fiatalokat, és felkereste ezeket az együtteseket, magába vonta, és így elvette tőlük azt a dimenziót, ami egyszerűvé, szabaddá, egyedülállóvá tette őket, viszont cserébe népszerűséget adott nekik. Ahogy ez megtörtént, úgy vita indult, ami

sokuk számára dilemmát jelent: vajon a népszerűsége miatt a rock elveszítette-e a kritikus és művészi értékét, vagy pedig pont ezzel lett elérhetőbb a tömegek számára.

Férfi vs. nő – és a rock

A *rock* szó hallatán az emberek általában gitárokra, kemény, erős ritmusokra, hangos zenére, erőre asszociálnak. Ezek az asszociációk az ún. kódokkal kapcsolhatóak össze. A kódok azok a jellegzetességek, amikről bizonyos folyamatok, jelenségek, trendek stb. felismerhetők, tehát társadalmilag elfogadott „tények”. A rock kódjai: férfiaság, keménység, erős ritmusok, hangos zene, erő, magabiztosság, hatalom, trágár viselkedés, nyers pózok. Az ilyen fajta rockba hatoltak be a nők a 60-as és 70-es években, saját elképelésükkel, rendjükkel.

De mi a rend és miért van így? – ezzel a kérdéssel foglalkozik a szimbolikus kód. Ha a kódokat mint főneveket és mellékeveket képzeljük el (férfiaság, erő, keménység), akkor a szimbolikus kód ige lenne. Itt ugyanis a folyamatról, a létről van szó, arról, hogy miért van a világ (ez esetben a rock világa) úgy felépítve, ahogy. A rock világában a férfi nem dominál – a rock a kezdetén főleg fér-

NAD ÉVA: NŐK A ROCKZENÉBEN

fiakból állt össze, és így saját rendet állítottak fel, ami jelentheti pl. azt, mi a jó és mi a rossz, mi nem elfogadható viselkedés egy rockkoncerten, hogy milyen a kemény rocker kül-ső megjelenése, kinézete, milyen a modora. Magát az ideológiát is a férfiak állították össze, hiszen szabad kezük volt: pl. állandóan a csúcson kell lenni. Ide tartozik Gramsci *hegemónia* szakszava is. Gramsci érvelése szerint a hatalmon lévő osztály (értsd: férfiak) csak az alárendeltek (nők) „közreműködésével” tudja hatalmát biztosítani (sikeres karriert), amennyiben rá van utalva arra, hogy a represszív eszközök használata mellett az alárendeltek beleegyezését is elnyerje a társadalmi-hatalmi viszonyok fenntartásához. A konszenzus elérése és megőrzése állandó, végpont nélküli folyamat, melynek során az egyes társadalmi csoportok újabb és újabb tárgyalásokra kényszerülnek egymással, a nagyobb hatalommal bírónak újra és újra törekedniük kell arra, hogy az ellenzéki csoportokkal, de legalábbis azoknak egy részével közös bázist alakítsanak ki (Gramsci 1970). Így arra a következtetésre jutunk, hogy a nők a rockban

ellenkultúraként érvényesülnek, ahol a többség a férfiaké. Most ők vannak a hatalmon, de köztünk állandó feszültség van. A represszív eszközök alatt menedzsereket, producereket, rendezőket érthetünk, akik meghatározzák pl. a nő kinézetét, viselkedését a koncerteken, és ezáltal kreálják a nők reprezentációját a rockban, amire a média nagyon fogékony, a befogadók még jobban. A kör be van zárva.

Annak ellenére, hogy a rockzene üzenete nagyon lázadó, dinamikus, fiatalos és alternatív, a nemek szempontjából nagyon konzervatív.

Annak okai közé, hogy a nők behatoltak ebbe a férfiasnak tartott világba, a következőket sorolhatjuk: a politikailag orientált női együttes feminista ötleteket támogatott, ami növelte a nő szerepét a hivatalos helyeken, s túllépést jelentett a sztereotípiákon – a szexista sztereotípiák megsemmisítése (ha a férfi tud rockzenét játszani, akkor a nő is tud) –, valamint jelenthetett közelebb kerülést a hatalomhoz, a hegemónia értelmében. A nőknek nagy motivációra, kedvre, erőre volt szükségük, hogy érvényesülni tudjanak. Mivel elkötelezettek és határozott személyiségek voltak, együt-

SUB ROSA

tesek születtek.

Ahogy már említettem, akkor is, ha a nőknek sikerül bejutni a férfias zeneiparba, az imidzsüket, stílusukat, kinézetüket, performance-ukat a férfiak szabják meg, férfi producerek és férfi kiadók. A nők itt sikeresek lehetnek, de úgy sikeresek, hogy a férfivilágon belül értelmezik őket és férfi módra – tehát alá kell rendelniük magukat a szépség ideáljának, nőnek kell lenniük, és csak azután jöhet a női zenész üzenete.

Ha visszatérünk abba az időszakba, amikor a nők elkezdtek érvényesülni a rockban, megállapíthatjuk: jelenlétükkel politikailag (sokszor feminista) elkötelezett együttesek, saját, új szabályokat hoztak létre, a már ismert zenevilág új változatát varázsolták maguk köré. *„Ez a világ új lehetőséget nyújtott a nőknek, hiszen átdolgozhatták a már létező szabályokat, amik a dalszövegeket, együttes tagjait, szervezkedés, színpadállítás és maga a zenét illeti”* (Bennett 2001, 179). Ők új ideológiát teremtettek: kollektívizmus és közreműködés a versenyző individualizmus helyett, demokrácia és egyenlőség a hierarchia helyett.

A 80-as évek elején néhányan elutasították a mini-

szoknyákat, a sminket, a mély dekoltázst, magas sarkú cipőket. Ilyen viselkedéssel megpróbálták megsemmisíteni a nők mint szexuális tárgy felfogását a rock világában. De egyben attraktívak is akartak maradni. A színpadon gyakran voltak dilemmában a zenésznők, énekesnők a nemi identitásuk miatt – nem akartak túl durvák lenni, de túl nőiesek sem, hiszen rockzenét játszottak.

„A rock nem csak kulturális mező, amely csak a fiatalságot érinti. A rocknak mint ideológiai, mint kulturális formának saját szabályai vannak a működése folyamataiban, amikkel hat a befogadó nemiség kialakulására, kiépítésére” (Firth Goodwinban 2006, 372).

Az így kialakított identitás nagyon korlátozónak tűnik a nők számára. Tudom, sok ember egyetértene a gondolattal, hogy úgy tűnik, a rock annyira a férfivilágra összpontosított (zenészek, énekesek, producerek, menedzserek, zeneszerzők, dalszövegírók), hogy a nők a nemiségük miatt nem találhatnak helyet maguknak.

A rock egyfajta politikai (feminista) nézet médiuma volt a nők számára – e mézön belül a nők két pólusra

NAD ÉVA: NŐK A ROCKZENÉBEN

szakadtak. *„Néhányan védtek a smink szerepét a színpadon és a kulisszák mögött is, és így akartak sajátos világot és egyedülálló konceptust teremteni a rockban, míg néhányan annak a női ábrázat demisztifikációját támogatták, amit a férfiak felépítettek, és ennek jelében „férjiasan” kezdtek öltözködni és viselkedni”* (Bennett 2001, 182). A férfias öltözék a nőket sokszor buzdította, önbizalmat öntött beléjük és erőt, amire a koncerteken szükségük volt. Így tehát két pólus alakult ki: azok a nők, akik saját koncepciót kreáltak, saját világot teremtettek a rock világán belül és a férfiak által kigondolt Nő demisztifikációját akarták elérni. A másik póluson álló nők pedig azt a nézőpontot képviselték, amely a nő-férfi egyenlőségét védelmezte olyan értelemben, hogy *„a nők azt teszik, amit a férfiak”, valamint teljesen új szférát akartak teremteni, a férfiakétől különbözött, ami pont azt jelentené, hogy ki kell emelni a nőiességet*” (Bennett 2001, 186). A női érzékenység és a „being sexy” között pedig vékony a határ, főleg a férfi producer szemében.

Manapság sincs teljes uralma maga felett a nőnek – a zenéjét, performace-okat,

külsejét mások szabják – hogy sikeres legyen, bizonyos formának kell megfelelnie.

A gitár

Vannak hangszerek, amelyeket könnyebb lányok kezében elképzelni, és vannak hangszerek, amiket könnyebben a fiúk mellé helyezünk. Például egy fuvolát előbb képzelünk el lány kezében, a dob mögött pedig azonnal fiút látunk. Hogy ilyenek az asszociációk, a szocializálásnak és a gyermeknevelésnek köszönhetjük. Tradicionális gondolkodással kapcsolható össze – a kislányok gyengédebbek, gyengédebbek, paszszívabban és érzékenyebbek, mint a fiúk, s könnyebb, finom, kisebb hangszerek felelnek meg nekik; a fiúk aktívak, erősek és bátrabbak, mint a lányok, nagyobb, mélyebb hangzású hangszerekre számíthatnak.

A rockzenében legnagyobb szerepet játszó hangszer a gitár, illetve az elektromos gitár. Zenei teoretikusok szerint hímveszőt jelent, és a férfiasság szimbólumaként szolgál. Ezért a legnehezebb feladat a nőre gitárral a kezében vár. A férfi gitárral a kezében egy férfias gitárhóst jelent. Mert a gitárt kizárólag férfiakhoz kötjük, a gitárt hímveszőnek, vagy

SUB ROSA

18 gitár-mint-nőnek látjuk. Az utóbbi úgy is értelmezzük, hogy a férfi gitározása tulajdonképpen a nővel való játszadozását jelenti (játék gitáron=játék a nővel), amiből az következik, hogy minél nagyobb virtuóz a gitáros, annál jobban látjuk a gitárt – szimbolikusan – mint hímvesszőt. Ha pedig a gitárt egy nő tartja kezében, hirtelen férfi fantáziává és szexuális tárggyá válik (ezt megakarták kerülni a feministák és a mai nők is a rockban). De a jelen zene világát és a tömegmédiát a férfiak kezelik, ezért a nő gitárral nagyon nehezen éri el a neutrális státuszt.

Befejezés

A nőknek sok akadályt kel-

lett legyőzni, hogy a médiapolitika és a közönség komolyan vegye őket, hogy elsősorban zenészek, és nem először nők és csak utána zenészek legyenek. Amikor ez elérték, meg kellett fogalmazniuk, hogy tulajdonképpen mit is akarnak ebben a világban – hasonlítani arra, ami már létezett (férfiasság), vagy új, saját szférát alakítani a rockzenében.

A nőknek sokkal több nehézséggel kell megbirkózniuk útjukon, mint a férfiaknak. Mivel a zene üzletága nagyon versenyközpontú, a nők már a starton lemaradnak, mert nem egyenértékű futamról van szó – a nők pályájára ugyanis több akadály van állítva, s ráadásul nem fut előttük példakép.

TÓTH OLIVÉR ISTVÁN: EROTIKA

Tóth Olivér István: Erotika, ideológia és művészet

1.

Annak ellenére, hogy a stockholmi kiállítást valószínűleg az olvasóközönség töredékének lesz csak lehetősége megtekinteni, azt gondolom, hogy közérdeklődésre tarthat számot egy olyan kiállításrendezvény, amely a szexualitás, a művészet és az ideológia eszmetörténeti és művészettörténeti kapcsolatát hivatott bemutatni a koraujkortól napjainkig. A vállalkozás, mint ebből is kitűnik, rendkívül ambiciózus, bár a hat teremben megjelenő pár száz műtárgyat szemlélve erősen kérdéses, hogy sikerrel jártak-e. A továbbiakban először röviden bemutatom a kiállítást, majd kitérek az általam problémásnak tartott pontokra.

2.

A kiállítás megközelítése egyszerre kronologikus és tematikus: az első terem a „premodern” állapotot mutatja be, főként a késő-renaeszánsz, kora-manierizmus (Cranach, Holbein stb.) moralizáló témájú képeit állítja ki egy-egy kortárs feldolgozás társaságában. A kiállít-

A stockholmi Nationalmuseum *Lust & Last* [Bujaság és véték] című kiállítása 2011. augusztus 14-ig látható.

tás narratívája szerint ezt az időszakot a szigorú, valóságosan igazolt társadalmi normák jellemzik, amelyek a testiség helyét egyértelműen a hét főbűn között jelölik ki. Itt kaptak helyet a moralizáló témák mellett azon bibliai történeteket megjelenítő képek (pl.: *Zsuzsanna és a vének*), amelyek a kiállítás szerint a tiltott erotika kitörési helyei lehettek egy prúd korszakban.

A második terem a szüzesség mint a „patriarchális” társadalomban megjelenő női erényt mutatta be. Itt kapott helyet egy tizenhét éves korban elhunyt leány képe, ami minden hagyományos „női” erényt (szüzesség, alázat, állhatatosság stb.) megjelenít. Szintén itt mutatták be Lucretia képét (id. Cranach), aki a „premodern” női erényt képviselte: a nemi erőszak felelősségét magára véve öngyilkosságot követ el. Ebben a környezetben mutatták be a kiállítás egyik sokat reklámozott darabját, az erényövet.

SUB ROSA

A harmadik terem a XVIII. század angol moralizáló értékrendjét szemléltette William Hogarth *A Rake's progress* című rézmetszet-sorozata által, ahol a bujaság (és egyéb „bűnök”) hatására a szép reményű polgárfi lassú pusztulás után örültekházában köt ki.

20 A negyedik terem a klasszicizáló (azaz a szexualitás „premodern” felfogását képviselő) kortárs megközelítéseket mutatta be. Itt az intimitás és az feltárulkozás, a másik megismerése és a másik konstrukció voltára rendkívül cizelláltan reflektáló svéd videóinstallációt láthatunk, ahol egy sztriptíz bárban egy női vendég a chippendale táncoshoz próbál érzelmekkel közelíteni, aki azt előbb tűri, majd bemutatja erotikus táncát, ami után kilép, és otthagyja a lenyűgözött nőt.

A negyedik terem a konvenció felbomlását mutatta be erősen pornográf alkotások segítségével, amelyek a klasszicizmus másik arcát jelenítették meg. Itt egyfelől különböző művészek archaizáló vagy kevésbé archaizáló erotikus munkái voltak láthatók, másrészt a Dionüszosz-kultusz fallikus aspektusát kiemelő, és az azzal tévesen kapcsolatba hozott

hermák alternatív felhasználási módját ábrázoló képeket állítottak ki. E szerint tehát a felvilágosodás-klasszicizmus korszaka alatt a konvenciók felbomlása hozta el a szabadságot mind a művészetben, mind a szexualításban.

Az ötödik terem a XIX. század polgári világát mutatta be, ahol a felvilágosodás korának szabadossága két élesen elkülönített aspektusra bomlott: a prűd nyilvánosságra és a buja intimitásra. Vagyis, ekkor jött volna létre a bordélyházba járó polgárok képmutató világa. Ezzel párhuzamosan egy egész falat betöltő, az éjszakai erdőben maszturbáló nőalakot ábrázoló videóinstalláció által uralt teremrész pedig a nemiség és a művészet viszonyát kívánta bemutatni. A tekintet elveszítette ártatlanságát: míg korábban a művészetet férfiak készítették férfiaknak, immár a nők emancipációjával itt is megjelent a pluralitás: miközben az erdőben maszturbáló művész egyedül van, addig a néző, aki nézi, szükségképpen reflektál a befogadás tényére: ki meddig meri nézni a műzeumban a videót?

Vagyis a kiállítás egy teljesen egyértelmű narratívát fogalmaz meg: a „premodern”

TÓTH OLIVÉR ISTVÁN: EROTIKA

időszakban az erotikus diskurzust világosan az erény/vétek ellentét határozta meg, azok a helyek, ahol ezen kívül megjelenthették, a Biblia-illusztrációk voltak. Ekkor a nő a „patriarchális” társadalomban az alárendelt szerepét játszotta, akinek az elfogadás és alázat erényeit gyakorolva kellett önmegtartóztatásban élnie, különben osztályrésze a számkivetés volt. Ennek reminescenciái még a mai „nőiségi” és „férfiassági” diskurzusokban is felfedezhetők. Ezzel szemben azonban a felvilágosodástól kezdve a testről való tudás bővülésével párhuzamosan a testiség is szabadabb megítélés alá esett, azonban ez még inkább a férfiak szabadsága volt, a nők ekkor is csak mint a szexualitás tárgyai vannak jelen a művészetekben. A nők emancipációját a XIX. század hozta el, amikor a művészet befogadói és előállítói is lehettek nők, azonban erre a korra már megszilárdult egy képmutató társadalmi rend, így a nők által elnyert szabadság már csak látszat szabadság: az alkotó (privát) szabadságával nem áll szemben a befogadó (nyilvános) szabadsága, amelyet továbbra is meghatároz a képmutató társadalom.

3.

Ez a felfogás a feminizmus tágan vett szellemtörténeti irányzatának álláspontját teszi magáévá (nagyon tágan értett, lévén nehéz akár egyetlen pontot is találni, amiben minden feminista irányzat egyetért): a nő patriarchális elnyomásából az egyenlőség utópikus társadalmába vezet a tudományos megismerés felvilágosodott útja. Ilyen értelemben tehát a megismerés (a feminizmusban különös hangsúlyt kap a női test biológiai megismerése) tehát az intellektuális szabadságharc marxizáló programjává válik.

Azokban ebből a programból kimarad pár dolog, amiből én csak kettőt szeretnék kiemelni: a modernitáshoz (illetve a „premodernként” meghatározott időszakhoz) való viszony és a társadalom non-konform elemei. Tehát művészet és moralitás ilyenkor egymásra hatásának bemutatása feltételezi, hogy ezeket a fogalmakat a hatalmi elit szempontjából mutatjuk be (ami elég skizoid álláspont egy marxizáló narratíva esetében), valamint elfedi a történelem pluralitását, vak a múlt „modern” aspektusaira (ami szintén skizoid egy feminista narratíva esetében).

SUB ROSA

29

Hiszen ha belegondolunk, hogy mi alapján határozza meg a „művészet” és a „társadalmi konvenciót”, akkor ez azonos lesz azzal, amit XIX. század polgári történetírása így határozott meg. Itt a művészet a magasan művelt polgárság és arisztokrácia művészete (egyetlen naiv vagy népművészeti tárgy sem jelenik meg, iparművészet is csak elvétve), tehát ez, ami az akadémia falain belül mint művészet megjelenik. A társadalmi konvenció is az elit konvenciója: a kiállításból kimaradnak a homoszexuálisok, a „deviánsak”, a „mások”: mindaz, ami a kor „férfiasságába” és „nőiségébe” nem fért bele: a kiállítás nem számol Báthory Erzsébettel, Baudelaire-rel, Mulánnal stb., ami nem feltétlenül baj, csak ezáltal a fogalmak, amelyeket használ éppen annak a „társadalomnak” a fogalmai, amelyet meghaladni kíván.

Másfelől pedig hasonló probléma van azzal, hogy a „premodern” és a modern ellentéte úgy jelenik meg, mint ami a felvilágosodás klaszszicizmusa felől definiáltatik: mindaz, ami e szerint „sötét”, „egzotikus”, „primitív”, az „premodern”: így azonban nem veszi észre, hogy saját maga teremti meg a kort,

amely ellen küzdeni próbál. Ennek tipikus példája a hermélyekkel közösülő nőket ábrázoló rajzok példája, ahol nem reflektál arra a tényre, hogy jelen esetben a felvilágosodás rajzolójának láthatólag lényegesen „piszkosabb” a fantáziája, mint a kornak, amit ábrázolni kíván. Azaz a múlt, amelyet a kiállítás megjelenít a felvilágosodás önnön sötét énjének másikká projektált árnyképe, amely azonban vajmi keveset mond el a valóságos múltból. Hasonló a helyzet az erényövvvel: míg ez a kiállítási darab a „premodern” korszakba volt elhelyezve, az egyetlen időszak, amikor valóban dokumentáltan alkalmaztak (még hozzá tömegesen) erényöveket, a XIX. századi Egyesült Államok. Azaz amit meghaladni próbál az önön reflektálatlanul elfogadott múltjának (a racionális felvilágosodás) árnyoldala, amelyet a múltba helyez, hogy így győzhesse le azzal az eszközzel, amely azt létrehozta (körülbelül száz évig tudományos közmegegyezés volt, hogy a maszturbáció gyengeelméjűséget okoz, ennek ellenszere volt az erényöv). Azaz miközben a szexualitás állítólag morális indíttatású művészeti elhallgattatásáról, eltitkolásáról, letagadá-

PAKSA RUDOLF: KASZTOK

sáról, és az ez alól való, a női emancipációtól kísért felszabadulást próbálta bemutatni a kiállítás, valójában a művészet lelkiismerete tiszta: a kiállítás létrehozói azok, akik önnön lelkük sötét ösztönei, gondolataik letagadni kívánt konzekvenciái ellen hadakoznak kevés sikerrel. A kiállítás elején tábla figyelmeztet arra, hogy a bemutatótermekben támadó hangvétellő művek is helyet kaptak, bevallott cél volt a provokáció.

Ugyanakkor a kiállítás legfeljebb önmagát, az azt létrehozó művészettörténéseket provokálja, lévén bemutatja, hogy milyen az, amikor a tudományosság akarja megkonstruálni a művészet történetét, amelyet azért mégis csak élő, érző, nemiséggel rendelkező emberi lények hoztak létre, akik nem, vagy csak nehezen redukálhatók kortörténeti sablonokra, morális és eszmetörténeti meghatározottságokra.

23

Paksa Rudolf: Kasztok Budapest belvárosában

Ha Kelenföldön felszállunk a 7-es buszra, és a Móriczon keresztül az Astorián és a Blahán át elmegyünk a Keletiig, akkor nem pusztán egy nyolc kilométeres utat tettünk meg a zötykölődéssel töltött fél óra alatt. Ennél sokkal nagyobb élményben lehet részünk. Semmi más nem kell tennünk, mint amit egyébként is csinálnánk: nézzük meg alaposan utastársainkat! S ha már eleget stíröltük a köröttünk levőket, fordítsuk tekintetünket a buszon kívül rekedtekre: a járókelőkre és a gépkocsikban ülőkre! Kis szerencsével ki is látunk a buszablakon,

s akkor egy picivel megalapozottabb képet nyerhetünk majd róluk. A Keletiben aztán szálljunk át a metróra, s menjünk át vele egyenesen a Moszkvára, ahol ugorjunk fel a Várbuszra! Néhány perc és jelentősen meg fog változni a klíma köröttünk. A Halászbástyánál akár le is szállhatunk egy kis időre, de aztán haladjunk tovább a busszal az Alagúton keresztül a Deákig. Talán még megvan. Innen valahogy jussunk el ismét az Astoriára, ahonnan villamosozunk el a Móriczra, majd a Délibe. Vonnattal már csak néhány perc Kelenföld. Ezzel városnéző

SUB ROSA

24

körtúránk végére értünk. Ha útközben nem vonta el a figyelmünket a tömegnyomor, a kosz, a már-már legendás kutyaszar, a lejmoló hajléktalanok, a kátyúk közt szlalomozás és az elkerített építési területek kerülgetése – akkor vegyünk észre, hogy az utunkba akadt fővárosiaknak három nagyobb kasztját tudtuk elkülöníteni ránézésre. Az elegánst, a trendit, és az alternatívát. Meg persze a kasztok alatt álló „érintheetleneket”. Róluk azonban itt most nem lesz szó, mert ez nem az *Üvegtigris* n+1 forgatókönyve. Vegyük tehát sorra a három kasztot!

A legritkábban az elegáns-típusba tartozókkal találkozhattunk, ugyanis ők alapvetően nem BKV-kompatibilisek. A selyemöltönyhöz és az elegáns bőrcipőhöz ugyanis jobban passzol a személyautó – ami többnyire céges vagy állami, s nem ritkán szlovák rendszámú. Ebbe a kasztba azok tartoznak, akik tudatában vannak saját fontosságuknak. Ez a tudat olykor ugyan teljességgel alaptalan, mint például a nyugdíjkorhatárból is kifelé tartó öregurak vagy például a jogászhallgatók esetében, de ez a lényegen nem változtat. Arra azonban rámutat, hogy a kaszton belül is van

rétegződés. Az alsó szinteken azok állnak, akikre mintegy rágyógyult a konzum-uniformis: a nájlön inghez és VOR-zakóhoz szokott kedves idős bácsik, s szorosan mellettük a konfekció ruhákat bámulatos ízléstelenséggel összeválogató egyetemisták, társadalmunk jövődó prostituáltjai: joghallgatók, corvinusosok, politológusjelöltek és néhány jövődó szociológus. Hozzájuk képest sajátos helyzetben vannak a márkás öltönyök viselői. Ez tipikus úrgazdag betegség. Pontosabban rossz szokás, mint a hangos zenehallgatás, vagy a kérdés nélkül való rágyújtás. A felsőbb régiók tagjai azonban pontosan tudják, hogy a stílus a méretre készített egyedi öltözetnél, a saját sofőrnél, és a személyi titkárnál kezdődik. Sajnos azonban sokaknál itt véget is ér. A szerencsésebbeknél ehhez von Haus aus járul még a tenispályán elsajátított fair play, és a beidegződött műértő ízlés. De csak az igazán áldott természetűeknél társul mindehhez a személyiségből fakadó elegancia, aminek legszembevetőbb jele a mindenkivel szemben való udvariasság. És tényleg mindenkivel szemben, és egyáltalán nem megjárt-szott. E kaszt libidója a nagy

PAKSA RUDOLF: KASZTOK

rendszerek feletti hatalom.

Az elegánsak exkluzív világától ugyan csak néhány lépés választja el a trendiket – vagy ha úgy tetszik: a plázák népét – azonban ez a távolság csalóka, mert a néhány lépésen belül többnyire ott van egy bank vagy hivatal üvegfala. A trendiket könnyű felismerni. Egész megjelenésük egy paradoxon: mind egyediek akarnak lenni, noha kivétel nélkül ugyanazokból a kommersz cuccokból válogatnak. Így tehát jellemző rájuk a giccsbe hajló harsányság. Van bennük valami mániákus törekvés a külsődleges tökéletesség felé. Éppen ezért rajonganak a műanyag cuccokért, a műkajákért, a műmellekért, a festett hajért és a szolizott barnaságért. A nők pedig erősen túlszminkezik magukat. Mindennek a hátterében két rémületes félelem húzódik. Az eldobható dolgok világában élők ugyanis mind vacognak attól, hogy ők maguk is eldobhatók és lecserélhetők, ha már nem elég jók. Ugyanígy szinte páni félelem van bennük a lecsúszástól. A mindig tökéletes külső ugyanis gyakran nem egyéb, mint hangos felkiáltás, hogy „engem ne keverjete össze ezzel a sok lúzerrel”, akik körülveszik,

vagy ahonnan származik.

Ha pedig ez az elkülönülés a családtagok, például a szülők ellen irányul, akkor máris egy mini emberi dráma közepébe csöppentünk, mintha csak beültünk volna a „Friss levegő” című filmre. De ez a trendik kasztjának alsó rétege. A felső réteg ellenben brutális kinézetű kocikkal rója a várost, amolyan igazi maffia-arcok. Státuszszimbólumaik a túlméretezett karórák, vagy a hipermodern kütyük, amik éppúgy péniszhosszabbítók, mint a 911-es Porsche kabrió. Utóbbi ugyan stílusos, de szörnyen közhelyszerű. Persze nem tiltakoznék, ha megdobnának eggyel. Kedvenc sportjuk a fallabda. És valóban: úgy viszonyul a trendik felső rétege az elegánsak felső rétegéhez, ahogy a fallabda a teniszhez. A trendi emberek libidója a másik ember feletti közvetlen hatalom.

A harmadik kaszt az alternatívoké. Ők a született „civilék”. De azt is mondhatnánk, hogy a csinovnyikok. Munkájuk fontosságáról mindig csak a szép szólamok szintjén hallani, tényleges megbecsültségüket azonban jobban kifejezi a fizetésük, meg az időről időre fellángoló indulatözön, amivel bármelyik egyszerű kommentelő

SUB ROSA

26

meg akarja mondani nekik, hogy miért nem jó, ahogy dolgoznak, meg, hogy a többségük – persze „tisztelet a kivételnek” – hasznavehetetlen. Ez a kaszt csupa tragikus, frusztrált figurából áll. Emberekből, akik igényesebbek annál, mint amit meg tudnak fizetni. S akik úgy érzik, hogy sokkal többre hívatottak, mint amire lehetőséget kaptak az élettől. Sokan közülük erre azzal válaszolnak, hogy annyira munkamániások lesznek, hogy még a hobbijuk is a munkájuk. A maguk módján tehát tudnak ők boldogok lenni. A maguk módján... Kinézetre ez a kaszt is jól elkülönül a másik kettőtől, noha stílusuk valami sajátos átmenetet képez a slampos elegancia és a konzumidiotizmust elutasító trendiség között. Persze itt is vannak fokozatok. A ha-

tár valószínűleg ott húzódik, hogy emberünknek vannak-e még világmegváltó tervei, vagy végleg kiégett és bele-törődött a sorsába. Alternatíváságukat mi sem fejezi ki jobban, mint hogy biciklivel közlekednek. Vagy ha mégis autót vesznek, akkor a fogyasztás és a károsanyag kibocsátás alapján választanak. Kedvenc sportjuk a sakk, hobbijuk a hasznavehetetlen dolgok (kövek, könyvek, bélyegek, filmek, gyufacímke, akármi) gyűjtése. Az alternatívok egyébként teljesen impotensek. És ezen az sem változtat, ha hedonizmusba boruló életművészként tengetik napjaikat. Tipikus elfoglaltságuknak tekinthető, hogy hajnali kettő és három között megváltják a világot, vagy legalábbis cikket írnak róla.

RUTH HREJLA: A FAJ JÓLÉTÉÉRT?

Ruth Hrejla: A faj jólétéért? Mi a titok?

Nap mint nap új és új arcok rohannak el mellettem, csak a fizikai megjelenésüket észlelem, tudatalattilag néha a körülöttük lévő energiájukat is. Ezek az emberek egy múlt generáció leszármazottjai. Mi okozta a létrejöttüket? Mechanikus szempontból csakis egy férfi és egy nő közötti szexuális aktus lehetett az. De mégis mi ennek a horizontális vonzásnak az oka? Szervedély? Szerelem? Szerelem első látásra? Milyen gyönyörű gondolatok. Végül az összes válasz ugyanaz: a cél a jövőbeli generációk úgymond „megszerkesztése”. Bárminek is mutatkozik a szerelem, a vonzás oka maga a nemi ösztön. Ezzel a gondolattal változtatta meg a szerelem percepciómat Arthur Schopenhauer¹ *A nemi szerelem metafizikája* című tanulmánya. Míg el nem olvastam ezt a néhány oldalt, meg voltam győződve arról, hogy a szerelem kémia, ami ténylegesen csak egyszer fordul elő az életben. Egyek felismerik ezt az alkal-

mat, megragadják az életük végéig, míg mások szenvednek azért, mert egyszer régen belekóstoltak, de valami miatt elengedték. Túl későn jöttek rá, hogy az, amit éreztek, igazából szerelem volt. Most inkább más szemszögből gondolok az egészre – a következő generációk megalkotása sokkal fontosabb a néha túlzásba vitt érzelmek jelentésétől, amelyek igazából megmagyarázhatatlanok. Amikor két egyén vonzódik egymáshoz – és most ebben az esetben csakis férfi és nő játszik szerepet –, az nem más, mint tudatalattilag egy új egyén létrehozásának a vágya. De melyek azok a szempontok, amelyek meghatározzák, ki kívül kerül vízszintes állapotba? Ha feltételezzük, hogy Schopenhauernek igaza van, és a kettő kiegészíti egymást, az annyit jelentene, hogy minden férfi számára van egy adott nőszemély. A cél mindig identikus – a tökéletes utód. Elgondolkozom a tényen, hogy sok az olyan nő, aki szépségével behálózza a férfit. Ennek magyarázata a szépséghez való vonzódás tendenciája? Manapság

27

¹ Arthur Schopenhauer: *A nemi szerelem metafizikája*; Bánóczi József Budapest, 1918 Franklin Társulat kiadása

SUB ROSA

28

viszont a média diktálja a szépség feltételeit. Akkor ez egy új médiai evolúció? A szépség és az esztétika meghatározása? A szépségnek hatalmas szerepe van a kép megalkotásában. A férfiak többsége vágyakozva tekint az óriásplakátos nőkre, de mégis mi lehetne az, amit a reklámfelületen látható nő kínálhat, azon kívül, hogy a férfi „sétáltathatja az urcán”? Több mint valószínű, hogy mindenki először a legszebb egyéneket fogja kívánni magának, Schopenhauer szerint azokat, akikben a fajjellem legtisztábban ki-domborodik; másodszer pedig a másik egyénben azon tökéletességeket fogja megkí-vánni, melyek neki hiányoznak. Maradjunk csak a fajok fenntartásánál! A nő szám-

ara a férfiarc szépsége nem olyan fontos, mert a nő adja át gyerekeinek a szépséget és az értelmet is, a férfitől pedig a karakter tulajdon-ságait örökli. Nem lehet át-ugorni a hiánypótlást sem. A nőiesség és a férfiasság ará-nya; egy férfias férfi mindig nőies nőt keres magának. Az arányoknak meg kell fe-lleniük. S a méreteket sem lehet kihagyni. A kis ember a nagy nőhöz vonzódik. A nagyorrúak a kisorrúakhoz, a fogak is lényeges szerepet játszanak, hiszen fontosak a táplálkozásra nézve, és át-öröklődnek. Mennyi gondol-lat! S csak egy félelem. Ak-kor nekem milyen férfi jut? Az alacsony, nagyorrú, kis-ajkú, barna szemű és fekete hajú? Anyám, én nem ilyen lovat akartam!

Barta Tamás: Interjú Kovács Istvánnal

Kovács István (történész, író, költő, diplomata, egy időben magyar főkonzul Krakóban) 1964-től 1968-ig volt az akkori Eötvös Kollégium tagja, történelem-lengyel szakon. Egyetemi diákévei alatt lett tagja annak a Kollégiumban szerveződő irodalmi körnek, amely aztán *Kilencek* néven vált ismertté. (Tagjai: Rózsa Endre, Utassy József, Győri László, Oláh János, Mezey Katalin, Péntek Imre¹, Konczek József, Kiss Benedek és Kovács István). Első közös verseskötetüket, az *Elérhetetlen földet* 1969-ben sikerült megjelentetniük. (A kötetnek később két folytatása is lett: 1982-ben az *Elérhetetlen föld II.*, 1994-ben az *Elérhetetlen föld III.*) Kovács István később elsősorban mint a lengyel-magyar kapcsolatok kutatója vált ismertté, több könyvet írt József Bemről és a magyarországi Lengyel Légióról. (*A Légió; Egy a lengyel a magyarral; Mindvégig veletek voltunk; A barátság anatómiája*). Most elsősorban kollégiumi éveiről, és a Kilencek megszerződéséről kérdeztem.

¹ Akkor még Molnár Imre néven.

Ecloga: Ön a Kilencek közül a legfiatalabb. Mikor a Kollégiumba felvették, nagyjából összeállt már az a baráti társaság, amiből aztán a Kilencek szerveződött? Ön hogyan került közéjük?

Kovács István: 1964 februárjában kerültem be a Kollégiumba mint történelem és lengyel szakos diák. Az irodalom egyáltalán nem érdekelt. Azt se tudtam, hogy verseket írnak. Erre az áprilisi költészet napi kollégiumi est döbbsentett rá, amelyen a kollégium diák-poétái felolvasták írásaikat. 1965 áprilisában történhetett, hogy magával ragadott Rózsa Endre *Ősz*, 1964 című verse. Az est után felmentem hozzá, és el kértem. Voltaképpen ez volt az első találkozásom a kortárs magyar költéssel. Én az első versemet 1965. november végén írtam meg... Azt hiszem, Bollók Jánosnak mutattam meg először, aki szobatársam volt. És persze Kósa Lászlónak, aki pártfogolta az „alsóbb éveseket”... Elérkezett a pillanat, amikor Rózsa Endréhez is bekopogtattam verseimmel. De lehet, hogy csak azt követően, miután Kiss Ferenc irodalom-

FOLYTASSA, COLLEGA!

történész – meglepetésemre – elismerőleg szolt róluk. Nem is szolt, levelet írt, mert a verseimet talán Kósa László vagy Gereben Ferenc adta oda neki. Én lámpalázás voltam ahhoz, hogy ismeretlenül beállítsak hozzá a versekkel...

30 E: Említette Rózsa Endrét. A többiekkel milyen viszonyban volt?

K. I.: Rózsa Endre 1966 szeptemberében szolt, hogy készül egy antológia, s rám is számítanának. Így rábízta összes verseimet – vagyis mind a tizenkettőt... Ezt követően az első találkozásakor ismertem meg közelebbről Utassy Józsefet, Kiss Benedeket és Oláh Jánost. Molnár (Péntek) Imre talán éppen akkor kihagyott egy évet, Mezey Katalin Tatabányán élt, Győry Lászlóval és Konczek Józseffel is később találkoztam.

E: Milyen lehetőségük volt Önöknek megmutatni verseiket, írásaikat a Kollégium többi lakójának? Volt lehetőség felolvasóesteket szervezni? Az akkori igazgató támogatta ezt?

K. I.: Az antológia anyagának összeállításán munkálkodva minden héten öszszegyűltünk, előbb a Bajtárs

(későbbi Rézkekás) sörözőben, majd a körúti Erzsébet Sörözőben. Jó iskola volt. Ízekre szedtük egymás sorait. Az alaposágunkra jellemző, hogy egymás verseit is kívülről tudtuk. Miután híre ment, hogy saját elképzelésünk szerint antológiát állítunk össze, a társaság – köszönhetően a „húzó neveknek”: Utassy, Kiss Benedek, Rózsa Endre – s a művelődési házakban elhelyezkedett végzős egyetemista társaságnak, egyre több meghívást kapott. A Bölcsészkaron is működött irodalmi alkotókör – ha jól emlékszem, *Tiszta Szívvel* néven, amely lehetőséget adott a felolvasásokra. Ezen kívül az Eötvös Klub hordó-helyiségében – ahol szombatoként az Omega játszott – is lehetőség nyílt költői bemutatkozásra. Valamikor 1967 őszén Utassy Józseffel és Kiss Benedekkel itt tartottunk közös estet, amelyen a nézők között Varga Zoltán, korának egyik legjobb focistája is helyet foglalt. Czine Mihály vagy Kiss Ferenc vezette be.

E: Az egyetemen mennyire tudtak az Önök írásairól?

K. I.: 1967-ben minden irodalom után érdeklődő diák tudott a mi Elérhetetlen földtársaságunkról, s készül

BARTA TAMÁS: INTERJÚ

antológiánkról az egyetemen. És nemcsak az ELTE-n, hanem Debrecenben és Szegeden is. És a szomszédban, a Kertészeti Főiskolán is.

E: Az akkori írók, költők közül kiktől kaptak segítséget első kötetük megjelentetéséhez?

K. I.: Mivel azt tudtuk, hogy a kötetet csak magánkiadásban van esélyünk kiadni, a legkiválóbb költőktől „szereztük be” a lektori véleményeket: Juhász Ferenc, Kormos István, Nagy László és Váci Mihály állt mellénk. Leghívebb pártfogónk, mondhatni mesterünk: Nagy László volt, aki antológiánkhoz az azóta híressé lett Előszót is megírta – *„Fiatal költők fölrepülni ha rajban akarnak, az néha törvénytyszerű pillanata az irodalomnak...”* Az antológia végül egy véletlen (vagy nem véletlen) kapcsolatnak köszönhette a megjelenését. Darvas József, az Írószövetség akkori elnöke összekülönbözött a kultúra akkori nagyhatalmú tábori csendőrével, Aczél Györggyel, aki elégedetten dörzsölte az orra alá, hogy vége a minden tekintetben áporodott népi irodalomnak. Darvas, aki az ötvenes években betöltött tisztségeivel és rákosista szellemével maga is hozzájárult ahhoz, hogy vége legyen, öreg korára lel-

kiismeret-furdalástól hajtva próbálta jóvátenni bűneit. Ennek eredménye volt, hogy kijárta az *Elérhetetlen föld* kiadását, amely 1969 decemberében látott napvilágot. Nagy szellemi, lelki kitüntetés volt, hogy karácsony első napján Illyés Gyula vendégül látta az egész társaságot.

E: A kelet-európai (bolgár, lengyel) irodalmakkal való kapcsolatuk már a kollégiumi időkben is megvolt? A többiek elkísérték Önt a híres lengyelországi stoppos utakra?

K. I.: Utassy József, Kiss Benedek, Rózsa Endre Nagy László példáján kezdtek a bolgárul tanulni, majd bolgár költőket fordítani – a hetvenes-nyolcvanas években. Pártfogójuk volt ebben Juhász Péter is, aki nagy tekintélynek örvendett a bolgár irodalmi és tudományos életben. Az autóstopos lengyelországi utak 1963-tól kezdve engem Kiss Gy.
2 Ezekről a stoppos utakról és következményeiről egy külön kötet is megjelent: A magyar kapcsolat (a Bem József Magyarországi Lengyel Kulturális Egyesület és a Głos Polonii kiadványa, 2010.) Paweł Cebula és Grzegorz Górny interjúi Engelmayer Ákossal, Kiss Gy. Csabával, Kovács Istvánnal, Szalai Attilával és Molnár Imrével.

FOLYTASSA, COLLEGA!

Csabával kötöttek össze, aki amolyan „külsős” bejáró volt a kollégiumba. Vele a Közép-Európa fogalom újragondolásának feladata kötött össze.

32 E: A későbbi időkben (az *Elérhetetlen föld* megjelenése és a Kollégiumból való kiköltözésük) után hogyan tartották a kapcsolatot? Gyakran találkoztak utána is? (Már-mint a kötet folytatásainak megjelenésén kívül is?)

K. I.: A társaság 1967-re befejezte tanulmányait, egyedül én voltam az, aki 1968-ban szereztem diplomát. A közös erőfeszítésből kis híján sikerült egy negyedéves irodalmi lapot kiadni *Kísérlet* címmel. Ez a Vajai Múzeumbarátok kiadványaként jelent volna meg – Mezey Katalin és Oláh János, valamint a Vay Ádám múzeum igazgatójának, Molnár Mátyásnak az erőfeszítéseként. De a belügy illetékesei az első számok bekötése előtt lecsaptak a nyomtatott ívekre. Molnár Mátyást éjszaka hurcolták el... Végül a számokat felküldték a Pártközpont Irodalmi Osztályára (lehet, hogy Kulturális volt?), ahol kiderítették, hogy az írások nem államellenes összeesküvés szellemi produktumai. Végülis a hatalom képviselőit ez sarkallta egy

új lap megindítására, amely *Mozgó Világ* címmel előbb periodika, majd havilap volt. De ezt már nem mi jegyeztük... A hetvenes években kit-kit lekötött a családalapítás, a megélhetés gondja, s ki-ki a saját kötetének megjelenéséért küzdött. Jóval ritkábban találkoztunk. Én Utassyval, Kiss Benedekkel tartottamszorosabbkapcsolatot.

E: Miért éppen Oláh János költeménye lett a kötet címadó verse?

K. I.: Az első változat *Fehér sapkában* lett volna. 1966 őszén az akkoriban Lengyelországban divatos sapkákat én „szereztem be”. Le is fényképeztünk bennük mint csoport. De aztán ejtettük a címet, s a fehér sapkák rajtam maradtak. Az *Elérhetetlen föld* jobb cím volt: valahogy összefüggött szellemében azzal a küzdelemmel, amelyet az antológia megjelenéséért vállaltunk.

E: Volt Önöknek valamilyen kapcsolatuk a '70-es években induló Táncházmozgalommal?

K. I.: A kollégiumból már az 1960-as évek közepső harmadában többen is rendszeresen járták Erdélyt. Az első nagy visszhangot kiváltó biciklis utat Kósa László, Szabó Tibor és Varga Lajos tették

meg. Kósa László azonkívül többször megfordult néprajzi gyűjtőként. Ők bíztattak az utazásra, és láttak el címekkel. Az ő szobájában ismerem meg Szabó Zsoltot, aki később fáradhatatlan kolozsvári összekötőnk lett. (Ma a *Művelődés* című havilap főszerkesztője). Oláh Jánossal 1967 novemberében utaztunk Erdélybe felvenni az akkoriban *Vitorlaének* címmel megjelent antológia költőivel – Farkas Árpád, Király László, Csiki László és mások – a kapcsolatot. 1968-ban eljutottam Székre is, ahol

talán a csipkeszegi táncházak varázsos hagyományos hangulatát megízleltem... A Táncházmozgalom egyébként részben a Kollégium nagytársalgójában született. Halmos Béla és Sebő Ferenc – gitárkíséréssel – itt adtak elő népdalokat. Jelen volt Sárosi Bálint is, aki azonnal meglátta, hogy a gitárt majd felváltja a hegedű... És bíztatta a két műszaki egyetemistát. Szóval a Táncházmozgalom bölcsője – teljes felelősséggel állítom – az Eötvös Kollégiumban is ringott.

FOLYTASSA, COLLEGA!

Lócsi Levente: Collegiumi népdalkincs 5. rész – Magyar baka

34

A *Folytassa, Collega!* rovatban közölt *Magyar baka* cikksorozatban elhangzó állítások nem tükrözik a szerkesztőség véleményét. A cikkeknek nem célja az említett személyek sértése, csupán a collegiumi legendárium filológiai igényű feltárása, követve a Collegium alapelveit szolgáló „kritikai szellem” jellegét.

A következő nóta, amellyel a collegiumi népdalkincset bemutató cikksorozatban alaposabban megismerkedünk, a *Magyar baka*.

Bár eredetének száalai a Collegiumon jócskán kívülre vezetnek, mégis talán ez az a dal, amely hosszú évei alatt a Collegiumhoz, annak történetéhez legszorosabban kötődő népdallá vált. Valamint (ennek ellenére, vagy pedig pontosan ennek következtében) ez az a dal, amelynek legtöbb szövegváltozata alakult ki – énekelhető és énekelhetetlen, megalapozott és megalapozatlan verssorokkal. Még hozzá azáltal, hogy az egymást követő versszakok a Collegium legújabbkori igazgatóinak emlékezetes tetteinek megörökítését tűzik ki célul, néhány hagyományos vers-

szak után.

Elemezzük hát kicsit ezt a dalt, felépítését, szövegét, és tanulmányozzuk közben a mellékelt szöveg(ek)et és kottát is! Lásd ezen írás után. A szöveg és a dallam eredete egy XX. század közepi katonanótára nyúlik vissza. Dallamát tekintve A B B A szerkezetű, kupolás ívű; pattogós (katonainduló?) ritmusú. A 3. és 4. sorokat versszakonként ismételni szokás. A mellékelt kottában néhány helyen persze a feszes ritmust (a kottán szereplővel szemben) illik hozzáigazítani az aktuális versszakban ott énekelt szótagok hosszához.

Mivel több forrás is van, bizonyos szempontból mind fontos, és folyamatosan bíztatunk azok tanulmányozására, nem árt mindjárt itt az elején pár szót szólni ezekről.

LÓCSI LEVENTÉ: MAGYAR BAKA

(1) Megtaláltuk a Végh Zoltán Tanár úr által kanonizálás céljából előterjesztett szöveget. Ezt nem mellékeljük, viszont nagyjából megegyezik a kotta alatti szöveggel. Érdeklődőknek szívesen elküldöm. (2) A 2009-es góJatábori gyűjtés alkalmával készült felvételek és kották letölthetők a releváns honlapon. Viszont vigyázat, azok szövege történetileg nem helytálló! (3) Van immár egy elég részletes, történetileg megalapozottnak és indokoltnak tekinthető, egészen sok variánst felsorakoztató gyűjteményünk – Paksa Rudolf Tanár úr műve. (4) A kotta alatt pedig mint egy újabb egységesítési kísérletként, szerepeltettünk egy újabb, egyszerű, mind zenei, mind történeti szempontból helytálló változatot is.

Nos, ezek után fogjunk is hozzá a szöveg elemzéséhez!

Az alaptörténet, a nóta váza egyszerűen megjegyezhető, ennyi: *„Magyar baka sétál az erdőben / Jön valaki, tanácsot kér tőle. / Jól van XY, adok egy tanácsot / ...”* És akkor itt jön 4. sorként egy „adoma”, egy „frappáns, konkrét, megfogadható” tanács. Ezt a vázat tölti ki – a valaki, az XY és a ... kifejezéseket lecserélve – rendre egymás után neves törté-

nelmi személyiségek (Marx, Sztalin, Lenin), majd a Collegium újabb igazgatóinak (Szíjártó, Vekerdi, Bertényi, Bollók, Schaffhauser, [Sepsi,] Takács, [Horváth,] ...) megjelenése. A lista így is hazug, és nem is teljes; csak egy gyors vázlat.

Két vezetéknevet még a zárójeles listában is zárójelbe tettem. Ezt akár többféleképpen is értelmezhetnénk, de most csupán a következők jelzése volt célunk: Az első nem is amolyan „igazi” igazgató volt (hanem „ügyvezető” prefixummal rendelkezett), persze ettől még jelentősége korántsem elhanyagolható. (Egyes szövegváltozatok az aktuális tanács szereplőjeként, objektumaként is említik.) A második pedig még jelenleg is igazgató, ennél fogva nincs helye a hagyományosan a volt igazgatókat felvonultató nótában. Majd lesz. Viszont a Collegisták persze kedélyesebb pillanataikban mindig törik a fejüket a Magyar baka potenciális következő versszakán – azaz a jelenlegi igazgatót megörökítendő –, és jegyzik dicsőbb avagy kevésbé dicsőbb megmozdulásait.

Egyébként pedig a Lenines versszakról nem tudunk túl sokat, viszont ezeken kívül ránk maradtak egyéb töredé-

FOLYTASSA, COLLEGA!

kek, avagy elkopott versszakok is.

36 Az egyes történelmi személyekhez, valamint igazgatókhoz fűződő tettek és kapcsolódó „bakatanácsok” helyes és teljes felsorolására itt és most nem vállalkoznék. Javasolom mindenképp előtt a kapcsolódó mellékelt szövegvezérlők, kotta, valamint a népdalkincsünket összefoglalni próbáló honlapról letölthető felvételek tanulmányozását. Főleg nem vállalkozhatok a történelmi háttér és indoklás feltárására, kérem, én csak egy egyszerű programtervező matematikus vagyok. (Mint ahogy Palatinszky Márton Tanár úr is jelezte szakmai eszköztárának ezen irányú gyengeségeit – csak ő biológusként – a felvételek készültékor. Tőle kölcsönzöm írásaim ezen visszatérő motívumát.) De ahh, öröm! Hát nem itt van Paksa Rudolf Tanár úr, ki történész–filológusként vette a fáradságot, és nagy elődökhöz méltóan feltárta a Magyar baka tanácsainak előzményeit és történetét?! De bizony! Szívből ajánlom mindenkinek az ezen írást követő cikket félreismerhetetlen címmel.

A bakatanácsok, sőt az egész dal sajátossága a „direkte elbaszott végződés-

sek” alkalmazása. Például „Fiúk”, „Joszip”; illetve „zongorádót”, „fiúszárnyot”, „nyelvvizsgádot”. Ez utóbbiakat persze a rím követeli meg, a „tanácsot” szóra kell, hogy a 4. sor végződése rímeljen. Persze ez korántsem jelent hangrendbeli kötöttséget az eljövendő versszakok tanácsai második tagjára nézve. Sőt, tréfásabbá teheti azokat. Mint ahogy egyik cedves Collega nemrégiben rögtönzött parafrázisában a „sörcimkédot” kifejezés szerepelt.

Jegyezzük meg azt is, hogy kialakult (bár csak egy-kettő) olyan változat is egy-egy tanácsra, amely kevésbé illeszkedik a többi versszak és a dallam által adott ritmushoz. Ez viszonylag szigorúan megköveteli, hogy a tanács első objektuma kettő, a második pedig (a tipikusan „-od” vagy „-ot” végződéssel együtt) négy szótagú legyen – a legtöbb tanácsnál ez helyén is van. Nem véletlen, hiszen jó érzéssel nem is lehet másképp elénekelni. Illetve lehet, de akkor az a ritmus legalábbis enyhe megerőszkolásának érződik. Ilyen, prozódiailag nem kielégítő változat a „Szepessyt meg az igazgatóságot”.

Kivételes versszak a „Húsz Tanárt” felvonultató. Az eh-

LÓCSI LEVENTE: MAGYAR BAKA

hez kapcsolódó tanács velejének ragozását is igazítani kellett („baszd meg” helyett „basszátok meg”).

Matematikusként, programozóként szinte éget a vágy, hogy pontosan, precízen megmondjam, hogy a Magyar baka „hivatalosan” így és így hangzik, alaposan feldolgozva és megfontolva a rendelkezésünkre álló történetileg megalapozott vagy megalapozatlan, ritmus-ügyileg elénekelhető vagy elénekelhetetlen, néha csak betűk vagy vesszők szintjén eltérő szövegváltozatokat. Úgy látom azonban, hogy életünknek itt megintcsak egy olyan területét érintjük, ahol nem is lehet, és nem is kell szigorú igazságot tenni, hanem inkább csak őrizni a hagyományt és kiterjeszteni ismereteinket, amennyire csak lehetséges. Meg lusta is vagyok. Mégis, azért élnék egy egyszerű javaslatlaltal. (Lásd a kotta alatti szöveget.) Tekinthetjük ezt csupán az én különbejáratú, szubjektíven legjobbnak tartott változatomnak is – Paksa Rudolf Tanár úrral egyetértésben kialakítva. Viszont – azok kedvéért, akiknek nincs kedve végigtanulmányozni a rengeteg megemlített szövegváltozatot – tekinthetjük

ezt a legletisztultabb, egyszerű, történetileg is hiteles változatnak is. Persze emellett nem illik megfélemleni néhány szintén életben tartandó változatról! Például nevek tekintetében: Karesz mellett Karcsi, Franzi mellett Schafi; illetve tanácsok tekintetében: Mátyás Gábor, nomeg Sepsi és bennalvás.

A Magyar baka abból a szempontból is különlegessége a népdalkincsünknek, hogy egyszer majdnem kanonizáltatott a szövege a Collegium Közgyűlése által is, de csak majdnem. A közel 5 éve lezajlott Közgyűlés jegyzőkönyvében, melyen napirendi pontként szerepelt a Magyar baka kanonizálása, egyébként az utolsó bejegyzések a következők:

„*Méder Zsombor*: korábban nem volt problémájuk a rovarokkal, de amióta rovarirtás volt a szobájukban, muslicákat és más rovarokat észlelnek a helyiségben.

Sági Tamás: »Elpusztult a csúcsragadozó!«

Méder Zsombor: »Ez így normális?«

Végh Zoltán: »Ez így nem normális, Zsombor.«

Ennek a közös Közgyűlésen kívül persze más köze nincs a Magyar bakához. Viszont mutathatja, hogy megéri a Közgyűléseken részt venni.

FOLYTASSA, COLLEGA!

A Közgyűlés témába vágó eseményei és azok háttérének tekintetében lásd Paksa Rudolf Tanár úr írását.

38 Ezen rövid intermezzo után megállapíthatjuk, hogy a „majdnem kanonizált” szövegváltozat, amelyet még annak idején sikerült valahogy Végh Zoltán Tanár úrtól megszerezni, és pár hónapja teljesen véletlenül rábukkannom archívumomban, egész tűrhető mértékben szinkronban van a Paksa Rudolf Tanár úr által feltárt változatokkal. Viszont a 2009 nyarának góJatáborában tanított változat és így a felvétel is – mivel pusztán néhány Öregcollegista emlékfoszlányainak segítségével nem sikerült tökéletesen hitelesen összegyűjteni – elég sok ponton eltér a hitelesnek mondható tényektől. Mindezek ellenére persze minden tisztelem az Öregcollegisták emlékfoszlányaié, és persze Palatinszky Márton Tanár úré, aki abban az évben a Magyar bakát igyekezett minél jobban összeszedni és továbbadni az újabb generációnak. Reménységem, hogy lesznek még Collegisták, akik hajlannak majd megismerni, összevetni e forrásokat, és továbbvinni a hagyományt.

Jómagam a Magyar bakával, ha jól emlékszem, talán

először akkor találkoztam, mikor felmerült annak kanonizálása. Ekkor értetlenül forgattam a fejemet, hogy egyáltalán mi ez a dal? És ha tényleg dal, akkor hogyan van a dallama? Ezekre a kérdéseimre azonban évekig nem kaptam választ. S bár lehet, hogy közben egy-egy elszórt alkalommal valahogy előkerült a nóta itt-ott, mégis a következő markáns találkozásom vele a már sokszor emlegetett 2009. évi góJatáborban volt.

Itt aztán tanultuk, tanítottuk, gitárkíséretet is faragtunk (jó zenészt játszva), felvételt is készítettünk (népdalgyűjtést játszva). A felvételeket nagyjából versszakoknak megfelelően tagoltuk külön mp3 fájlalba, végül az egész nóta egyben is elhangzott – lásd honlap (<http://web.eotvos.elte.hu/locsi/ejcnepdal/>), ahol a jelszó még mindig „Elias2009”). Ha valaki végighallgatja ezeket, akkor a néhol téves, de legtöbbször helytálló történeti utalások megismerésén kívül felidézheti a góJatáborok jellegzetes versenyeit, más-hoz alig hasonlítható hangulatát. Mindig nosztalgikusan veszem elő magam is őket, és jókat derülök a kedves ismerősök, barátok megnyilvánulásain. Ez is mind hoz-

LÓCSI LEVENTE: MAGYAR BAKA

zátartozik ehhez a „nagy családhoz”.

És ha már a gitárkíséret szóba került... Lehet alkalmazni például ezeket az akkordokat: C ~ F G7 C ~ / a ~ d D7 G G7 / C ~ G ~ / C ~ F G7 C ~ / a ~ d D7 / G C e F-G

C ~. Hat sorra tagoltam, az 5. és 6. az ismétléskor szerepeltethető változat a 3. és 4. sor alatt. Vegyük figyelembe a kíséret stílusakor, hogy „ez nem egy altató”! Magyar baka sétál az erdőben...

FOLYTASSA, COLLEGA!

Magyar baka *(filológiaiilag rekonstruált szöveg)*

Magyar baka sétál az erdőben,
Jön a Sztalin, tanácsot kér tőle,
Jól van Jozzip, adok egy tanácsot:
Baszd meg a sarlót meg a kalapácsot!

- 40
2. Marx Károly; Karcsi / Karesz; A tőkét meg a kiáltványod!
 3. Lenin; Vlagyi / Iljics; ???
 4. Kádár; János / Jani (?); a Pártot meg a Berecz Jánost!
 5. Losonczi; Pali (?); a téeszt meg az elnöki tanácsot!
 6. Straub F. Brúnó [ejtsd: straub ef brúnó]; Brúnó; a Dunát meg az Elnöki Tanácsot!
 7. Szíjártó; Szíjas / Szijjas; a dumád meg a Papp Árpádot! / a dumád meg az igazgatóságot!
 8. Vekerdi; Veki / Vekó; a verstant, meg a fiúszárnyot!
 9. Bertényi; Iván; a Mohost meg a nyelvvizsgádot! / Mohost meg a kirúgásod!
 10. Bollók; Jani; a latint meg a bennalvásod! / Sepsit meg a bezárásod!
 11. Hús Tanár; Fiúk; egyszerre a Jánost!
 12. Schaffhauser; Franzi / Schafi; a követ meg a hátizsákot!
 13. Sepsi; Enci; Szepessyt meg az igazgatóságot! / a Zrupkót meg a pályázásod! / a tepsit meg a pályázásod!
 14. Takács; Taxi / Laci; a Timit meg a zongorádot! / a Zrupkót meg a bólintásod! / a Zrupkót meg a Mátyás Gábort!
 15. Horváth; HL [ejtsd: háel]; a Juhászt, meg a gólyatábort! / a Sárát, meg a gólyatábort!

LÓCSI LEVENTE: MAGYAR BAKA

Magyar baka

Giusto

Ma-gyar ba-ka sé - tál az er - dő - ben.
Jön . . . ta - ná - csot kér tő - le.
Jól van . . . a - dok egy ta - ná - csot

...

41

A. Marx Károly ~ Karesz
B. m. a Tökét meg a kiáltványod!	6. Schaffhauser ~ Schafi
B. m. a követ meg a hátizsákot!
B. a Sztalin ~ Joszif
B. m. a sarlót meg a kalapácsot!	7. a Sepsi ~ Enci
a tepsit meg a pályázásod!
1. Szijártó ~ Szijjas
B. m. a dumád meg a Papp Árpádot!	8. a Takács ~ Taxi
B. m. a Zrupkót meg a bölintásod!
2. Vekerdi ~ Vekó
B. m. a verstant meg a fiúszárnyot!	<i>folyt. köv.</i>
3. Bertényi ~ Iván
B. m. a Mohost meg a nyelvvizsgádot!	
4. a Bollók ~ Jani
B. m. a latint meg a bezárásod!	
5. Húsz Tanár ~ Fiúg
B.tok m. egyszerre a Jánost!	

FOLYTASSA, COLLEGA!

Paksa Rudolf: Méltónak lenni a nagy elődökhöz... (5.)

42 A collegiumi népdalkincs egyik markáns eleme a legújabbkori igazgatók emlékezetes tetteit megörökítő Magyar baka.¹ A dal története az ötvenes évekig nyúlik vissza. Ekkor még csak egyetlen versszakból állt, s a kezdősorban is honvéd szerepelt, nem pedig a pejoratívabb baka. Hamarosan azonban – valószínűleg zenei okokból – baka lett belőle.

Magyar honvéd sétál az erdőben,
Jön a Sztalin, tanácsot kér tőle,
Jól van Joszip, adok egy tanácsot:
Baszd meg a sarlót meg a kalapácsot!²

Ez a szöveg modern katonadalként a kötelező sorkatonaság révén terjedt el az

1 A cikk megírásához nyújtott segítségükért köszönetet mondok Ablonczy Balázs, ifj. Bertényi Iván, Bozsonyi Károly, Fisli Éva, Forgács Balázs, Horváth László, Katona Tamás, Kellermann Éva, Kóczán György, Lócsi Levente, N. Pál József, Palatinszky Márton, Varga Gergely, Végh László, Végh Zoltán, Takács László, Visi Tamás Tanár uraknak.

2 Lásd Glatz Ferenc: Ünnepeink 1945–90. Tanulmányvázlat. = História, 1992/10. netes elérés: <http://www.tankonyvtar.hu/historia-1992-10/historia-1992-10>

országban.³

A Collegiumba Katona Tamás által jutott el, aki 1982-ben egy erdélyi turistaúton tanította meg azt diákjainak. A vers itt olyannyira népszerűvé vált, hogy az alapszöveg további rendszerkritikus versszakokkal is kiegészült. Így például született versszak Marxra, Brezsnyevre, Kádárra, Grósz Károlyra, Straub F. Brunóra, egyszóval az 1980-as évek emblemikus munkásmozgalmi alakjaira.

Hamarosan azonban a versike a Collegium helyi emlékezetének sajátos őrzőjévé lett. Mégpedig azért, hogy az egyes igazgatókról is íródtak versszakok, amelyek több-kevesebb módosulással máig továbbélnek. Egy-egy versszaknak adott esetben több változata is volt. Ennek oka lehet, ha egy igazgatónak több beceneve volt, vagy az, ha több említésre érdemes esemény is fűződik

3 Ehhez annyit érdemes tudni, hogy az „előfelvételizsek”, tehát azok, akiket már felvettek az egyetemre, egy körletbe voltak beosztva a katonaságnál. Így a sorkatonaság bizonyos értelemben egyfajta kétéves és csak fiúknak tartott gólyatábornak is tekinthető.

PAKSA RUDOLF: MAGYAR BAKA

a nevéhez, mint amit a vers szűkös keretei között fel lehet sorolni.

Vegyük hát sorra az egyes versszakokat, feltárva azok hátterét is!

Mindenek előtt rögzítsük: eredetileg egyetlen versszak volt, a Sztalinos. Ennek mintájára készült a Marxos versszak,⁴ amit aztán a történetileg jól képzett collegisták tettek időrendbe: így lett a sorrend Marx, majd Sztalin. S mivel a „szocialista szentháromság” így még nem volt teljes, ezért a hiányt pótolandó időről időre felmerült, hogy kell lennie egy Lenines versszaknak. Ilyenre azonban a régiek sem emlékeznek, tehát a Lenines strófát a túlbuzgó utókor akarta hozzákölni a vershez – kevés sikerrel. Úgy tűnik, Lenin kitartóan ellenáll a Magyar bakának. A rendszerkritikus versszakok pedig a rendszerváltással hamar aktualitásukat veszítették.

Mindenesetre a Magyar baka ma is énekelt első strófái megőrizték a nóta eredetét, s annak rendszerkritikus élet. Ezek a versszakok ma már kultúrtörténeti érdekességek. Karl Marx esetében a poén két művere, a Kommu-

4 Ennek a strófának történetesen a szerzőjét is ismerjük: N. Pál József.

nista kiáltványra és az Engelsszel közösen írt A tőkére utal. Joszip Viszarionovics Sztalin esetében pedig a Szovjetunió kettős jelképére: a sarlóra és a kalapácsra. A ránk maradt, de ma már nem énekelt Kádáros versszakban az egypártrendszer és a kiszemelt utódnak tekintett Berecz János került pellengérré. Ezen kívül Straub F. Brunóról, az Elnöki Tanács utolsó elnökéről (tehát az utolsó pártállami államfőről) szóló versszakban a bős-nagymárosi vízlépcsőre utal a poén.⁵

A történeti bevezető után következnek a collegiumi igazgatók kronologikus sorrendben. Az első, Szíjártó István, aki 1984-től 1992-ig állt az intézmény élén. Itt rögtön meg is állhatunk egy percre. Az a tény ugyanis, hogy Szíjártó az első igazgató, aki megjelenik, jól mutatja, hogy a szöveg a nyolcvanas évek második felében keletkezett. Abban ugyanis az újjászervezett Eötvös Kollégium első igazgatója, Tóth Gábor – aki 1956-tól 1984-ig volt igazgató – nem jelenik meg.

Szíjasról viszont kiderül, hogy a collegisták elsősorban metaforikus és pátoszos

5 A rendszerváltás történetéhez lásd Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Bp., 2003.

FOLYTASSA, COLLEGA!

44

beszédeit karikírozták, amelyekben túlburjázottak a bonyolult szóképek és a Németh László-idézetek. A második poén két változatban maradt fenn. Az egyik Papp Árpádot említi, a másik az igazgatóságot. Előbbi magyarázata, hogy Szijártó felvette közeli barátját, a főként műfordítóként és költőként tevékenykedő újjörögös Papp Árpádot a Collegium tanárának. Sőt vezetése alatt megalapították a Mediterrán Műhelyt. A meglehetősen fura természetű Papp órái azonban senkit nem érdekeltek a diákok közül. Így végülis munka nélkül vehette fel a fizetését. Ezért néhány diák a Mediterrán Műhely ajtajába bele is véste, hogy „fasz léhűtő” (mások emlékezete szerint azt, hogy „ingyen-élő”) – amiből persze botrány és sértődés lett. A diákság és az igazgató közti viszonyt más dolgok is megterhelték. 1990-ben a Collegium visszanyerte függetlenségét (kikerült az ELTE alól). Ekkor sokan úgy gondolták, hogy az intézményes megújulás jegyében legalábbis bizalmi szavazást kellene tartani az igazgatóról. Ezt Szijártó a személye elleni támadásként fogta fel. Ráadásul sokan nehezményezték azt is, hogy az első Beloit-ösztöndíjakat

Szijártó gyermekei kapták. A diákság mindenestre két pártra szakadt. (Egyébként a Szijas megbuktatását akarók egyik vezéralakja azóta igazgató lett. ;-). Végülis 1991 márciusában a közgyűlésen, ahol ekkor még minden résztvevő (a tanárok és a megjelent öregdiákok is) szavazott, kb. 60%-40% arányban megvonták a bizalmat az igazgatótól, noha ő továbbra is nagyon szeretett volna igazgató lenni. E ragaszkodásra utal a vers.

Szijártó után olyan igazgatót kerestek, akit mindenki elfogad. A hagyományok újjáélesztése jegyében a régi Collegium tagjai közül akartak valakit. Közülük Vekkerdi József volt az, aki nem zárkózott el az ilyen irányú felkéréstől. Vekkerdi (1992-1993) egyébként 1948-ban néhány napig diákelnök (mai szóval db-elnök) is volt.⁶ Vekkerdit igazgatósága idején Vekinek becézték, de újabban a Vekó névalak rögzült. A verstan nála a bölcsészeknek kötelezővé tett, s általa tartott szemináriumra utal.

⁶ A botrányos történethez lásd Paksa Rudolf: Keresztury Dezső az Eötvös Collegium élén 1945-1948. In: Keresztury Dezső az Eötvös Collegium igazgatója 1945-1948. Budapest, 2004. 67-134.

PAKSA RUDOLF: MAGYAR BAKA

Ennek résztvevői úgy emlékeznek, hogy a hihetetlen nagytudású Vekerdi szétalázta a társaságot.⁷ Az óra azonban több más szempontból is emlékezetessé vált a résztvevőknek. Egyrészt mert Vekerdi erősen nagyot halló volt, másrészt jellegzetes komikus gesztusai miatt, végül pedig azért, mert Vekó nem átalott egy-egy vers-tani jelenséget illusztrálható akár törökül is énekelni, noha valószínűleg már fiatalon is fahangja volt. :-) A fiúszárnyra való utalás Vekerdi vélelmezett nemi orientációjára utal, mivel igazgatóként szokása volt, hogy időnként bement a fiúzuhanyzóba „ellenőrizni”, hogy van-e víz, fűt-e a radiátor... (E – valójában alaptalan – feltevésnek egyébként egy Vekerdiről szóló régi anekdota is tápot ad. Eszerint ugyanis amikor

⁷ Ez egyébként a régi Collegium szokása volt, így ébresztették rá a felsőbbévesek egy-egy folyosói beszélgetésben a gólyákat műveltségük hiányaira. Az öreg Vekerdi és a kilencvenes évek gólyái között azonban már nem csak néhány évtizednyi műveltségbeli különbség volt, hanem nyilván egyfajta kulturális szakadék is, hiszen Vekerdi gyakran kifogásolta például, hogy a gólyák nem tudják fejből az egész latin szótárat, mint ahogy ő.

Vekerdi volt gólya, néhány felsőbbéves szóvá tette neki, hogy milyen nagyképűség, hogy szótár nélkül kezdett bele egy házi feladatnak kapott latin szövegfordításba. Erre Vekerdi azzal válaszolt, hogy neki nincs szüksége szótárra, mert fejből tudja azt. A felsőbbévesek fogadást ajánlottak, hogy egy hét múlva próbára teszik: kérdeznek tőle tíz szót, s ha mindet tudja akkor ő lehet hátul, egyébként a felsőbbéves.⁸ A következő egy hétben Vekó, hogy el ne aludjon, vizes lepedőbe burkolózva memorizálta a szótárat. A fáma szerint megnyerte a fogadást, s saját elmondása szerint csak furfangosságának köszönhette, hogy végül elkerülhette a „nyereményt”. Ugyancsak Vekó nőkhöz való viszonyára utal az a pletyka, amely szerint Vekerdi rácsot akart volna felállítani a lány és a fiúszárny között.⁹ Egy másik történet szerint pedig Vekó igazgatósága idején egy öregdiák

⁸ Ez a fajta fogadás többször is előfordul a Collegium legendáriumban, ahogy a történet más elemei is. Egyébként a „tét” tipikusnak tekinthető a kizárólag fiatal fiúkból álló intézményben.

⁹ A vasrácsról szóló pletykát azonban Kóczán Gyuriék találták ki.

FOLYTASSA, COLLEGA!

46

megjegyezte, hogy milyen praktikus, hogy az új Collegiumban már vannak lányok is, mert „így legalább nem kell lemenni a körtérre kurvázni”.¹⁰) Érdekes módon az például nem került be a versbe, hogy Vekerdi mindent elkövetett, hogy újraélessze a régi Collegium hagyományait. Így például vissza akarta állítani a közös étkezéseket is. Mivel azonban a kilencvenes években a közös ebéd – az egyetemre való bejárás miatt – megoldhatatlan lett volna, ezért a közös vacsorákat kívánta bevezetni.¹¹ E kezdeményezést azonban az akkori collegisták elszabotálták, jelezve a Vekerdivel való szembenállásukat. Vekerdi, érzékelve, hogy a kilencvenes években már nem lehet visszaállítani a régi Collegium világát, megkese-

redve mondott le az igazgatóságról. Rossz tapasztalatait később is hangoztatta: így Papp Gábor Zsigmondnak az EC-ről készült dokumentumfilmje bemutatóján, valamint egy a Kossuth Rádióban vele készült rádióinterjúban. Itt a diákságot olyan maóista, anarchista, stb tisztességtelen és léha népségnek írta le, amely nem méltó a nagy elődökhöz. Miután a második emeleti faliújságon megjelent e szöveg, a diákok tüntetőleg felírták magukat az említett kategóriákba.

Vekerdi után Bertényi Iván lett a Collegium igazgatója (1993–1996). A rá vonatkozó versszak állandó eleme a Mohos, ami az akkori tanulmányi előadóra, Mohos Mártára utal. Mohos a collegista közvélemény szerint látványosan inkompetens volt, ráadásul jellemzően a félévégi indexbemutatás idején ment szabadságra. A diákság pedig amúgy is sérelmezte, hogy minek is kell a Collegiumnak főállású tanulmányi előadó. A rossz nyelvek szerint alkalmatlansága ellenére azért volt mozdíthatatlan, mert az igazgató „komolyan vette a népdal rá vonatkozó felszólítását”. ;-)) A másik poén a nyelvvizsgákra, illetve kirúgásra utal. Ez valójában ugyanazon sérelem.

¹⁰ Ez a történet is vándormotívum lett azóta. Mindenesetre tény: Vekerdi diáksága idején valóban csak fiúk lehettek collegisták.

¹¹ A közös vacsorák intézményét egyébként 1985-ben a Collegium akkori legendás portása, Schilling Aladár sikerrel vezette be. Ugyan nem mindenki, de sokan lejártak az Estikében tartott vacsorákra. Schilling azonban 1987 őszén meghalt, s ezzel vége szakadt ennek a közösségteremtő hagyományörzésnek.

PAKSA RUDOLF: MAGYAR BAKA

Történt ugyanis, hogy 1994 tavaszán két tehetséges ttk-st, a fizikus Etesi Gábort és a matematikus Lakos Gyulát az igazgató azért rúgta ki, mert csak az írásbeli angol középfokú nyelvvizsgájuk sikerült, a szóbeli pedig nem.¹² A közfelháborodás oka az volt, hogy ilyen esetekben korábban az igazgató haladékosan adott. Ekkor több ttk-s is átköltözött a Bolyaiba. Érdekes módon az nem került be Bertényi igazgatósága idejéből, hogy ekkor szűnt meg az intézmény rendszerváltáskor visszanyert önállósága, mivel Bertényi – a bizonytalan finanszírozás miatt – jobbnak látta visszatérni az ELTE szárnyai alá.

¹² A mai olvasónak talán furcsa lehet, hogy tehetséges egyetemistáknak nincs középfokú angol nyelvvizsgájuk, azonban 1994-ben az általános nyelvismeret jelentősen kisebb volt, mint napjainkban. S azt se feledjük el, hogy az akkori egyetemisták még az orosz tanulták az iskolában kötelező nyelvként.

Egyébként ide is kapcsolódik egy anekdota. A történet szerint Etesi, amikor megtudta, hogy kirúgták, pánikba esett, s éjjel felébresztette felsőbbéves szobatársát, hogy tanácsot kérjen szorult helyzetében. Az ébredő felsőbbéves flegmán csak ennyit mondott neki: „Szopó!”

Bertényit Bollók János követte az intézmény élén (1996-2000). Esetében az első poén a „latin”, más változatban „Sepsi”. A latin a bölcsészeknek kötelező latinórákra utal, amit Bollók tartott. Sepsi Enikő pedig úgy került a versbe, hogy Bollók nevezte ki igazgatóhelyettesé. Sepsi Bollók mellett a napi ügyek intézője, „Bollók jobbkeze”,

47
más megfogalmazásban „rossz szelleme” lett. A második poénra ugyancsak két változat maradt fenn: a bennalvás és a bezárás. A bennalvás hosszú időn keresztül volt a collegisták egyik fő sérelme. Bollók ugyanis úgy döntött, hogy nem „aludhatnak” benn külsős barátok illetve barátnők. Sőt még a bejáró collegisták sem tartózkodhattak az épületben este tizenegy után. A kérdés megoldásától Bollók kezdetben elzárkózott, mondván: „Nem foglalkozom pina-ügyekkel.” Végül mégis arra jutott, hogy havonta háromszor lehet külsősnek bennaludni. A kérdés részletes szabályozásának hiányában, illetve a különböző kiskapuk, valamint a túl merev szabálykövetők miatt később is ez a téma lett az igazgató és a diákság közti konfrontáció egyik sarokköve. (Például bejárókat tiltottak ki

FOLYTASSA, COLLEGA!

48

az épületből azért, mert egy keddi Estike alkalmából nem hagyták el 11-kor az épületet!) A másik rendszeresen visszatérő probléma abból fakadt, hogy Bollók a pinceklubot, az Estikét rendszeresen bezáratta hosszabb-rövidebb időre. Erre utal a bezárás kifejezés a versben. Ugyancsak érdekes, hogy Bollók esetében nincs utalás az alkoholra,¹³ vagy például arra az esetre, amikor párbajra hívta ki az egyik collegistát.

A Bollóknak szentelt versszak után egy sajátos strófa következik, ahol a címzett nem egy igazgató, hanem „húsz tanár”. Ez a versszak egy igazgatóválasztásra utal. 1999-ben a diákság jelentős része Bollók helyett szívesebben látott volna más igazgatót. Az akkori Db az irodalmár Margócsy Istvánt támogatta, akinek egyébként már az édesapja is collegista volt. A konfliktus itt aból fakadt, hogy a diákság 13 Ennek a gólyatáborban rendszeresen megrendezett Bollók János-emlékhányó verseny állít emléket. Állítólag az ifjú Bollók egy meleg nyári éjszakán kihányt szobája ablakából. Mindez azonban nem lett volna említésre méltó, ha a végterméket a nyári szellő nem fújta volna be az ITI akkori igazgatójának, Sötér Istvánnak az íróasztalára egy emelettel lejjebb.

nagy arányban megszavazta Margócsyt, a tanári kar (húsz tanár) azonban Bollók mellé állt. A rektor Bollókot csak egy évre nevezte ki, s a következő évben Bollók – elhatalmasodó betegsége miatt – már nem pályázott.

A 2000/2001-es tanévben volt igazgató Schaffhauser Franz (Ferenc). Róla a közemlékezet főleg azt jegyezte meg, hogy végeláthatatlan és semmitmondó beszédek tartott a közgyűléseken. Erre utal a „kő és a hátizsák” kifejezés, ami egyik beszédnek visszatérő fordulata volt. (A beszédben Schafi arról értekezett, hogy az ember úgy gyűjti a tudást, mint a túrázó a köveket a hátizsákjába, vagy ahogy a szivacs magába szívja a vizet.) Schaffhauser rövid igazgatósága azonban meglehetősen dicstelen véget ért. Az újr pályázó igazgatót ugyanis a Baráti Kör nem támogatta, noha a diákság igen. A rektor végül az öregdiákokra hallgatva az ellenjelöltet, Takács Lászlót nevezte ki. A döntést azonban formai hibákra hivatkozva Schaffhauser megtámadta. (A diákság ugyanekkor egyöntetűen kérte Takács Lászlót, hogy álljon el a pályázattól.) Így átmenetileg – félévre – Sepsi Enikő igazgatóhelyettes mint ügyveze-

PAKSA RUDOLF: MAGYAR BAKA

tő igazgató irányította a Collegiumot. Egyesek – egészen konkrétan Nagy Andi – szertették Schafi helyett Franzinak énekelni az igazgató becenevét. Ennek oka egészen személyes volt: Nagy Andi pasijának is Safi volt a beceneve. Valójában azonban a Schafi nevet használtuk. Illetve az irodán hallottuk, hogy Safranek néven is emlegetik.

Sepsi ügyvezető igazgatósága 2001 júniusától decemberéig tartott. A róla szóló strófában említett „pályázás”, illetve „kirúgás” volt igazgatóságának első jelentősebb eseménye. Azzal mutatkozott ugyanis be, hogy egyetlen hatodévest sem vett fel, mivel azok nem adtak be szabályos pályázatot. (A pályázat pontos formai követelményeire korábban nem figyeltek oda, elég volt informálisan jelentkezni.) Ez különösen a Történész Műhelyt érintette, amelynek három tehetséges tagja (Hermann István, Romics Gergely, Veress Sándor) is ki kellett költözzön ekkor. Enikő ezen döntése hasonló megrökönyödést váltott ki, mint a ttk-sok kirúgása 1994-ben. Ekkor történt meg az is, hogy az egyik collegista (egy ős-Eötvös Commandós ;-)) egy tepsit tett a zászlórúdra – utalva az igazgató nevére, s egyúttal kritizálva

„túlzott ambícióit”. Zrupkó Erika gondnok azért került be a strófába, mert a diákság úgy tekintett rá, hogy ő Sepsi Enikő jobbkeze, intézkedéseinek végrehajtója.

Sepsi ügyvezető igazgatósága addig tartott, míg az új pályázatnak nem lett eredménye. Ezen végülis Schaffhauser – látva az öregdiákok egyértelmű elutasítását – nem indult. Így lett Takács László – egyetlen pályázóként – a Collegium igazgatója (2001–2009). Majdnem évtizedes igazgatósága idején több esemény is volt, ami megihlette a Magyar baka mindenkori szerzőit. Jól látható, hogy Zrupkó továbbra is központi szereplő. Ennek okát elsősorban abban láthatjuk, hogy a collegisták a gondnokkal álltak napi kapcsolatban, érthető módon konfliktusaik is többnyire vele adódtak. A „bólintásod” kifejezés Taxi konfliktuskerülő magatartására utal. A kritikus collegisták szerint afféle Dobzse Lászlóként mondott igent mindenre, majd a megvalósítást a végtelenségig halogatta. Nemrégiben Taxi saját igazgatóságára emlékezve elmondta egy kerekasztal beszélgetésen, hogy a konfliktuskerülés részéről tudatos volt: a diákság és az igazgatóság közti

FOLYTASSA, COLLEGA!

50

bizalmatlanságot akarta elkerülni. Az egyik legkorábbi szövegváltozatban poénként „Timit és a zongorádót” szerepel. Ez egy 2002 tavaszi eseményre utal. Béres Tímea¹⁴ – akinek a társaságát a legjámborabb collegisták sem tudták hosszabban elviselni – szívügyének tekintette, hogy a Collegium régi zongoráját lecseréltesse. Végül addig járt az igazgató nyakára, amíg az beleegyezett. (Az ügy érdekessége, hogy Timi néhány nappal előzte meg az akkori diákbizottságot, amelyik pályázatot adott volna be ennek finanszírozására, így végülis a pianínó teljesen önerőből lett megvéve.) Taxi igazgatóságának hosszát jól jelzi, hogy nála található a legtöbb szövegvariáns. Ezek egyike név szerint említi Mátyás Gábort (a collegiumi folklórban: Törperős), a portást, aki faragatlan modorával írta be magát a Magyar bakába. (Itt jegyezzük meg, hogy ez a korábbi legendás portásoknak, például Klári néniének sem sikerült ez!)

Itt jegyezhetjük meg, hogy Taxi igazgatósága idején volt egy közgyűlés, ahol a Db-el-

nök, Végh Zoltán felvetette a Magyar baka szövegének kanonizálását. A 2006. november 23-i közgyűlés jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a kérdés megvitatását 14 igen szavazattal 7 nem ellenében 8 tartózkodás mellett elvetették a jelenlévők, mivel szövege miatt nem találták méltónak a közgyűlés előtti tárgyalásra. A kanonizálás kísérletének háttérében egyébként egy fogadás állt. Egy baráti borozgatás közben derült ki ugyanis, hogy a Taxiról szóló versszaknak több változata is él. A jelenlévők közül ketten (Végh Laci és Pala) ígértek a jelenlévő db-elnöknek egy-egy rekesz sört, ha a közgyűléssel – az igazgató jelenlétében – véglegesítteti a róla szóló szöveget. Végülis – mivel a kérdést nem tárgyalta meg, csak felvetette a közgyűlés – Vozó csak egy rekesz sört nyert a fogadáson.

A történet azonban folytatódik...

¹⁴ Béres Timi önmagában

is megérne egy misét. :-)

Ezügyben leginkább RácZ András és Kaponya Zoli illetékes.

MINCHEV VASZIL: INTERJÚ

Minchev Vaszil: Interjú Horváth Péterrel a Tor-túra EC Dögész csapatának ve- zetőjével

Mint sokatok biztos tudja, nemrég a Collegium csapata, az EC-Dögész nyerte meg a hagyományos Tor-túra akadályversenyt. A nagy sikeréről, valamint a csapat és a verseny múltjáról, jelenéről és jövőjéről a csapat alapítójával és örökös kapitányával, Horváth Péterrel beszélünk.

Minchev Vaszil: Szervusz. Először is köszönöm szépen, hogy eleget tettél kérésünknek. Az Ecloga olvasói már ismerik a Tor-túrát, hiszen második számunkban megjelent egy beszámoló az Illuminátor-túra akadályversenyről. Tudnál mesélni egy kicsit arról, hogy mi volt ennek a „kiadásnak” a lényege?

Horváth Péter: Ez a kiadás a gonoszról, a negatív hősről, a latrokról szólt. Hagyománynak mondható – bár vannak alóla kivételek –, hogy a mindenkori kiadás nevét úgy találják ki, hogy vicces szóösszetétel, szójáték jöjjön létre. Így – visszatérve a latrokhoz – az ideit La-tor-túrának hívják.

M.V.: Tudsz egy-két kivételt mondani?

H.P.: Igen, például Erotikus Tor-túra, Túlvilági Tor-túra.

M.V.: A Túlvilági Tor-túra most ősszel volt ?

H.P.: Igen, és az volt a két éjszakai tor-túra egyike, ha jól emlékszem.

M.V.: Tehát a mostani nem éjszakai volt.

H.P.: Nem, reggel kezdődött, akkor kellett kijönni a helyszínre, és gyakorlatilag napnyugtáig, tehát késő délutánig, estig tartott. A helyszínen barangolás, utána a tűz körül egy utolsó utáni feladat, és aztán már csak vártunk az eredményre.

M.V.: És a legutóbbi tor-túrákhoz képest, ahol voltál, mi másban különbözött még a mostani? A téma, a helyszín, esetleg a terep, a csapatok száma, a mi csapatunk létszáma?

H.P.: Hát nagyjából minden tor-túra máshol van, természetesen bizonyos keretek nem változnak. Például három vagy két és fél évvel ezelőtt pont itt a Normafán volt. Azért mindig próbálnak változatos helyszíneket kitalálni. Leginkább Budapest környékén, illetve a környező hegyekben van a helyszín. A csapat érdekesen alakult. Első évben még fizikus csapattal mentem,

FOLYTASSA, COLLEGA!

azután mikor már nem volt olyan fizikus csapat, amelyhez csatlakozhattam volna, fölmerült az ötlet, hogy collegistákkal lehetne indulni. Azóta minden évben erre törekszem.

M.V.: Nagyon dicséretes.

H.P.: Igen, ez valóban egy jó új "hagyomány" a Collegiumban, és örömmre szolgál, hogy egyre növekvő számban vagyunk. Most elértük a rekordlétszámot, – amely egyben a felső határ is – a 15 fős létszámot.

M.V.: És hány csapat vett részt a versenyen?

H.P.: Tizenvalahány csapat vett részt benne. Általában így szokott lenni, mert mindig akadnak lelkes gólyák vagy műegyetemisták, akik épp ráérnek. Néha orvosok is indulnak egy csapattal.

M.V.: Ez szintén egy érdekes kérdés. Ezek szerint nem csak ELTE-s a verseny?

H.P.: Nem, nem teljesen, bár a főszervezők ELTE-hez kötődnek. Igazából nyitottságra törekednek, bár az is fontos, hogy ki, mikor és mennyire ér rá. Az ELTE-n mindenesetre erős a reklám. Bizonyos limek vannak ugyan, számít az is, hogy milyen úgymond külsős csapatok jönnek.

M.V.: Mondtad a műegyetemet meg az orvosit, más egyetemekről is jönnek? Vidékről esetleg?

H.P.: Igen, van rá példa. Vidékről nem tudok, inkább

pesti egyetemekről jönnek, vagy ELTE-s ismerősön keresztül. De nem túl jellemző. Egy-egy csapat szokott csak máshonnan jönni. Egyszer egy kertész csapat is volt, Hegyi Ádám collegánk barátjánője volt benne.

M.V.: Milyen feladatok voltak? Mondtad, hogy a gonoszokhoz kapcsolódtok mindegyikük. Milyen elő- és helyben megoldandó feladatokat tudnál kiemelni közülük? Amit kimondottan érdekesek, kihívást jelentőnek, kreativitást igénylőnek találtál.

H.P.: Kezdjük azzal, hogy a helyszínen már azért is pontoztak egy-egy csapatot, hogy mennyire öltöznek egymáshoz, mennyire jó a csapatösszetartás., a hangulat. Ezért egységes öltözetben mentünk a túrára. Mi szupergonoszoknak öltöztünk, tehát gonosz-szuperhősöknek. És a szuperhősöknek – Batman, Superman, stb., akiket választottunk, úgy képeztük az ellenlábasaikat, nemesiseiket, hogy mind kívül horduk a gatyánkat.. Nagyon sokan nevetve fogadták, amikor látták, hogy mi mind tényleg egymáshoz öltöztünk. Mit is mondjak az érdekes helyszíni feladatokról... Volt egy átverős állomás, ahol egy viszonylag tapasztaltabb srác gyakorlatilag minden odaérkező csapatot átvágott, egy olyan feladattal, ami úgy kezdődött,

MINCHEV VASZIL: INTERJÚ

hogy széttepte a pontozólapot. A feladat az volt, hogy rakjuk ki. Utána elővette az igazit. Ami egy kicsit megkönnyebbülés volt, hogy nem ragasztott pontozólappal meggyünk tovább. A másik nagyon a kalózos állomás volt, ami nekem személyesen nagyon tetszett. Kincset kellett keresni, amit furmányos módon megjelölt helyről kellett előszedni. Az egész csapatot megmozgatta a játék, mert mindenki ide-oda rohanguált, mindenki ordibálta a másikonak, hogy merre menjen, hány fokra, jobbra, balra... Két-három ember pedig tájolóval szaladguált.

M.V.: Előfeladatok? Mondtad a kincskeresős állomást, volt ilyen előfeladat is, ugye?

H.P.: Igen, volt egy ehhez az állomáshoz kapcsolódó előfeladat. Az abból állt, hogy a csapatnak egy kincsesládát kellett készíteni, s azt eldugni a Lágymányosi lakatlan szigeten, vagyis az ELTE TTK területén. Azokhoz leadtuk a kincses térképeket, amelyek rejtelezve készültek, hogy minél nehezebb legyen megtalálni a ládákat. Miután mondták a szervezők, hogy megtalálták, csere-bere volt, mindenkinek kiosztottak egy térképet, amely segítségével a másik csapat kincsét kellett megtalálni. Mi nem találtuk meg, viszont a térkép leírása alapján megmondtuk pontosan, hol kellett volna

lennie. Azon a helyen sajnos nem volt kincs, lehet, hogy valaki elvitte, de legalább sikerült bekódolni.

M.V.: Ez nagyon fontos, és biztos szerepet játszott a csapat sikerében. Ha itt tartunk, mesélj egy kicsit a csapatról, hogy változott az évek során. Mondtad, az elején fizikusokkal mentél. Mióta létezik az EC Dögész?

H.P.: Akkor is egy kemény időszakban, talán pont zh-időszakban sikerült összemotrombitálnom a versenyt, és így néhány ember poénból eljött: én, még két collegista, egy fizikus, aki nem volt collegista, de ugyancsak dögész, és így állt össze az EC és a dögész együtt. Következő években bővült a csapat, így először tavaly indultam csak colisokkal, nagyrészt – de nemcsak – dögészekből álló csapattal. Most 15 főre felduzzadva, viszonylag magas bölcsészaránnal a dögész név nem annyira illik rá, de az EC-s csapat attól még EC-s csapat. Bizonyos témájú tor-túráknál meg a dögészt poénosan fel is lehetett használni.

M.V.: Tudnál erre példát mondani?

H.P.: Igen, mondjuk a Bürokrá-tor-túra esetén céget kellett alapítani, és mi úgy gondoltuk, stílusosan temetkezési vállalatot alapítunk.

M.V.: És végül mi volt a si-

FOLYTASSA, COLLEGA!

ker titka? Mert ugye először lettünk nyertesek...

H.P.: A siker nagyrészt a nagy létszámon múlt, tényleg rengeteg emberünk volt, a helyszíneladatoknál nagyon jól mutatott, nagyon jól jöttek. Az előfeladatokban ugyancsak fontos volt, mindig lehetett kit mozgósítani, nem csak két-három ember rohagált körbe a városban, csinálta a papírmunkát meg a mindenféle levelezgetést. Tényleg mindig valaki ráért bemeni délután x órakor az ELTE-re, és lerakni két kincset.

54

M.V.: Mi lesz a folytatás?

H.P.: Mielőtt erre rátérnék, meg szeretném köszönni Fehér Adriennek azt a sok-sok segítséget, amit nyújtott csapatkapitány-helyettesként, rengeteg munkát levett a vállamról...És a folytatás?

Jövőremiszervezőkator-túrát, úgyhogy csapatként nem indulhatunk. Lehet collegista csapatot indítani, de azt akkor rajtam kívül, ha ettől most a többiek kedvet kapnak hozzá.

Szervezőként viszont eddig még soha nem vettem részt, ezért kíváncsi vagyok, hogy sikerül majd. Messze van ugyan, ősszel lesz. Az első két helyezett csapat kapja meg a

szervezés jogát, az első sült malacot is kap, de jövőre így ezt mind nekünk kell megszervezni. A sült malacot, a jó helyszínt, apólókat, meg minden egyes dolgot. Természetesen még érdekes feladatokat is ki kell találni.

M.V.: Ötletek már vannak a téma kapcsán?

H.P.: Megkérdeztem embereket, meg nekem is volt pár ötletem. Egyelőre preferáljuk a szintén tor-túrához kapcsolódó előtagokat, nagyon sok tor-ra végződő szó fölmerült. Ezek közül fizikusok említették, hogy lehetne Reak-tor, az is elhangzott, hogy legyen egyszerűen Thor, mint viking isten, meg sok minden egyéb szellemes dolog fölmerült. De egyelőre még nem alakult ki a koncepció. Mindenesetre egy dolog bizonyos: egy olyan koncepció kell, amiben mindkét szervező csapat egyetért, és sok mindent lehet benne szervezni, ami a játékosoknak is vicces.

M.V. Ezek szerint ez egy újabb kihívás. Akkor hajrá a kihíváshoz, és még egyszer köszönöm szépen, hogy válaszoltál.

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

Németh Gábor: Arab tavasz vagy arab nyár?

Idén tavasszal nem csak a természet indult megújulásnak: Észak-Afrikában és a Közel-Keleten február és március óta több millióan vonultak utcára, hogy együtt követeljének társadalmi és gazdasági változásokat, illetve a több évtizede hatalmon lévő rezsimek lemondását. A tavasz pedig nemcsak az időszakot jelöli, de egyben találó hasonlat is: az arab világ államai felébredtek a több évtizedes álomból, és a lakosság, leginkább a fiatalok, megújulást sürgetnek. Tunéziában, Egyiptomban és Jemenben már távozott az elnök és a kormány, Líbiában polgárháború dúl, a többi arab államban pedig folyamatosan kisebb-nagyobb csatározások vannak a rendfenntartók és a változást sürgető tüntetők között. Míg Szíriában, Bahreinben nagyobb engedményeket követel a fellázadt tömeg, addig Jordániában, Kuvaitban és Ománban egyelőre a változás szelét várják, de Algéria és Irak is egyre nyugtalanabb. Az eseményeket szemlélve egyértelműen megállapíthatjuk, hogy ezek a tüntetések, megmozdulások összefüggő

folyamatok, a kérdés pedig az, hogy mennyire szoros a fennálló kapcsolat: valóban dominó-elvről van-e szó? Ha igen, akkor az arab tavasz után beköszönhet az arab nyár is?

A tavasz első virága a jázmin volt: a tüntetők Tunéziában vonultak legkorábban utcára, az ország 2010 decembere óta követelte reformokat és az 1987 óta hatalmon lévő elnök, a 74 éves Zín el-Ábidín ben Ali lemondását. A „jázminos forradalom” legfőbb okai leginkább a társadalom rossz gazdasági helyzetére vezethetők vissza – munkanélküliség, alacsony életszínvonal, élelmezési gondok –, melyek hamar politikai követelésekkel párosultak. Az esemény nagyon hasonló az 1789-es francia forradalomhoz, melynek ereje egyes elemzők szerint nem lett volna olyan elsöprő az évekig tartó éhínség és rossz gazdasági viszonyok nélkül.

Az erős elnöki, már-már autoriter hatalom ellen lázadó tunéziaiak célja kezdetben nem a fennálló rezsimek megdöntése volt, leginkább a korrupcióra, a szólásszabadság hiányára, valamint a ve-

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

56

zető elit jólétére hivatkoztak. Az elharapódzó tüntetések miatt azonban 2011. január 14-én Ben Ali elnök kénytelen volt feloszlítani a tunéziai kormányt, és vészhelyzetet hirdetett. Az elnök lemondása példa nélküli a történelemben, hiszen ezelőtt még sosem fordult elő, hogy egy arab országban tüntetéssel el lehetett távolítani az ország vezetőjét. Nem véletlen tehát, hogy az arab világban korábban nem látott események újabb lendületet adtak a szomszéd államoknak.

A forradalmi hullám szinte azonnal elérte Egyiptomot is, az okok és a forgatókönyv hasonlóak voltak. A „fiatalok forradalma” vagy „nílusi forradalom” szintén utcai demonstrációk, felvonulások, polgári engedetlenségi mozgalmak, az egyiptomi kormányzatot támogató erőkkel történő összetűzések sorozata volt, mely január 25-én vette kezdetét az észak-afrikai országban. Egyiptomban nagyobb hangsúlyt kaptak a főként politikai és jogi követelések, mint a korrupció, a szükségállapottal indokolt szabadságkorlátozások vagy akár a brutális rendőri fellépés megszüntetése. Ezek természetesen elválaszthatatlanok az olyan gazdasági jelenségektől, mint a magas

élelmiszerárak és infláció, a magas munkanélküliség és az alacsony minimálbér. A gyökeres változásokat követelő tüntetések végül szintén rezsimváltással értek véget, a mintegy harminc éve hatalmon lévő Hoszni Mubarak elnök először feloszlatta kormányát, új elnökhelyettest nevezett ki, majd bel- és külpolitikai nyomásra február 11-én maga is lemondott.

Míg a tunéziai és egyiptomi események lényegében ugyanúgy játszódtak le, addig Líbiában a forradalom másféle következményekkel járt. Korábban a folyamatos tüntetések és a fellázadt tömeg ellenállásának nyomására az ország vezetői néhány hét után lemondtak hatalmukról, Líbiában azonban a tüntetések rövid időn belül polgárháborúvá alakultak. A kormányellenes tüntetők nem csak az utcákat és tereket foglalták el, de 2011. február 18-ára szinte teljes irányításuk alá vonták az ország második legnagyobb városát, Bengázit is. Az országot 1969-óta irányító, és ezzel a térségben a legtöbb ideje hatalmon lévő elnök, Moammer Kadhafi rendkívüli brutalitással igyekezett megakadályozni az ország keleti felében kirobbanó tiltakozássorozatot elterjedését,

NÉMETH GÁBOR: ARAB TAVASZ

de Bengázi elfoglalása után néhány nappal a rezsim nyugati központját, Tripolitánia régiót is elérte a forradalmi hullám.

A felkelés előzményei alig térnek el az előzőektől, azonban meg kell említeni néhány egyéb okot is, amelyek a polgárháborúhoz vezettek. Ilyen sajátosság többek között az ország vallási megosztottsága: a lázadás központjának számító Bengázi, ahol a lakosság egyharmada él, a szenusszi szekta központja, mely csoport vezetője az ország korábbi uralkodója, I. Idrisz király. Azonban nem csak a keleti országrész lakossága, de a szunnita egyház vezetője is rossz viszonyt ápol Kadhafival. A vallási okok mellett érdemes megjegyezni az ország népességének igen alacsony átlagéletkorát és az ország területén tartózkodó másfél millió egyiptomi vendégmunkás hatását is.

A korai sikerek után Kadhafi erői nehézfegyverekkel, harckocsikkal és repülőgépekkel egészen a keleti országrészig verték vissza a lázadókat. A kormánypárti csapatok offenzíváját már nem hagyhatta megtorlás nélkül az eddig többnyire tétlenül szemlélődő nemzetközi közösség: március 17-én

az ENSZ Biztonsági Tanácsa meghozta 1973-as számú határozatát a Líbia feletti repüléstilalmi zónáról. Az eset példanélküli, hiszen a korábbi tunéziai és egyiptomi tüntetések alatta a szervezet nem hozott szankciókat.

A határozattal a líbiai lakosság védelme érdekében az ENSZ bármely tagállama jogosulttá vált „minden szükséges eszköz” alkalmazására. Mivel a kormányerők már Bengázit ostromolták, a katonai beavatkozást a BT azonnali hatállyal elrendelte. A beavatkozás módjáról és mértékéről március 19-én született végleges döntés, az amerikai, európai államok és az Arab Liga tagállamai megegyeztek abban, hogy mindaddig fenntartják az aktív katona jelenlétet, amíg harccselekmények lehetségesen fennáll.

Az Odüsszeia Hajnal hadműveletet vezető öt ország koalíciója – az Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Kanada és Olaszország – azonnal meg is kezdte az ENSZ BT határozatának érvényre juttatását, majd a szövetséges hadművelet irányítását március 31-én átvette a NATO. A tunéziai és egyiptomi eseményekkel ellentétben, Líbiában a felkelők és a kormány közötti

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

összeütközések hónapok óta tartanak, a növekvő nemzetközi nyomás ellenére Kadhafi továbbra is az ország élén áll, és vezeti a kormányzati erőket.

58 A szíriai események inkább a tunéziai és egyiptomi mintát követik, itt is inkább beszélhetünk tüntetésekről és lázongásokról, mintsem polgárháborúról. Ami azonban megkülönbözteti Szíriát az említett észak-afrikai államoktól, az, hogy az országot vezető Bassár al-Aszád - apja harminc éves uralkodását követően - csupán 2000 óta van hatalmon. Elnökségének első éveiben számos esetben enyhített az állami diktatúra szabályain (amnesztia, nagyobb szabadság a médiának), ám ezeket később visszavonta, így a reformok leginkább csak gazdasági téren jelentettek változásokat. Egyiptomhoz hasonlóan Szíriában is rendkívüli állapot van érvényben jelenleg, így az állami vezetés erre hivatkozva korlátozza az állampolgárok szabadságjogait, de ebben az esetben sem szabad elfelejteni a magas munkanélküliséget és az alacsony életszínvonalat.

Habár az elnök továbbra is megtartja pozícióját, április 16-án új kormány alakult, Bassár el-Aszad pedig

az általános reformok mellett ígéretet tett a rendkívüli állapot felszámolására is. A tüntetések azonban a bejelentések ellenére is tovább folytatódnak az országban, a hadsereg megtorlásának brutalitását pedig nemrég ítélte az ENSZ el: a szervezet tagállamai olyan szankciókat vezetett be a szíriai vezetés több tagja ellen, így Bassár el-Aszad elnök ellen is, mint a bankszámlák zárolása, valamint a fegyverexport és nemzetközi segélyek befagyasztása.

Az előbb bemutatott országok mellett a többi észak-afrikai és közel-keleti országban is felkelések követték a tunéziai „jázminos forradalmat”: a legtöbb tüntető Algériában, Bahreinben, Jemenben, Ománban és Jordániában vonult utcára, látva az első tüntetések sikereit. A kiváltó okok, szinte kivétel nélkül, a magas munkanélküliség, az infláció, az élelmiszerhiány valamint a korrupció, a kormányzati megszorítások és a szabadságjogok korlátozása. Az említett államok közül a tüntetőknek eddig Jemenben sikerült lemondatniuk a korábbi elnököt, Ali Abdulah Saleh-t. Jordánia a térképben ritka kivételt képez, mivel államformája az előbbiektől eltérően nem köztár-

NÉMETH GÁBOR: ARAB TAVASZ

saság, hanem alkotmányos monarchia. A parlamentnek azonban csak gyenge jogosítványai vannak, leginkább csak kiszolgálja a végrehajtó hatalmat. Mivel a rossz gazdasági körülményekért és az állami korlátozásokért a királyt nem lehet támadni, a kormány került a tüntetők kereszttüzebe, és mindenki a miniszterelnök eltávolítását követelte. 2011. február 1-jén II. Abdullah király az utcai tüntetések hatására menesztette a kormányt, és Marouf al-Bakhitot, a hadsereg volt tábornokát nevezte ki az új kabinet élére. A király döntése azonban egyelőre hatástalannak bizonyult, a tüntetések a mai napig tartanak a közel-keleti államban.

Az észak-afrikai és közel-keleti tüntetések mérlege néhány hónap eltelte után lassan világossá válik. Majdnem húsz arab államban mentek ki tüntetők az utcákra, az ellenállás mértéke azonban országonként más képet mutat: a kiscsoportos demonstrációktól az egész országot érintő polgárháborúig. Ami összeköti ezeket az államokat, egyfelől az, hogy a világgazdasági válságból eredő gazdasági, szociális feszültségeket és nagyfokú szegénységet a fennálló rezsimiek képtelenek voltak ke-

zelni. A másik közös pont a demokrácia és a szabadság iránti vágy, amit az erős elnöki rendszerek – köztársaságok, melyeket „monarchák” irányítanak – hosszú évtizedeken át elnyomtak. Ehhez kapcsolódik a modernizáció hiánya, több ország esetében, mint például Líbiában is, megfigyelhető a tradicionális hatalmi struktúra markáns jelenléte. Amint látható, a tüntetések okai több esetben megegyeznek és egymásra ható folyamatokként jellemezhetők. Több szakértő szerint az arab tavasz kapcsán nem beszélhetünk dominóelvről, hiszen nem csak egy esemény váltotta ki a társadalom ellenállását¹. A tunéziai és egyiptomi tüntetések sikere azonban kétségtelenül katalizátora volt a többi országban zajló eseményeknek.

Mivel a legtöbb ország, ahol jelenleg is folytatódnak a zavargások, a világ legnagyobb olajtermelői között van, így a villongásoknak akaratlanul is külpolitikai és világgazdasági hatásai vannak: az elmúlt időben megnövekedett

¹ Csicsmann László, Gazdik Gyula, N. Rózsa Erzsébet: Megmozdult az arab világ: Egy új korszak kezdetén?; Az Euroatlanti Klub és az Europa Varietas Intézet 2011. május 4-i rendezvénye; Budapest

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

60 olaj, és így sok élelmiszer világpiaci ára. A nemzetközi közösségnek, főként az Egyesült Államoknak és az Európai Uniónak, tehát nem csak regionális politikai érdekei és a demokratikus elvek miatt szükséges, hogy stabilizálja a térséget, hanem gazdasági okok is sürgetik a határozottabb fellépést, ha rövid időn belül nem csitulnak a forrongások. A legnagyobb kihívás egyértelműen Líbia, hiszen Kadhafi elnöknek a társadalmi rend érdekében kétségtelenül távoznia kell, azt azonban még senki nem tudja, hogy lesz képes egy új vezető betölteni az ország jelenlegi elnökének négy évtizedes regnálá-

sa után hátramaradó úrt.

Sajnálatos módon nagyobb számban vannak azok a demonstrációk, melyek halálos áldozatot követeltek: eddig több mint 12 ezer ember vesztette életét a tüntetők, a rendőrök és a hadsereg közötti összecsapásokban. A nagy embervesztés ellenére is csak néhány országban történt valódi rezsimváltás. Az első lépéseket azonban szinte mindegyik ország vezetése megtette a demokratikusabb rendszer és a gazdasági növekedés felé, mivel azonban a tüntetések során naponta halnak meg fiatalok, a nemzetközi közösség eddiginél határozottabb fellépése nem sokáig várathat magára.

NÉMETH GÁBOR: INTEGRÁCIÓ

Németh Gábor: A republikánus integrációs modell válsága Franciaországban

A franciák mindig is büszkék voltak arra, hogy nemzetük időről időre sikeresen integrálta az országba érkező bevándorlók népes csoportjait. A francia utcákon, a nagyvárosok különböző negyedeiben az arra járót vegyes benyomások érik – a helyi és külföldi illatok, ízek, zenék és nyelvek kavalkádja. Azonban az olyan események, mint a 2005-ös zavargások Párizs külvárosaiban vagy a muszlim fejkendő körüli vita arra engednek következtetni, hogy az integráció mégsem olyan tökéletes, mint elsőre tűnik. Ráadásul április elején lépett életbe az egész arcot befedő kendő viselését tiltó „burkatörvény”¹, így a jelenlegi társadalmi feszültségek vizsgálata aktuális téma nem csak Franciaországban, de egész Európában is.

1 A Nemzetgyűlés 2010. július 14-én, a Szenátus 2010. szeptember 14-én fogadta el az egész testet és arcot fedő öltözékek, köztük a burka és nikáb közterületen való viselését tiltó törvényt, mely fél éves türelmi idő után 2011. április 12-én lépett életbe.

A különféle becslések és közvélemény-kutatások 3 és 6 millió közé teszik az országban élő muszlimok számát, mely nagyjából a 65,5 milliós lakosság 4,6–9,2%-át teszi ki. Muszlimok alatt azokat értem, akik hisznek az iszlám tanításaiban és gyakorolják is vallásukat, illetve azokat, akiknek ősei vagy akik maguk is olyan terülről érkeztek Franciaországba, ahol az iszlám dominál (mint a volt észak-afrikai gyarmatok, a mai Magreb országok). A mai Franciaországban már kevés muszlim bevándorló él a szó valós értelmében, hiszen a korábban érkezettek leszármazottai már teljes jogú francia állampolgárok. Azonban társadalmi integrációjuk hiánya miatt inkább kötődnek bevándorló őseik identitásához, mintsem a bennszülött francia társadalomhoz.

A társadalmi feszültségek és a modell válságának megértéséhez nélkülözhetetlen megismerni magát a modellt. Ha röviden akarunk fogalmazni, akkor a repub-

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

62

likanista felfogás szerint a társadalmi egyenlőség két-száz éves eszménye akkor valósulhat meg Franciaországban, ha minden állampolgár egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel bír. Az eszmerendszer ideológiai gyökereit tehát a felvilágosodás és a francia forradalom időszakának szellemi öröksége alkotja, melyhez referenciát jelentenek az 1789-es Emberi és Polgári Nyilatkozatban megfogalmazott természetes és elidegeníthetetlen egyéni és állampolgári jogok, valamint a szekuláris köznevelésre vonatkozó pedagógiai alapelvek, az állam és egyház szétválasztását célzó laicitás. Az eszme alapvetése tehát, hogy az állam feladata megteremteni azokat a feltételeket, amelyek biztosítják az egyéni szabadság kiteljesedését és az állampolgár közéleti aktivitását. Így elmondhatjuk, hogy a republikánus állam erősen egyenlőségre törekvő, laikus, hangsúlyozza a népszuverenitást és olyan egyetemes politikai értékeket, mint az emberi jogok és a törvény előtti egyenlőség.

A polgári individualizmus egyedül az egyénre ruház jogokat és kötelezettségeket, és a közszférában elutasít minden etnikai vagy faji alapon történő megkülönböz-

tetést. Az integrációs modell is a fent említett republikánus paradigma része. Mivel a republikánus ideológia az egyén szerepét hangsúlyozza a csoporttal szemben, természetesen a hozzá kapcsolódó társadalmi integráló modell is az egyéneket integrálja és nem a közösségeket. Ebből következik, hogy a modell szerint Franciaországban csak francia állampolgárok és külföldiek élnek, nincsenek kisebbségek, etnikumok, bevándorlók és „öslakosok”, nincsenek muszlimok, zsidók, keresztények, nincsenek nők és férfiak.

Fontos megjegyezni azonban, hogy az integrációs modell mindig egy ideális állapotot tükröz, sosem a valódi társadalmi állapotokat. A francia államnak tudomásul kell vennie, hogy a mai társadalom már nem ugyanaz, amely átélte az 1789-es forradalmat, és a XIX. század végén megalapozta a harmadik köztársaságot. Mivel a republikánus elvek soha sem tudták hűen ábrázolni a társadalmi valóságot, azok egyre inkább az integrációs folyamat céljaként értelmezhetők. Mint a zavargások és „fejkendőügyek” is igazolják, manapság senki sem mondhatja, hogy az állam által biztosított állampolgá-

NÉMETH GÁBOR: INTEGRÁCIÓ

ri és alapvető emberi jogok képesek megakadályozni az identitásválságokat és a kirekesztést.

Tagadhatatlan, hogy a republikánus integráló modell nem tudja teljes mértékben ellátni feladatát, hiszen jelenleg már más viszonyok jellemzik a társadalmat és a bevándorlókat, mint annak megalkotásakor, ráadásul a laikus modell egalitarizmusa és demokráciája a fehér emberre, az anyaország eredeti viszonyaira íródott, és nem az észak-afrikai muszlim bevándorlókra. Ha időközben megváltozik a bevándorló lakosság összetétele, az mindig ellenérzést vált ki a társadalomban, hiszen új kihívások elé állítja az addigra kialakult társadalmi kapcsolatokat.

A republikánus modell, fő elvei szerint, tagadja a különböző hagyományokkal rendelkező társadalmi csoportok létezését, és etnikai, vallási alapon nem tesz különbséget a francia állampolgárok között. Ennek következtében az első kihívás, amivel a modellnek szembeesnie kell, az a muszlim bevándorlók fokozódó koncentrációja és elkülönülése a városok peremkerületeiben. Ezért egyrészt a hetvenes évek lakásépítési projektjei

is felelőssé tehető, másrészt maga a modell az, ami nem tudja kiemelni őket a fizikai elszigetelődésből. Mivel nem ismeri el a csoportokat, az egyénre koncentrál, saját elveinek mondana ellent, ha olyan politikát követne, melynek célja a muszlimok támogatása.

A muszlim bevándorlók nem csak, hogy elszigetelten élnek a többségi társadalomtól, de rossz szociális helyzetük miatt is távolabb kerülnek polgártársaiktól. Hasonlóan a lakáspolitikához, a kifejezetten a muszlim kisebbség szociális védelmére irányuló politika és a diszkriminációellenes intézmények is a modell alapjait ásnák alá, így a romló életszínvonal és a növekvő szegénység szintén komoly kihívást jelent az állam számára.

Mivel a republikánus elvek nem engedik, hogy az állam a muszlim közösséget támogató politikát folytasson és intézményeket állítson fel, a sikeres politikai integráció eszközének tűnhet a már létező intézményekben történő érdekképviselés. A Nemzetgyűlésben először csak 2004-ben jutott be három muszlim képviselő, ők azonban messze nem reprezentálták a muszlimok valós arányát, a helyzet ráadásul hasonló az

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

Európai Parlamentben és a helyi hatóságok szintjén is. Valós szerepvállalásról tehát nem beszélhetünk, ez pedig lényeges oka az egyelőre sikertelen integrációnak.

64 A politikai integráció mellett fontos hangsúlyozni a kulturális integráció válságát is. A republikánus modell szerint a vallás és a kulturális hagyományok csak a magánszférában mutatkozhatnak meg, a közszféra ezzel szemben laikus, ahol minden állampolgár, eltérő származásától, vallásától és kultúrájától függetlenül, egyenlő lehet. A probléma gyökere és a legfontosabb kihívás a muszlim vallás és kultúra azon tulajdonsága, hogy nem képes elválasztani egymástól a két éleletteret; a szekularizáció lehetetlen elvárás egy muszlim hívő számára. A köz- és magánszféráról alkotott eltérő elképzelés pedig a kulturális szegregáció fő oka, mely szorosan kapcsolódik a vallásszabadsághoz és a szabad vallásgyakorláshoz. A szabad vallásgyakorlást biztosító modell mára kiüresedetté vált, hiszen az az eltérő világfelfogás és vallásértelmezés miatt nem hogy támogatja, de számos esetben sérti állampolgárai jogait.

Aki ellentmond a modell elvárásainak, és a közterü-

leteken is gyakorolja vallását, mint a fejkendőt viselő muszlim lányok, azok egyértelműen kiváltják a republikánus hagyományokat követő többségi társadalom ellenszenvét. Az őket ért támadásokra adott válaszként egyre többen fordulnak saját hagyományaik felé, és továbbra sem válnak meg szimbólumaiktól. A növekvő transzparencia (azaz a különbözőség láthatóvá válása) pedig szintén sérti a modell szekuláris jellegét.

A kulturális integráció válságát tovább mélyíti a szekuláris oktatás sikertelensége is. Az állami oktatás a társadalmi és kulturális integráció legfontosabb eszköze, hiszen egyrészt már az osztálytermekben megteremti a szekuláris légkört, de emellett megismerteti a fiatalokat republikánus értékekkel is. A probléma azonban ugyanaz: míg egy nyakban lógó keresztet vagy Dávid-csillagot el lehet rejteni a tanárok és osztálytársak szeme elől, addig a fejkendőtől viselőjük nem válhat meg, azt nem rejtheti el az iskola épületébe érve. Az újféle vallási szimbólumok megjelenése pedig olyan szituációt eredményezett, amire addig nem volt példa, és aminek kezelése komoly dilemmát ered-

NÉMETH GÁBOR: INTEGRÁCIÓ

ményezett az oktatók és az állami döntéshozók számára.

Egyesek szerint a republikánus modell, minden hiányossága ellenére, az egyetlen, amely valóban meg tudja teremteni a társadalmon belüli egyenlőséget, mivel nem tesz különbséget az állampolgárok között. Mielőtt azonban az állam megteremthetné a társadalmi egyenlőséget, a vallási, etnikai, kulturális eltérések tagadása, mint láthatjuk, magában hordoz számos olyan problémát, amely akadályozza az azt megelőző integrációs folyamatot. A fő probléma tehát, hogy az állam nem képes kiemelten foglalkozni annak a kisebbségnek a problémáival, amelyet az alapelveiből adódóan nem ismer el.

Dominique Schnapper szerint rövidtávon valóban megoldást jelenthet a brit multikulturális modell, vagyis a különböző csoportok társadalmi elismerése könnyebbé tenné az integrációs folyamatot. Az egyes országok integrációs modelljei azonban túl specifikusak ahhoz, hogy más országok könnyen át tudják venni azokat, ezért egyes szerzők szerint megoldást jelenthet a jelenlegi problémákra a nyitott laicitás modellje. A társadalmi párbeszédén alapuló mo-

dell hívei szerint az erkölcsi értékek nem vezethetők le csupán az emberi értelemből, hanem folyamatos párbeszéddel alakítani kell őket a különböző etikai normák és világnézetek egymást átfedő pontjaihoz. A semlegességet azonban nem az állam és az egyház szigorú elválasztásaként kell értelmezni, hanem a vallásokkal szembeni befogadó és elfogulatlan bánásmódként. Egyedül ez az elfogulatlanság tudja garantálni a muszlim közösségekkel szembeni egyenlő bánásmódot.

A XIX. század európai bevándorlóinak leszármazottai mára a francia társadalom szerves részét képezik, így nem alaptalan az az elképzelés, hogy hamarosan hasonlóan vélekedhetünk a muszlim bevándorlók utódairól is. Ennek ellenére túl egyszerű lenne ezt az analógiát a muszlimokkal kapcsolatban alkalmazni, hiszen az európai munkásokat gazdasági okok miatt utasította el sokáig a bennszülött lakosság, akiknek miattuk veszélybe került a munkahelye. A muszlimokkal kapcsolatos ellenérzéseknek pedig a gazdasági mellett etnikai és kulturális gyökerei is vannak. Ráadásul nem csak a bevándorlók változtak, hanem

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

a francia állam is. A XIX. századi Franciaország más körülményeket biztosított az integrációra, mint a mai, előrehaladottan demokratikus Franciaország. A történelmi tények viszont egyértelműen megerősítik az abba a pozi-

tív elképzelésbe vetett hitet, miszerint minden kisebbség képes integrálódni a többségi társadalomba, még ha számos esetben ez egy fájdalmas és több generáción átívelő folyamat is kell, hogy legyen.

66

Tóth Enikő: „Ne tanítsunk balneológiát!”

A felesleges szakok miatt van bajban a felsőoktatás?

Diplomás munkanélküli-jelöltek, önállótlan Pán Péterek és az adófizetők pénzéből oktattott hobbitanoncok. Ma már így is szokták emlegetni a felsőoktatásban tanulókat. Vajon megoldaná a gazdaságtalan rendszer problémáját, ha ezután klasszika-filológusok helyett is műszaki menedzsereket oktatnánk?

Pokorni Zoltán volt oktatásiügyi miniszter ez év februárjában még azt hangoztatta, gazdaságtalan felsőoktatásunkat talán segíthetné, ha néhány szakot, amelyekre „*a magyar társadalom és képviselőiben eljáró kormány (...) nem tart igényt*”, kizárólag költségtérítéses formában

oktatnának. Bár a volt miniszter a példaként hozott balneológia szakot (gyógyvizekkel foglalkozó tudomány) az interjúban összetévesztette a hazai egyetemen nem is oktattott bálnatenyésztéssel, egy érdekes problémát mégiscsak sikerült megvilágítania: a felsőfokú oktatásban vannak olyan szakok, amelyekre valakik, valamiért nem tartanak igényt.

Tény, hogy egyre nő Magyarországon a diplomával rendelkezők száma, az ilyen végzettség presztízse pedig egyre csökken, és ma már diplomával a zsebben sem könnyű elhelyezkedni. Tény az is, hogy a felsőoktatás drága, a – részben anyagi nehézségek miatt – megne-

TÓTH ENIKÓ: BALNEOLÓGIA

hezült önállósodás generációs probléma lett a fiatalok körében, miközben minden eddiginél többen ülnek egyetemi és főiskolai padokban. Ezek súlyos problémát jelentenek a hallgatónak, a szülőknél és az államnak is.

A gondokat azonban valószínűleg önmagában nem az okozza, hogy a rendszerben még mindig állami pénzen képeznek szabad bölcsészeket és egészségfejlesztőket. A problémák, s így a túrt, támogatott és divatszokok problémája is, abban gyökereznek, hogy a felsőoktatás és vele a különböző képzések szerepét még mindig nem sikerült tökéletesen megállapítani. Ma, a tömegképzések korában még nem sikerült megtalálni az egyensúlyt a társadalom javításán dolgozó, felelős értelmiség kinevelését célzó iskolázás és a versenyszféra számára magasan képzett munkaerőt szolgáltató oktatás között.

Történelmi probléma is

A mai magyar felsőoktatás arculatát már a Párizs környéki békék is jelentősen befolyásolták. A trianoni döntés értelmében ugyanis számos jelentős oktatási központ, így például Kassa és Arad is a határainkon kívül került. Így számos

korábbi intézménynek, így például a selmecbányai bányatisztképző főiskolának is új helyre volt szüksége és a határainkon belül létesített intézmények, így például a debreceni universitas jelentősége is megnőtt. Ezzel párhuzamosan a Bethlen-kormány megkezdte az oktatás fejlesztését, az egyetemre és főiskolára járók számára a társadalomban tehát lényegesen magasabb lett a háború előttinél – még a harmincas években bekövetkezett csökkenés ellenére is. Ez a folyamat pedig megrajzolta Magyarország felsőoktatási központjainak apró változásokkal ma is érvényes térképét. Létrejöttek a nagyobb egyetemi központok, például Pécs, Szeged vagy Debrecen, de megmaradt egyfajta centralizáció is: Budapest ugyanis a tudományos élet legmeghatározóbb és megingathatatlan szereplőjévé vált.

A fejlesztések második meghatározó hulláma a Rákosi-kormány idején zajlott: ebben a korszakban – szocialista ideológiának megfelelően – szinte elképzelhetetlen ütemben indult meg a főleg műszaki- és agrárképzés fejlesztése. Ekkor nyílt meg például a gödöllői Agrártudományi Egyetem és ekkor vált Miskolc a bányászati ok-

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

tatás központi szereplőjévé. Ebben az időszakban rendkívül népszerűek az esti és levelezőképzések is, hihetetlen gyors mértékben nőtt tehát a felsőoktatásban résztvevők száma.

68 A Rákosi-féle tendencia azonban elhibázott gazdasági ideológiára épült, az alapjait biztosító gazdasági fejlődés emiatt nem indult be. A hallgatói létszámok a '60-as évekre csökkentek, megmaradt azonban az egyetemek specializáltsága. Az átalakulás miatt megnőtt az igény a felsőfoknál kissé alacsonyabb, de erősen specializált képzésekre. Az ekkori politikának köszönhetően létrejöttek tehát a megyeszékhelyek nem túl magas képzést nyújtó tanító- és specializált mérnökképzést nyújtó intézményei, miközben a pedagógusképzés vált a felsőoktatás legmeghatározóbb ágává.

A rendszerváltás idejére a felsőoktatás már meglehetősen kaotikussá vált: a pedagógusképzés kivételével szinte az összes képzés háttérbe szorult, kialakult a magasabb és alacsonyabb presztízsű képzések rendszere: orvosi és közgazdász pályán például sokszoros túljelentkezés volt, még más területeken munkaerőhiány alakult ki, mert az itteni ke-

retszámokat mesterségesen alacsonyan tartották. Ebben az időszakban a jogi, közgazdasági, sőt egyes humánszakok is a „túrt” szakok közé tartoztak.

A rendszerváltás után tehát komoly zavar alakult ki. Az addig „elnyomott” területek hirtelen intézménynek és diáknak is jó befektetésnek tűntek, a közelmúltig sorra alakultak például a változatos minőségű kommunikációs szakok. Míg a nagyobb egyetemek képzésein megnőtt a hallgatók száma, a vidéki iskolák, felsőfokú intézmények kénytelenek voltak a rosszabb előmenetelű diákokat is felvenni. Ezek a vegetáló intézmények pedig egyre-másra jelentkeztek egészen specifikus, szűk spektrumú, de felsőfokú végzettséget adó képzésekkel.

Ahhoz, hogy a felsőoktatás valóban megfelelően és egyenlően működhessen, szükség lett volna arra, hogy lehetővé váljon az intézmények, szakok, sőt, karok közötti átjárás. Ez segített volna abban is, hogy a hallgatók korábban pályát tudjanak módosítani, így reagálva a piac kívánalmaira

Túl sok szak, vagy túl sok egyetemista?

A Bolognai-folyamat beve-

TÓTH ENIKÓ: BALNEOLÓGIA

zetése – legalább is elvben – segíthetett volna a rendszerváltozás után kialakult káoszban, hiszen például a késleltetett specializációt és az átjárhatóságot is segíteni hivatott. Az első bachelor-képzésben végzett évfolyam története azonban mégsem hozta meg a várt áttörést, sőt, van, aki már a rendszer kudarcáról beszél. De vajon mitől drága és kétes hatékonyságú a felsőoktatás? Kegyetlenebbül fogalmazva: szakból van sok, vagy egyetemistából? A válasz meglepő, de egyszerű: munkahelyből van kevés.

Ha jobban körülnézünk a felvételi tájékoztatók szakkínálatában, igazán felesleges szakot, olyan képzést, amelyből évente legalább egy-két szakemberre ne lenne szükség ahhoz, hogy az adott terület hatékonyan működjön, nehéz találni, a széles ismereteket nyújtó alapképzés miatt pedig valamire minden végzett hallgató használható lesz, az általában jó nyelvtudással és számítógépes ismeretekkel rendelkező bölcsészeket például szívesen alkalmazzák titkári, adminisztrációs munkakörökben. Tény viszont, hogy az évi több ezer végzóst már nem tudja felvenni a munkaerőpiac.

Ahogy a legtöbb európai

Furcsa szakok és ami mögöttük van

Humánkineziológia: Ezen a szakon érendtanácsadással és egészségfelméréssel foglalkozó szakembereket képeznek. Edzőtermekben, kórházak rehabilitációs osztályán tudnak elhelyezkedni.

Andragógia: Felnőttoktatást jelent, pályaválasztási tanácsadónak, művelődésszervezőnek készülők választják.

Emberi erőforrások: egy kis szociológia, egy kis kommunikáció, egy kis jog... Többnyire vállalatok HR-osztályán, vagy tréningeket tartó cégeknél lehet hasznosítani.

Molekuláris bionika: Az itt végzetek általában műszaki pályán tudnak elhelyezkedni, értenek a nanotechnológiához, a felvételi tájékoztató tanulsága szerint pedig a konfliktuskezeléshez is.

Anyagmérnök: Az itt felkészített szakemberek később megtudják mondani, milyen terméknek milyen anyagból kell készülnie. Főleg a „nagyteljesítményű”, különleges célra készülő anyagokkal foglalkoznak, ilyen lehet az edzett üveg vagy a porcelán.

Szabad bölcsész: Ezen a szakon a tanulók többféle specializáció közül választhatnak, van például esztétika, filmtörténet vagy kommunikáció szakirány is. A szak lényege, hogy a tanulók széles rálátást kapnak a humán tudományokra.

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

Hogyan működik külföldön?

Az angolszász modell

Angliában két egyetem típust különböztethetünk meg. A magán-egyetemek, mint Oxford vagy Cambridge, saját magukat tartják fenn. Ezek egyfajta modern kolostorként működnek: a tanárok és diákok kollégiumokban élnek, itt zajlik az oktatás is. Ezek az egyetemek nem csupán képzést adnak, egyfajta társadalmi lépcsőt is jelentenek. Az állami egyetemek gyakorlatközpontúbbak és kevésbé kötődnek az egyházakhoz. A londoni egyetemen oktatás nem folyik, viszont itt diplomázhatnak más egyetemek hallgatói.

70

Az amerikai minta

Az Egyesült Államok intézményei nagyon változatosak, hiszen nincsen teljes központi szabályozás. Általánosságban elmondható, hogy az itteni intézmények konkrét szakmára készítik fel a hallgatókat, sokszor pedig az egyetemi képzésben pótolják be az alacsonyabb fokú oktatásból hiányzó általános műveltséget is.

A két legjellemzőbb intézmény a nagyjából főiskolának megfelelő college és a magasabb szintű university. Ezek sokszor átjárásban, vagy egymás folytatásaként működnek. Ma már léteznek ún. community college-ok is, ezek általában rövidebb képzési idejű és inkább felsőfokú szakképesítésnek megfelelő végzettséget adnak.

országban, nálunk is folyamatos problémát jelent a munkahelyhiány, a piac egyszerűen nem tud elég embert foglalkoztatni, ez pedig több folyamatot is beindít. Egyrészt növeli a továbbtanulás iránti kedvet, mert a további végzettségek megszerzése kockázati befektetésként növeli a munkához jutás esélyét, másrészt az államot is a képzési idő meghosszabbítására ösztönzi, hiszen így tömegeket tarthat távol a túltelített munkaerőpiactól.

Az állam és az intézmények tehát a különböző nyomásoknak engedve alacsonyabb

felvételi követelményeket támasztanak, a hallgatók és a diplomát szerzők száma megnő, ezzel együtt pedig leértékelődnek az alacsonyabb fokú végzettségek – nálunk is megszűnt például a képesítetlen tanítók intézménye.

Mivel azonban az ilyen tömeges képzés drága, az államok kompromisszumként elkezdik a rövidebb idejű képzéseket preferálni – ezek általában olyan végzettséget adnak, amelyekkel ki lehet lépni a munkaerőpiacra, de a megszerzésükhöz nem kell hosszú idő.

A Bolognai-rendszer há-

TÓTH ENIKÓ: BALNEOLÓGIA

romszintű (alap-, mester- és doktori) képzést nyújtó folyamata éppen ezért, részben kielégíti az igényeket: egyrészt támogatja a rövid, általánosabb képzéseket, másrészt specializációt, további szakosodást tesz lehetővé. Csakhogy ez a fajta kvázi rugalmasság korántsem oldja meg az elhelyezkedési problémákat.

Mivel mind a középiskolások, mind a felsőoktatásban tanulók kilátástalannak érzik az elhelyezkedésüket, a tanulás és a tanulóévek meghosszabbítása komoly csáberővel bír. A nehézkes életkezdés miatt például érdemessé válik évhalasztással, csúsztatással tovább húzni az oktatásban eltöltött időt, hiszen így számos állami kedvezmény, szolgáltatás biztosított marad. Ez a fajta lebegés pedig újabb többletkiadást jelent az állam számára.

A feleslegeset tegyük fizetőssé, a fizetőset szüntessük meg?

A Pokorni Zoltán által is ismertetett javaslat szerint hatékonyabbá tehetné a rendszert, ha bizonyos szakokat kizárólag költségtérítéssel formában oktatnának, míg a Széll Kálmán Terv éppen a költségtérítéssel szakok fokozatos kivételéről beszél.

A két tervezet látszólag tehát ugyanazt a célt szolgálja, mégis ellentmond egymásnak. A felszín alá nézve azonban akár egymás mellett is működhetnének.

Bár igazán felesleges szakot nagyon nehéz találni és a teljes költségtérítéses tétel komoly szociális és

esélyegyenlőségi kérdéseket 71

A nyelvek csatája és az angol szak
A rendszerváltozás egyik nyertese a sokáig hihetetlenül népszerű angol szak volt. A nyolcvanas években – főleg a gimnáziumok szintjén – egyre inkább erősödött az igény az oroszon kívül egy második idegen, méghozzá nyugati nyelv tanítása iránt. A kötelező orosz melletti nyelvek között a francia, a német és az angol voltak erős versenyben, mindegyik tanítása mellett különböző érvek szóltak, de a csatából végül az angol került ki győztesen. A kötelező orosztanulás megszüntetése és rendszerváltással megnyíló határok miatt hirtelen megnőtt az igény a nyelvtanárok iránt, mind a formális mind az informális oktatásban. A hirtelen hiány lehetővé tette, hogy az oktatók önmagában a nyelvtudásukból is megéljenek.

Hogy a képzett tanárok arányát javítsák, több száz orosz tanárt képeztek át például angol vagy német tanárokká, bár ennek az akciónak kétes sikere volt. Az átképzettek egy jelentős hányada a valóságban például soha nem tanított orosz...

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

72

vetne fel (ezek szerint csak azok tanulhatnának például bálnatenyésztést, akik megengedhetik maguknak...), a fizetőssé tétel, vagy éppen az államilag támogatott férőhelyek csökkentése valószínűleg megoldhatna néhány problémát. Egyfelől újabb bevételhez segítené az egyetemeket, másfelől elvonná a diákok kedvét a képzési idő megnyújtásától a nagyon kétes elhelyezkedési mutatójú szakokon.

A költségtérítéses szakok megszüntetése viszont például csökkentené a diplomások számát, másrészt magasabb presztízsűvé tenné a képzést azáltal, hogy megemeli a szakokra való bejutás küszöbét, hiszen a költségtérítéses formában induló képzésekre ma sokszor már rendkívül alacsony pontszámmal is be lehet jutni.

A két javaslat eddig ellentmondani látszik egymásnak. Csakhogy a második magyarázat, vagyis hogy a költségtérítés megszüntetése magasabbra értékelt diplomákat eredményezne, a Széll Kálmán Terv bejegyzésének téves értelmezéséből fakad.

A Széll Kálmán Tervben valóban a költségtérítéses képzés kivezetése szerepel, azonban ez nem azt jelenti, hogy soha többé nem kell

tandíjat fizetni az egyetemen, sőt, valószínűleg éppen a tandíjak – sokszor drasztikus – emeléséhez vezet majd. A tervezetben ugyanis éppen az áll, hogy a fizetős szakokon a tanulóknak ezentúl a képzési költség 100%-át kell majd megfizetniük, míg a mostani rendszerben az iskolák gyakran nem kérik el a teljes összeget, hanem igénybe veszik az állami forrásokat is. Amit ettől várnak, az egyfelől az egyetemi bevételek növekedése, másfelől az, hogy a „potyautas”, kizárólag a kedvezményekre utazó hallgatók kikerülnek a rendszerből.

Akkor most hogyan tovább?

A magyar felsőoktatás mai képe tehát egyrészt még magán viseli a rendszerváltás utáni bizonytalanság nyomatát, másrészt szenved az európai rendszerre jellemző betegségektől is. Nyilván való, hogy a jelenlegi drága és kétes hatékonyságú forma reformokra szorul, szükség van például a gondosabb területi integrációra, a képzés szintjének emelésére, a költséges potyautasok kiszélesítésére és a képzési profilok gazdaságosabbá tételére.

Bármilyen jól hangoznak is azonban a különböző ígéretek, teóriák és fogadalmak,

TÓTH ENIKŐ: BALNEOLÓGIA

egyvalami biztosan látszik: az, hogy éppen milyen szakra és szakemberre van igény és adott térségben milyen minőségű a felsőoktatás, az nem csupán az oktatáspolitikán, hanem sokszor bonyolult gazdasági és társadalmi folyamatokon is múlik.

Ha figyelembe vesszük, hogy az egyetemnek nem csupán a munkaerőpiacon sikeres szakemberek képzése a feladata, hanem az is, hogy a tudomány művelésének és a kutatásnak is központja legyen, nem sok olyan szakot találunk, amelynek a létét ne lehetne megindokolni.

Az egyetemek és főiskolák nehéz helyzetéből tehát valószínűleg nem a teljes fizetössé tétel jelentené a kiutat, hanem elsősorban az aránytalanul hosszú képzések követelményét szülő társadalmi probléma megoldása. Ehhez azonban még hosszú és meredek út vezet.

A karriertanácsadó szemével:
Pálfay Erzsébet karriertanácsadó szerint létező probléma, hogy egyes szakokat, az ország, a népesség méretéhez képest túl sok helyen oktatnak, ezért adott szakokról kikerülő nagymennyiségű frissdiplomás elhelyezkedési esélye nehezkesebb. Ilyenek például kommunikációs sza-

kok, sportmenedzserek, pszichológusok, tanárok.

Néhány szakkal, például a kommunikációval vagy a szabad bölcsészettel szemben komoly előítéletek élnek. A szakember szerint az ilyen szakokon tanulók többnyire bizonytalanok, nem szakmát, hivatást választanak, csupán diplomát szerezni iratkoztak be az egyetemre. *„Ők azok, akik majd irodai típusú – például adminisztratív, back office, ügyfélszolgálati – munkaköröket fognak betölteni, ahol a belépő egy – bármilyen – diploma, a többi tudás a vállalatnál már megszerzhető.”*

Ha felesleges szakokról beszélünk, érdemes arra is odafigyelni, melyek azok a területek, ahol jellemzően szakemberhiány van. Pálfay Erzsébet szerint az egész Európára jellemző szakemberhiány miatt külföldön szinte korlátlan felvevőpiaci van az informatikusoknak, mérnököknek, természettudományos diplomásoknak, az egészségügyi – és nem csak a diplomás – szakembergárdának, gyógytornászoknak. *„A 3. évezred egyik markáns felsőoktatási célkitűzése még a matematikai, műszaki és természettudományos diplomások számának bővítése, és a K+F területek fókuszba*

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

helyezése. A szakképzésben pedig – ami szintén jelentős reformra szorul Magyarországon – az építőipari, műszaki, fémmegmunkálási, és egyes szolgáltatási, szociális ágazatokba keresnek jelentős mértékben szakembereket. Akik ilyen tudás birtokában vannak, számukra könnyű az európai munkaerőpiacra való belépés is.”

74

A szakképzés fejlesztésén túl a karriertanácsadó a nyelvtudás szerepét is hangsúlyozza, hiszen minél több nyelvet beszél valaki, annál nagyobb az elhelyezkedési esélye. Szerinte az Európára jellemző előregedő társadalom miatt hamarosan megnő majd az őket kiszolgáló egészségügyi szakemberekre is a kereslet. Emellett természetesen fontos az is, hogy az ember folyamatosan ter-

vezze saját karrierjét. „Fontos, hogy a fejlődést iskolai képzések is kövessék, segítők. Tehát már jó néhány munkaév van az egyén háta mögött, és felismeri, hogy az érdeklődéséhez kötötten, illetve a további terveihez jól illeszthető egy más, új szakmai területen szerzett diploma megléte. Például a mérnöki diplomát egy gazdasági vagy MBA képzés tudja támogatni egy vezetői kinevezés előtt. Másik lehetőség, ha valaki munkakörét bővíti, vagy új szakmai kihívást keres. Például a korábbi mérnöki munkát a megszerzett tudásátadása, oktatás, trénerkedés váltja fel. Ilyenkor indokolt egy felnőttképzési, bölcsész szak elvégzése. Az életkor előre haladtával, mindenképpen érdemes több lábon állni.

TÓTH ENIKŐ: MIT ÉR A MŰVÉSZ...?

Tóth Enikő: Mit ér a művész, ha fiatal?

A művészkenyér valószínűleg sosem volt könnyű, még az ifjú Munkácsy is nélkülözött fiatal korában. De vajon min múlik az, hogy a mai kor kihívásaival küszködő fiatal alkotó végül a pályán marad, vagy biztosabb megélhetést keres és esetleg sosem lesz elismert tagja szakmájának?

A VI. Kerületi Önkormányzat döntése, amely a Tűzraktér Független Kulturális Központ és Alkotóház felszámolását jelentette volna, nagy vihart kavart. Azon valószínűleg nem érdemes vitatkozni, mi állhatott a döntés mögött: átgondolatlan fejlesztési koncepció, szándékos rosszindulat vagy az erőforrások rossz felmérése egyaránt szóba jöhet lehetséges indokként. A Tűzraktér körüli viták és érvelések azonban jó apropót kínálnak arra, hogy megvizsgáljuk a (képző)művészet, a fiatalok és a „társadalom” viszonyát.

A Tűzraktér legnagyobb vonzerejét az jelentette, hogy számos művészeti csoport, civil kezdeményezés, egyéni alkotó jutott műteremhez, alkotói térhez. Az Alkotóház fennmaradásáért érvelők

legtöbbször azt emelték ki, ritka, hogy ilyen jól, sokféle területen működő műhelyek alakulnak ki. A vitákból kiderült, a ma fiatal művészeknek jórészt az alkotáshoz szükséges feltételek előteremtése is gondot jelent.

Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy ezek a problémák kizárólag a Tűzraktér főleg alternatívként és undergroundként emlegetett alkotóit sújtja. *„A legnagyobb problémák egyrészt anyagi jellegűek, műterembérlés, eszközök vásárlása stb., másrészt pedig szakmaiak. Sajnos viszonylag kevesen tehetik meg, hogy „főállásban” művészek lehessenek, és mivel nagyon éles a verseny egy-egy díjért, galériás pozícióért, nagy hátrányból indul az, aki nem teljes energiával tud ezért küzdeni”* – meséli Sándor Krisztián festőművész, több nemzetközi és magyar ösztöndíj nyertese. *„Biztonságban pedig sosem érzi magát az ember, egy-két díj, ismertség sem jelent semmit. Hiszem, hogy folyamatosan bizonyítani, megújulni, rizikókat vállalni, izgalmasnak maradni, nyüzsgögni kell itthon és külföldön egyaránt.*

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

Képzőművésznek mondhatja ugyan bárki magát, de ez semmire sem jelent garanciát. A legfontosabb az, hogy mi művészek élvezzük azt, amit csinálunk, ez ad elegendő muníciót a továbbiakhoz.”

76

A művészeti pálya a körülmények ellenére sok fiatalat vonz, a Képzőművészeti Egyetemre és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemre is sokszoros a túljelentkezés. Azok, akik ide bekerülnek, általában jobb esélyekkel indulnak az önálló pályán, hiszen körülöttük már kialakul egy bizonyos védőháló, egyrészt a közösségből, másrészt az egyetemek kialakult szerepéből kifolyólag. Koralevics Rita a Képzőművészeti egyetemen diplomázott, a Derkovics Gyula Képzőművészeti Ösztöndíj nyertese. Az ő meglátása szerint a tehetségesebbek vagy szerencsésebbek diplomázás után hosszabb kényszerszünet nélkül el tudnak helyezkedni. „Egyes galériák, magánalapítványok figyelemmel kísérik a frissen kikerült képzőművészeket, hogy a saját szűrőjükön keresztül rostázzák ki azt, akit támogatni kívánnak a későbbiekben, kiállításokon való szerepeltetés, ösztöndíj megítélése által. A támogató bizalma sokat jelenthet abban, hogy hogyan ítéli meg a

továbbiakban a közönség az adott művészt.”

A díjak és a támogatás tehát sokat jelent ebben a szakmában és – Navratil Judit festőművész véleménye szerint – nem csak a művészeknek, a cégeknek is fontos lenne, hogy támogassák a fiatal alkotókat. „A cégek a művészetre fordított pénzeket nagyjából leírhatják az adójukból, a kortárs képzőművészetbe fektetett pénz idővel sokszorosára nő – adott esetben biztosabb befektetés mint az ingatlan piac. Emellett a cégek arculatának is jó, ha szociális szerepvállalás címen részt vesznek a kultúra támogatásában.” Sándor Krisztián szerint is imponáló, sőt, befektetésnek sem utolsó, ha egy cég kortárs gyűjteménnyel rendelkezik. „Fiatal alkotóktól csekély anyagi ráfordítással csinos kis gyűjteményt lehet összehozni. Érdekes, hogy Magyarországon a legtöbb általam ismert esetben a cégek külföldi igazgatóitól indult az ötlet, hogy fiatal művészeketől vásároljanak, valószínűleg külföldön ennek nagyobb hagyománya is lehet. Szerintem hatékonyabban is tehetnék, most nagyon nagy szükség lenne minden segítségre.” Azt viszont, hogy valaki a pályán tud maradni még nem

TÓTH ENIKŐ: MIT ÉR A MŰVÉSZ...?

garantálja önmagában egy jó nevű egyetemen szerzett diploma, vagy egy komoly ösztöndíj elnyerése: „Szerintem sokat számítana egy olyan forrás, ami felkészíti, megtanítja, segíti a fiatal alkotókat a dolgok racionális hétköznapi részében, mint pl. adózás, nyugdíj, önmenedzselés, szerződés-kötés, galéria rendszer működési elvei, pályázatok írása és hasonlók” – magyarázza Navratil Judit és hasonló véleményen van Koralevics Rita is: „Minden pályakezdőnek fontos lenne már az egyetemi évek alatt tájékozódni, tájékoztatva lenni afelől, hogy alkotásait hol és hogyan tudja értékesíteni, ehhez szükség lenne némi jogi ismeretre, ismerni kell érdekképviseleteket, ahol ingyenes segítségnyújtást is igénybe lehet venni. Összességében az önmenedzselést kéne elsajátítani, amiben már az egyetemnek is felelőssége kellene, hogy legyen. Az elismert művésszé váláshoz, ezért többszörösen helyt kell állni, nemcsak a produktum tekintetében, hanem a kész művek utóéletét is tudni kell szervezni, ami sok esetben nehezebb és időigényesebb, mint maga az alkotói munka.”

„A kortárs képzőművészet az egész világon a figyelem központjában van, itthon még

sajnos nem annyira. Sokszor érzem itt Budapesten, hogy nagyon rosszkedvű a művész-társadalom, áthat mindent a depresszió, a szürkesség, a befelé fordulás. A közönség, aki betéved egy kiállításra pedig nemhogy energiát nem nyer a művészetből, hanem még a maradék optimizmusát is elveszíti. Kivételek persze vannak, de azért ez a jellemző” – magyarázza Sándor Krisztián. Szerinte a kortárs művészek helyzete javítható lenne nagyobb figyelemmel, és egy icipicit több optimizmussal.

Annak tehát, aki úgy dönt, a művészeti pálya mellett kötelezi el magát, vannak kilátásai: a cégek és a galériák még mindig befektetésként kezelik a fiatal alkotók munkáit. Látszik azonban, hogy a tehetség és az alkotókedv önmagában nem elég a boldoguláshoz. Elgondolkodtató, hogy annak, aki ma művészeti pályán szeretne boldogulni, miért kell egyszerre művésznek, menedzsernek és galériásnak képeznie magát és miért vannak a fiatal alkotók sokáig egyedül az ösztöndíjbizottságok és galériák jóindulatára utalva. A képzőművészet befektetési értékének felismertetése és (újbóli) elfogadtatása azonban összetett és több ténye-

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

78

zós folyamat. Az iskolában mára meglehetősen leépített művészeti oktatás fejlesztése, a sikeres képzőművészeknek adott nagyobb publicitás, egy érett és értő környezet megteremtése valószínűleg sokat segíthetne abban, hogy a magyar képzőművészek még nagyobb sikerrel szállhassanak versenybe a külföldi piacokon is. Ebben a folyamatban pedig művészeknél túl államnak, civil szervezetnek, újságírónak és a befektetőnek is komoly szerepe van.

Koralevics Rita:

2006-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem képgrafikai tanszékén. 2008-ban a Derkovics Ösztöndíj, 2011-ben a Kogart Ösztöndíj nyertese. Legutóbbi önálló kiállítása *Dobozolt terhek* címmel a 2011 februárjában, a NextArt Galériában volt látható.

Navratil Judit:

2008-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán. 2010-ben a Kereskedelmi és Hitelbank alkotói ösztöndíjának nyertese. *Wonderfat* című egyéni kiállítása 2010-ben volt látható Vancouverben.

Sándor Krisztián:

2007-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán, a Kereskedelmi és Hitelbank ösztöndíjasa. *Reused* című önálló kiállítása 2011. február-márciusában volt látható a budapesti Inda Galériában.

Derkovits Gyula Képzőművészeti Ösztöndíj:

Az 1955-ben alapított díjat 35 év alatti, egyetemről kikerült, önállóan tevékenykedő képzőművészek kaphatják meg. Célja, hogy azoknak nyújtson anyagi forrást, akik a művészettel szeretnének foglalkozni, de ez szűkössé anyagi forrásaik miatt nem tehetik meg. A művészek munkáját havonta egy meghatározott összeggel támogatják. A pénztámogatás egy évig jár, utána további két évig meghosszabbítható. A díjat napjainkban számos kritika éri: sokak szerint a megpályázható összeg (kb. nyolcvanezer forint) nem nyújt megfelelő támogatást.

Koralevics Rita: „A Derkovits Gyula ösztöndíjat többszöri próbálkozásra sikerült megszereznem, és azóta már a 3. évre is sikerült az állami finanszírozást megkapnom. Ennek természetesen nagyon örülök, hiszen a támogatást az éves eredmények alapján

BÁNLAKI DALMA STELLA: KORMÁNYTISZTVISELŐK

ítélik meg vagy vonják el. A havi juttatás a művészeti célra felhasznált költség egy részét fedezi, ennek ellenére jó, hogy számíthat rá az ember egy adott ideig. Az éves beszámoló kiállítást az

Ernst Múzeumban kíváncsian szoktam várni, és a nagy nyilvánosságnak hála, több pozitív kimenetelű felkérés is származott már belőle, ismeretségszerzési vagy anyagi vonatkozásban is.”

Bánlaci Dalma Stella: A kormány tisztviselői még mindig a kormány kiszolgáltattjai 79

„Ha egyszer a bürokrácia kiépült, a legnehezebben szétzúzható társadalmi képződmények közé tartozik.”

Max Weber

Múlt évben, amikor a fülkék előtt összesöpörtek a forradalom után, mi, magyarok meg kiiratkoztunk a szolidáris közösségből, na akkortájt hallani lehetett olyan tervekről is, hogy a közigazgatást majd most végre megreformálják. Mindig is sokan dolgoztak itt – épp elegenden –, de nem elég hatékonyan, és az egész rendszer valahogy egy nagy gordiuszi csomó volt, aminek átláthatatlan csavarodásai folyamatosan elnyelték a pénzt.

Persze nem a Fidesz volt az első, aki erre rávilágított. Már az öszödi kormány is

sejtette ezt, próbálkoztak is a teljesítményorientáltsággal, de a naphosszat herét vakaró foreveralónok és a szódásüvegtalpas szemüvegű nyugdíjas ügyintézők mégsem tűntek el a hivatalokból. Ugyan a középvezetők közel hat havi keresetüknek megfelelő jutalmát már ekkor visszafogták, azért hagytak maguknak kiskapukat, melyek egyenesen az aranybányába vezettek. Spórolási céllal kineveztek kincstárnokokat is, valahogy mégsem éreztük úgy, hogy ettől bárkinek is jobb lett volna. 2006-ban megdőlt az elbocsátások negatív csúcsa, sajnos később kiderült, hogy itt-ott azért mégis szükség van emberekre, és az újrafelvételek után csak egy rakás kidobott pénzt mutatott ki a statisztika.

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

ka. Ezen kívül Gyurcsányék nem riadtak vissza attól sem, hogy feketén foglalkoztassák a közigazgatásban dolgozókat, ezzel kellemesebbnek mutatva a kormányzati létszámkeret adatait.

80 Aztán a szocik leköszöntek, és maguk után hagytak közel 500 főtisztviselőt, majd hogyanem státuszba betonozva. Megbízatusuk 6 évre szólt (tehát legkésőbb 2015-re érne véget) „a közigazgatás szakmai stabilitásának megerősítése” miatt. Sajnos – nem sajnós, Orbánék felvették a trollface-t, és felülírtak mindent úgy, hogy nemcsak az ellenzék, de a nép, sőt egész Európa félrenyelt megrökönyödésében.

Már többször szárazra rágtuk, kiköptük és a macskának adtuk, úgyhogy nem részletezem, de szót kell ejtenem a decemberben aláírt indoklás nélküli elbocsátás sci-fibe illő jogszabályáról. Jól tudjuk, még egy mindennapi utcaseprőt is megillet a jog, hogy megtudja, elbocsátásának oka a hátramaradt blökszar a járdán. Tiltakozhatott itt mindenki, vagy lebegtethették az Unió Alapjogi Chartáját, a kérdés el volt döntve. Jól emlékszünk, az Alkotmánybíróság megvétózta a tervet, de jobban jártak volna, ha csak bő-

logatnak, akkor talán békén hagyják ide vonatkozó jogköruket. Szinte látom magam előtt a jelenetet, ahogy a fél világ rosszallón néz Orbánra – ekkor is –, ő elszégyelli magát, de azért még befejezi, amit elkezdett. Olyan ez, mint a kisgyerek, amikor a bevásárlókocsival randalíroz a hipermarketben: az anyja rászól ugyan, de ő a sor végéig azért még csak elgurul suttyomban, persze ott ledönti az összes befőttesüveget. Noha május 31-én a törvény visszavonására sor kerül, azért a kormány is elgurul még a művelet végéig, és szórja Feri csókosait, mint a rossz kölyök az útban lévő árukat. Hogy a buli gyorsabban pörögjön, a felmondási időt is két hónapra kurtították, máris megüresedett tehát néhány kellemesen be melegített pozíció. Mindez nem volt elég.

A jóarcú, ám kevésbé intellektuel sógorok és vejek bombabiztos bejutása érdekében a hideg, esős, kellemetlen szeptember közepén az ország szent házában székelő főurak hirtelen eltörölték a versenyvizsgát, ami korábban a közszolgálati munka feltétele volt. Aki konkrétan a vizsgaajtó előtt állt, az örömeiben menten cigit tekint az öltönyzsebben lapuló

BÁNLAGI DALMA STELLA: KORMÁNYTISZTVISELŐK

puska-fecnikből, legalábbis az a kb. 200 fő, aki nem bukkott ekkor húszezer forintot. (A maradék valószínűleg az asztalt csapkodta.) Ez az apró törvénymódosítás elgördítette az utolsó akadályt a szegről-végről rokonok és egyéb puncsosok pörgős bőrfotelbe kerülése előtt, így Vitézy Dávid, dr. Schmitt Pál Péter és dr. Kontrát Nóra is tölgyfasztal mögé jutott végre.

A már említett fránya csomó többé-kevésbé eltervezett kibogozása valójában ekkor még mindig első, „leépítések” elnevezésű stádiumában tartott. Több mint 500 embert menesztettek (igen, nagyjából ennyit hagyott ránk az előző kormány), milyen meglepő, hogy főként a Miniszterelnöki Hivatalból és a volt önkormányzati tárcától. Helyükre nyilván nem narancs nyakkendős, magyar nemzeti címeres kitűzős bölögató jánosok kerültek, hiszen a kormány megmondta: kizárólag a szakértelmet tartja szem előtt. Ja igen, a kitűző. Kapott mindenki, hiszen a kabinet „senkit sem akar megakadályozni hazafias érzései kifejezésében”. A gondolat szép lett volna, magasztos, kár, hogy olyan megosztó lesz most már ez is, mint a kokárda meg a magyar zászló.

Nem lenne teljes e summázó kis szösszenet, ha itt és most nem dobnám be a „nemzeti” szó címekbe illesztésének témáját. Fizettünk új címerekért, pecsétékért, névtáblákért és épületek pofásabb homlokzatáért, csak mert sürgős volt, hogy minden Nemzeti legyen. De ugye érezzük, mennyivel másabb most már így beállni egy sorba a hivatal komor termeiben? A sötét műltra ezzel maszkot húztunk, lelkünket pedig szabadon átjárhatja a hazafias érzület!

A nemzetközi összehasonlításokból aztán kiderült, nem azért vagyunk 133 országból a 130. helyen a közigazgatás terén, mert túl nagy a személyi állomány, hanem mert hagynak maguk után kívánni valót az eljárások. Hatékony emberi munkaerőre tehát továbbra is szükség van – még az e-ügyintézés térhódítása mellett is. Mivel gyakorlatilag megszűntek a hivatalnoklét előnyei – vagyis a nyugdíjig tartó munkahely, a precízen kiszámítható előmenetel, és a fix bértábla –, már nem is olyan kecsegtető a köztisztviselői pálya, mint amilyen mindig is volt, vagy mint amilyen ma is a Nyugat más országaiban. Épp ezért – és mert ott fönt is megvilágosodtak a humánerőforrás

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

82

előnyeit illetően – június elejétől életpályamoddellal, a növekvő szociális biztonság ígéretével kívánnák ide csalogatni a fiatalokat. (A biztonság szó ízlelgetése közben fusson át az agyunkon, hány szaktekintély alól rántották ki a szőnyeget az utóbbi időben, csak mert gondolkodni, ésszerűen cselekedni bátorkodott ahelyett, hogy kérdés nélkül mindent szignózott volna.)

Mindezekkel együtt – a korábbi létszámcsökkentés ígérete ellenére – 1500 fővel többen dolgoznak ma az államnak, mint múlt évben. Eme apró kis elcsúszás egy részét a már említett intézményi fekete foglalkoztatottság megszűnésével magyarázzák, a maradék eredetére csak széttárt kezekkel és ráncolt homlokokkal felelnek.

Ugye a megfigyelést, mint szankcionálási eszközt még nem említettem? Persze nyilván emlékszünk rá mindannyian. A belső bűnözést hivatott megelőzni, a terv szerint így végre gyorsan rácsapnak majd a mutyizó kormánytisztviselőkre (ugyebár nevet is változtattunk!) sőt talán még a nagy pénzek Rodolfóra is („figyeljék a kezemet, mert csalok!”). Engedélyezték a dolgozók provokálását, kvázi bűnre csábítását is,

ami megint csak az alapvető etikai és pszichológiai normákkal ütközik, úgyhogy nem zavar senkit. Szó se róla, jó lenne, ha végre nem a közpénzén vett papír-írószerrel járná ki az iskolákat a nagy-családos dolgozók x gyereke, de én azért megejtenék itt egy fél perces néma csendet a magánügyek oltárán. Személyiségi jogok ide vagy oda, sikerült legitimálni ezt az egész hókuszpókuszt azzal a köznapi megoldással, hogy a hivatalnokokkal egy szerződést iratnak alá minderről. Ha nem írják alá? Felszabadul még egy hely az állami szférában, és szólhatunk a Bélának!

Ami a költségcsökkentést illeti: apadtak a szabadságok, eltűntek a jutalmak és a 13. havi, nem emelkedtek a bérek. Utóbbi persze nem vonatkozik mindenkire, az túl korrekt lenne. A központi költségvetésben dolgozók jutalmai érintetlenek maradtak, továbbra is tervezhetik tehát a balatoni (tengerparti?) nyaraló megvásárlását. A havi fixnél is csupán a területi feladatokat ellátó munkatársak illetménypótléka esett, a megyeieké (még ha pl. csak adminisztrátorok is) 5%-kal emelkedett.

Megnyíltak a kormányablakok, sajnos hamar kiderült,

BÁNLAGI DALMA STELLA: KORMÁNYTISZTVISELŐK

az ott ülők csak annyival kompetensebbek a hivatalos témákban az ügyfélnél, hogy közvetlenül előttük áll egy számítógép internet hozzáféréssel. Becsületükre legyen mondva, reggel 8-tól este 8-ig állnak rendelkezésünkre, így bőven van idejük beletanulni a szakma labirintusába.

Ami a jövőt illeti, a következő lépés a gazdasági integráció és a járási szintek, ez viszont több tőkebefektetést és fejtelenséget fog magán után vonni, mint ahogy azt mi most gondoljuk. 2012-re a vármegyerendszert, 2013-ra pedig a kistérségeket felváltó járási rendszert vázolták fel, mindezek mellett azonban továbbra is működne úgy 3200 önkormányzat. (A szám azért különösen érdekes, mert például Lengyelországban négyszer annyian élnek, mint Magyarországon, de csak 2500 önkormányzat van.) Utóbbiak társulás formájában, vagy önállóan, a kormányhivatalok felügyelete alatt gyakorolják majd feladataikat. Szem előtt kell tartani, az önkormányzatok létszáma mindaddig nem csökkenhet érdemben, amíg a bürokratikus ügykezelés komplex rendszere alapvetően meg nem változik. A kormányhivatalok túlterhelt-

sége egyébként lassan Fellegiével kezd vetekedni, hiszen januárban alájuk kerültek a szakigazgatási szervek is, így többek között a nyugdíjfolyósítók, földhivatalok, az élelmiszerbiztonsági lánc szintűgy.

Jövő évtől várhatóan szűkülni fog a vezetői munkakörök száma, bevezetik majd a közigazgatási (fő)tanácsadói címet, a jogellenesen elbocsátott köztisztviselők pedig kártérítésre is jogosulnak majd. Jó látni, hogy tanulnak hibáikból nagybecsű vezetőink, kár, hogy csak saját embereikhez lojálisak, ami a menesztések körülményeit illeti.

A pontosításokra, a közigazgatási középszintet közel húsz éve szabályozó – anno ideiglenesnek szánt – törvény módosítására egy évet adott magának a parlament. Az alapgondolat most is pártosszal teli (nem itt szokott kezdődni a probléma), vagyis az esélyegyenlőséget emeli mindenek elé azzal, hogy az önkormányzati vagyonekat újraosztaná. Így például a több gyáras ipari parkkal rendelkező pénzes nyugati falvak helyi adójából a jóval szegényebb keleti országrészek is kapnának egy-egy morzsát – ha az nem veszik el valahol két nagy folyónk

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

között északon.

84 Az egy év konklúziója tehát: nekünk, plebejusoknak csak bízni kell, aki kipárnázott voltaire-székekben ül, annak meg bólogatni és mindent aláírni egy Parker tollal. Ideje lenne, hogy hosszú évtizedek után eljöjjön végre a nap, amikor a közszolgálat nem a dilettánsok (tisztelet a kivételnek) mentsvára lesz; hogy eljutunk arra a szintre, amikor nem kell két nap szabadságot kivennünk egy egyébként tíz perces ügy elintézéséhez, és amikor nem kevés adónkból olyan dolgozókat fizetnek majd meg, akiknél nem áll meg a tudo-

mány két lebutított Windows program futtatása közben. Ehhez azonban nem csak személcserékre, de a munkafolyamatok gyökeres megváltoztatására is szükség van. Én ma attól félek, hogy ismét látszatcselekvésekről kell majd olvasnunk, és az átcsoportosítások nem érik el valódi céljukat. A borús valóság az, hogy nincs más választásunk, mint kivárni és reménykedni. Vakon bízni abban, hogy most, hogy már a legfelsőbb körök számára szimpatikus arcok ülnek a legfontosabb székekben, és végre valóban hasznos reformok is végbemennek.

VÉG ANDRÁS: A KÖZÖS MINIMUM

Vég András: A közös minimum Emlékezés Bibó születésének 100. évfordulójára

„A szabadságszerető ember maga vagy más munkája értékének a leszállítását, emberi kiuzsorázását, vagyoni vagy hatalmi helyzet kihasználását, s egyáltalán semmiféle kizsákmányolást nem tűr, magát vagy más a maga igazából, világos jogából, megszolgált követeléseiből semmiféle erőszakkal, megfélemlítéssel, rábeszéléssel, fortélyal kiforgatni nem engedti” – hangzik el május 10-én a parlamenti Kossuth-szobor talapzatánál. Az idézet Bibó István *A szabadságszerető ember politikai tízparancsolatának* 3. pontja. A felolvasók Bibó-kollégisták, a hallgatóság szerény, de lelkes: Bibó most lenne 100 éves.

Névadója születésének századik évfordulója alkalmából (2011. május 10.) a Bibó István Szakkollégium hallgatói nyílt megemlékezést tartottak. A kellemes hangulatú séta a parlament mellől indult a Kossuth-, és a Károlyi-szobor érintésével a jogtudós rakparti szobrához, hogy ott a résztvevők elhelyezzék az emlékezés egy-egy mécsesét. Útközben elhangzott a „bibói

tízparancsolat”, s az aszfalt-ra mindenki felírhatta kedvenc Bibó-idézetét.

A Bibó-megemlékezés állítólag be volt jelentve, igaz –, ugyan csak állítólag, – rossz rendészeti helyen, így nem derült ki, hogy a Károlyi Mihály szobráról minket folyamatosan szemmel tartó három rendőr a rendezvény biztosítását végzi, vagy fellépést mérlegel; mindenesetre konfliktus végül nem történt. Az eseményre kb. 40 fő gyűlt össze, leginkább Bibó-kollégisták, de akadtak más résztvevők is, például a tudósítást író szerény személyem. Örülök, hogy kollégistaként tiszteleghettem egy mécsesével Bibó István előtt.

Bibó olyan politikai gondolkodó volt, akinek életpályája, munkássága több rendszeren ívelt át, s mindegyikben valamilyen módon aktív volt, azonban mindvégig úgy, hogy közben meg tudta őrizni erkölcsi fedhetetlenségét, gondolkodói függetlenségét, s elveihez mindvégig hű tudott maradni. Diplomáit és jogi gyakorlatát a Horthy-korszakban szerezte, 1937-ben a

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

86 Márciusi Front egyik szerzője volt, 1945-ben nagy szerepet vállalt a köztársaság választójogi törvényének kidolgozásában, 1956-ban pedig a Nagy Imre-kormányban volt miniszter. A forradalom után majdnem halálra ítélik, 1963-ban amnesztiával szabadult. 1979-ben bekövetkező haláláig rövidebb műveket publikált, elsősorban külföldön. Bibót a kelet-európai perifériaterület sajátosságai, a kelet európai mentalitásnak, az ebből levezethető szabadság jogi hiányosságoknak az összefüggései, és orvosolása, Magyarország világban való boldogulása foglalkoztatta. Bibó a Kádár-rendszerben tabu, a rendszerváltás környékén azonban az ő személye volt a nagyon kevés érintkezési pontok egyike a demokratikus ellenzék körein belül. Ma Bibó ismertsége, elismertsége

mégis, továbbra is felemás. A rendszerváltásnál az újonnan megformálódott politikai elit az ország akkori szellemi elitjéből alakult ki, a rendszerváltozás utáni 20 évben a két elit azonban fokozatosan ismételen elkülönült, eltávolodott egymástól. Ezzel a ténymegállapítással függ össze Bibó személyének rendszerváltás utáni kezelése, megítélése is. A „Bibó-kultusz” értelmiségi-szubkulturális probléma maradt. Bibó személye nem vitatott, senki nem vonja kétségbe (legalábbis egyelőre), de tán épp ezért a nagy magyar érték és identitás káoszban – mivel egyik szólamba se illik bele igazán – nem számít elfogadottnak sem. Pedig Bibó gondolatai – szerényen fogalmazva – ma is aktuálisak lennének, amolyan „közös minimum” kellene, hogy legyen.

TÓTH OLIVÉR ISTVÁN: ALTERNATÍVÁNAK KELL LENNIE

Tóth Olivér István: „Alternatívának kell lennie” Interjú Horváth Pál vallásfilozófussal a katolikus társadalmi tanításról

Horváth Pál (1951–) az MTA Filozófia Intézetének tudományos munkatársa, *Philosophia perennis* (2008) címmel a modern katolikus gondolkodásról írt monografikus igényű összefoglaló munkát. Dér Katalinnal közösen fordították le *Az egyház társadalmi tanításának kompendiumát* (2007).

Tóth Olivér István: A katolikus egyház társadalmi tanítása az utóbbi időben három ponton lépett be a közbeszédbe: a nemzeti identitás, az alkotmányozás és az oktatáspolitikai kérdésében. A nemzeti identitással kapcsolatban 2009. szeptember 19-én jelent meg a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele az újpogányságról (*Az egyház élő hitével összhangban – a szerk.*), amelyben úgy fogalmaztak, hogy *„A katolikus igazság nem nemzetközi, hanem nemzetek feletti, de hogy konkrétan létezessen, a nemzeti kultúrákban kell megtestesülnie”*. A társadalmi tanításban a nemzeti identitás

egyfelől mint az evangéliumi igazság tükröződése, másfelől viszont mint a bűnbeesés eredménye jelenik meg. Milyen módon egyeztethető össze ez a két aspektus?

87

Horváth Pál: A bűnbeesés a társadalmi tanítás szempontjából a kevésbé lényeges. A legutóbb XVI. Benedeknél volt a *Caritas in veritate*ban nagyon nyomatékos, hogy az egyház egy olyan sokszínű szervezet, amiben a különféle nemzeti identitások sokszínűsége, a keresztény nemzetek sajátosságai azok, amelyek megőrzendő értékek, és amelyek gazdagítják az egyház hitét, hiszen minden egyes kultúra, minden egyes civilizáció, a saját szempontjaival gazdagítja a közös keresztény örökséget. Amióta az inkulturáció fogalma megjelent a keresztény tanításban és a katolikus teológiában, egyre erősödő vélemény az, hogy egy erős világegyház erős nemzeti egyházi közösségek-ből épülhet fel. Bizonyos értelemben ez bibliai alapokon nyugszik, hiszen Szent Pál

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

88

óta tudjuk, hogy a zsidó és a pogány, a nő és a férfi, a sokféle ember együttese képes egy harmonikus egyházi közösséget alkotni (vö. Gal 3:28 – a szerk.). És ez a közösség valóban nemzetek feletti, és nem nemzetközi, hiszen a hit és a liturgia alapvető közössége felülírja azokat a különbözőségeket, amelyek a világegyházban egyszerűen a méretéből következően óhatatlanul jelen vannak.

T. O. I.: Az alkotmányozással kapcsolatban Balás Béla kaposvári püspök nyilvánosságra hozott egy nyílt levelet (Az alkotmány környékén, Magyar Kurír, 2010. XI. 8. – a szerk), amelyben egy világi alkotmány szükségessége mellett foglalt állást. Mennyire erős a társadalmi tanításban az e világi dolgok autonómiája?

H. P.: Legalábbis a megfogalmazott deklarációk szintjén az e világi dolgok autonómiája VI. Pál óta egy alapelv (vö. *Gaudium et spes*, 1965 – a szerk.). Az lehet vita kérdése, hogy ennek az autonómiának a határait pontosan ki hol húzza meg. Ha egy alkotmányba bekerül a kereszténység mint alapérték, azt én teljesen normális dolognak tartom nem az egyház, hanem a történelem oldaláról tekintve. Nagy el-

lenszenvvel figyelem az európai alkotmányozás körüli hercehurcákat is, számomra evidens, hogy kereszténység nélkül nincs Európa, és kereszténység nélkül nincs Magyarország. Azzal, hogy ez bármiféle világnézeti preszsiót gyakorolna emberekre, nem tudok egyetérteni. Ha a mohácsi vész a közös történelmünk része, akkor ez egy tény. Én ugyanilyen evidenciának tartom, hogy a nyugati civilizáció alapja a kereszténység. Legalább annyira, de szerintem sokkal inkább, mint amennyire a nagy francia forradalom, a görög-római kulturális hagyomány, hiszen annak a képződménynek a csodája, amelyet mi ma Európának tartunk, pontosan az, hogy ezek a nagyon különböző szellemi értékek és áramlatok hogyan tudtak szervesülni a történelemben.

T. O. I.: És milyen mértékű említést tart helyesnek, lévén a kereszténységre reflektáló európai alkotmányok rendkívül széles spektrumon helyezkednek el a görögtől a németig?

H. P.: Az alkotmányban egy ilyennek a szerepeltetése morális konzekvenciákkal jár és nem jogiakkal. Egy nemzet történelme minden jeles fordulópontját belefoglalja

TÓTH OLIVÉR ISTVÁN: ALTERNATÍVÁNAK KELL LENNIE

a saját múlttól vallott tudatába, ami egyáltalán nem jelent készletet arra, hogy ezt ma aktuálisnak, önmagára nézve is kötelezőnek tekintse. A kereszténység szerepeltetése nem a kereszténységről, hanem a nemzeti identitásról szól. Lehet, hogy másról is szó van, de az egy nehezebb kérdés. Egy nemzet erkölcsi identitásának egy ajánlatáról, de ez lehet, nem egyszerűen alkotmányos kérdés. Nekem az a személyes véleményem, hogy a nyugati civilizáció embere számára a kereszténység valamilyen értelemben nem avuló morális fogódzó lehet, még akkor is, ha csak töredékesen, csak ajánlatként van jelen.

T. O. I.: Az oktatással kapcsolatban 2011. április elején tartották az *Iskola – erkölcs – tudás* konferenciát, ahol többek között Balás Béla is felszólalt, aki azt állította, hogy *a kereszténységen kívül állókat nem kötelezni, hanem evangelizálni kell.*” (Balás Béla: *Az etika a kegyelem repülőjének leszállópályája*, Magyar Kurír, 2011. IV. 6. – a szerk.) Hogyan lehetne e kettő különbségét megragadni? Hogyan képes a katolikus egyház úgy biztosítani a plurális demokrácia szerinte hiányzó értékalapjait, hogy azzal ne veszélyeztesse annak

pluralitását?

H. P.: Valószínűleg úgy, hogy karakteresen jelen kell lenni egy társadalom erkölcsi látómezőjében, alternatívának kell lennie. Ahhoz, hogy valami alternatíva legyen, ki kell állnia a nyilvánosság elé, és meg is kell tudnia szólítania a nyilvánosságot. Nekem az a meggyőződésem, hogy a kereszténység viszonylag könnyű helyzetben van a mai világban, mert meglehetősen szűkös a kínálati piac. Úgy gondolom, hogy a mi világunkban erkölcsihiányos állapot van, amiben az egyház tud olyan alternatívákat kínálni, ami nem szükségképpen evangelizáció. Nem kapcsolnám össze egyébként a hitnek való megnyerést és a morális értékeknek való megnyerést mint szándékot. Az igazi evangelizáció egyik útja pontosan az, ha embereket meggyőzzünk arról, hogy az általunk, keresztények által kínált értékek mentén teljesebb és emberibb életet tudnak élni. A kereszténység egy olyan ravasz találmány, amelyik erkölcsi tanítása egy tisztán ateistákból álló társadalomban is kell, hogy érvényesüljön.

T. O. I.: A társadalmi tanítás szerint mennyire feladata az államnak nevelni és mennyire

VITRIOL ÉS MACSKAKŐ

a családnak?

H. P.: Az ember emberré válásának és nevelődésének első és legfontosabb helyszíne a család. A társadalmi tanítás nagyon világosan hangsúlyozza azt, hogy keresztény értékrend szerint az emberi létezés közvetlen közege a család. Elsődleges nevelői feladata a családi közösségnek van, és minden egyéb, ami ezt a munkát segítheti, csak a család rendeltetését és feladatát kiegészítő és segítő módon képzelhető el. Ezért vannak egyébként nagy viták Európa szerte a család jelene, jövője, értéke tekintetében.

T. O. I.: **Ha szóba hozta ezeket az európai vitákat, mit gondol a család státuszát és a házasság különböző jogi felfogásait illetően?**

H. P.: Abszolút személyes véleményyt tudok csak mondani. A magam részéről az emberi élet egyedül normális, és ezt nagyon hangsúlyozom, normális keretének az egy férfi és egy nő végérvényes és kizárólagos kapcsolatán alapuló családi együttélést tartom, amely igazán azáltal válik tartóssá, harmonikussá, vagy ha tetszik eredményessé, hogy ha gyermekeknek is helyet tud adni. Ez nagyon ortodoxan hangzik, de ez a személyes véleményem, és

most nem egy hittankönyvet mondok fel. A modern társadalomnak egyébként szinte minden baja visszavezethető arra, hogy az emberek szét-hullott családokban, vagy ellazult családi kötelékek között élnek. A karakterek formálásától az életutak alakulásáig számtalan olyan példát látok akár csak a személyes környezetemben, ahol mindenféle bajok, betegségek, frusztrációk hátterében a család hiányos létezése keresendő. Hogyha a Cohn-Bendit-féle elmebeteg véleményéből indul ki az ember, maximum sajnálni tudom azokat, akik komolyan is gondolják azt, amit mondanak. Az európai kultúra morális válsága egyik tünetének tartom már magát ezt, hogy ez a téma így vetődött fel.

T. O. I.: **És akkor mit gondol a homoszexuálisok helyéről a társadalomban?**

H. P.: Mély meggyőződésemmel, hogy az emberek férfinak és nőnek születnek, és ezt nem nagykorúságuk elérésekor döntenek el, hanem valahol a genetikai kódokban benne van. Ezt tekintjük egy olyan állapotnak, ami fölött az embernek nemcsak hogy rendelkezési joga, hanem még nagyon véleményalkotási joga sincsen. Tolerancia annak

TÓTH OLIVÉR ISTVÁN: ALTERNATÍVÁNAK KELL LENNIE

a tudomásul vételét jelenti, hogy én így élek, ő úgy él, de hogyha azt is el kellene fogadnunk, hogy ugyanolyan jó, ahogyan ő él, ahogyan én élek, akkor abból én már nem kérek. Ez már nem tolerancia kérdése, miután tényleg valami olyan dologról van szó, ami nem tartozik az ember önrendelkezési tartományába.

T. O. I.: Vannak olyan vélemények (vö. Nádasy Ádám: *Magyar melegnek lenni*, ÉS 2009. IX. 4. – a szerk.), amelyek szerint a homoszexualitás is ilyen természeti adottság...

H. P.: Éppen, mivel természeti adottság, nem tartanám jó megoldásnak drákói jogszabályokkal büntetni vagy bármi egyéb diszkriminatív módon felszámolni próbálni. Amennyiben a homoszexualitás egy biológiai tény, akkor teljesen magától értetődő, hogy ennek a tudomásul vétele és valamilyen emberi módon kezelése a társadalom feladata. A homoszexualitás esetében olyan életkörülményeket és életfeltételeket kell teremteni, amelyek között

ezek az emberek érzelmi- leg teljes életet tudnak élni, anélkül, hogy őket bántanák mások, és anélkül, hogy ők bántanának másokat. Azonban azt gondolom, hogy abszolút határai vannak, hogy egy társadalom mit tolerálhat. Az örökbefogadási jog szigorúan elképzelhetetlen. Egyszerűen azért, mert aki nek saját utódról való gondoskodási lehetősége nincsen, az ez utáni pótlékokhoz való jogot sem vindikálhat magának. De jószerével ez az egyetlen, amit én ilyen abszolút határnak látok. Nyilván lehetne találni a házasságon kívül más együttélési formákat: ezt közmegegyezéssel, vagy minél nagyobb közmegegyezéssel és nem indulatok mentén kellene rendezni.

(Az itt közölt szöveg az interjú a szerző által jóváhagyott, szerkesztett változata. A teljes interjú átirata a honlapon lesz olvasható. Az interjúban elhangzó állítások nem tükrözik a szerkesztőség véleményét.)

Barta Tamás:
Vésett sorok L-nek

92

néma dallamok is körbevesznek téged
mik húrokon elesve
válnak énekké
néma koszorú is lebeg fejed felett
mi homlokodtól lesz csak
beszédes verssé

*

nyírfa derekadnak ütköznek a hangok
s te legyőződ őket
nem szaladásoddal
magad jeleivel, régi reménykedő
tiszteletet hívó
derű-szokásoddal

*

tested az éber
figyelő rejtek
eligazító
megvert világban
figyelve, kérdőn
csapásra nézel
amit tapostunk
dal-bujdosásban

*

tetőről tetőre
átugró hajnal
várakozásod
hang-keresésed

*

hajnal-hívó húrok szava
ujjaidra néz
arcoddal majd felvidul, ha
új tetőre érsz

Barta Tamás: Önarckép

zsigereinek láncát szakítja
éjjel-nappal falakat épít
lelkének kötelét szakítja
éjjel-nappal falakat épít
anyját anyjától orozza
éjjel-nappal falakat épít
estére minden munkáját lerontja
éjjel-nappal falakat épít
patkányok után résekbe mászik
éjjel-nappal falakat épít
szivárgó szégyentől dacosan ázik
éjjel-nappal falakat épít

93

Vaszil Minchev: Búcsú

Nem, ez messze nem a vége.
Csak egy állomás.
Az út ugyanaz, mint régen.
Csak az álom más.

Vég András: Oktatófilm a macskáról Szöveggönyv egy animációsfilm-tervhez

Narrátorszöveg:

94 A macska agya körülbelül akkora, mint egy dió, ezzel szemben az ember agya vagy ötvenszer nagyobb, egész pontosan 1450 köbcenti. A macska mégis, mivel evolúciós stratégiájával előnyre tett szert, megalázza az embert. A macska megalázza az embert, mert az ember hamarosan beledöglik a szemétkébe, meg a sok atomszennyeződésbe, a macska azonban kicsi, könnyed és fürge, szaporaságával az ember kipusztulása után is tovább fog futkosni a szemétdombok tetején. A macska megalázza az embert. Schiller

Az ember a kutyát már rég háziasította, a kutya már rég az ember leghűségesebb társa volt, amikor a macska még a vadonban az emberre fittyet hányva kéjelegett. Amikor az ember a macskát háziasította, a macska evolúciós stratégiát váltott, s elkezdett élösködni az emberen. Nem az ember vált a macska mint haszonállat urává, hanem a macska tette haszonállattá az embert. A kutyával szemben, amely házat őriz, csordát terel, életet ment, vakot vezet a macska haszontalan állat, és ezt az ember elől rafinált módon az egerészés látszattervekenységébe bújtatja el. A macska rafinált. A macska ferdejellemű. A macska gnosztikus vérű. A vérében van a rafinéria, a nő tulajdonságaival rendelkezik: a macska kelletli magát, a macska öntörvényű, a macska kényes, és lusta, a macska nyávog. A macska csak eszik, vagy alszik, s ha mégsem, járja saját útjait, hogy ezzel is gazdáját tegye nevetségessé. A macskák valójában röhögnek rajtunk a hátunk mögött!

A macska megalázza az embert, mert evolúciósan spekulál. A macska eltözdézi az emberiség jövőjét! A macska a tudomány jelképe, az evolúciós intellektus gyanús terméke. A tudósok azért hadoválnak össze-vissza a macskáról, hogy senki se értse őket, miközben a macskákat és magukat akarják legitimizálni, hogy okosnak látszanak. A tudósok úgy élösködjenek rajtunk, mint a macskák. A tudósok és a macskák titokban összefognak. Macska és tudós két jó ba-

VÉG ANDRÁS: OKTATÓFILM

rát. A tudósok hazudnak a macskáról, és a politikusok nem tesznek semmit, hogy ezt megakadályozzák. A politikusok felelőtlenül hagyják, hogy a macska átverje saját országaik lakosságát. Mindenütt a macska az úr, ezer csápjával polipként csavarodik rá az emberiségre, hogy megfojthassa azt. A macska hasznot húz az emberből.

Egyes civil szervezetek azonban őrzik az ősidők aranykorának hagyományait, amikor nem voltak még macskák, amikor a macska még nem élt az emberből. A macska őseik még önálló vadászok voltak, hatalmasak és erősek, isten kegyétől áldottak, és méltóak az emberrel való együtt élésre. A mai macska azonban csak nevetséges bohóc, méltatlan korcs a nagy őseihez képest, rafinériáját azonban mindmáig megtartotta, ezért jár nesztelen léptekkel. A macska tejet iszik, és csak a legjobb húsos falatok kellene neki. Míg az ember aggódva adja oda saját szájából a legjobb étkeket, hogy a macska elégedett lehessen, addig a macska belopózik a lakásba, felmászik a konyhaasztalra, hogy elegye az ember elől azt, ami az övé. És a macska evolúciósan még meg is aláz!

95

A képen egy futballhuligán magyaráz a kamerának:
Te geci kurva macska! Te engem ne alázzál meg!
A háttérben több demonstráló huligán, akik ezt kiabálják:
Kutya, kutya, kutya!

Narrátor:
A macska eltünteti maga után a nyomokat.

A filmet záró felirat:
Ne felejtsd a macska agya jóval kisebb mint a te agyad,
mégis megaláz!
Légy éber!

Inzsöl Kata: Egymásról semmit Spiró György Koccanása a Katona Jó- zsef Színházban

96

Nádas Péter *Szirénéneke* az ókori mítoszok világán keresztül beszél világháborúról, nukleáris családmoddellről, globális környezeti válságról és a többi. Német kritikussai szerint játszhatatlan. Spiró György relatíve kisebb feladatra vállalkozott: a *Koccanás* csupán a mai magyar mindenről akar szólni. Zsámbéki Gábor és a Katona társulata ennek a mindennek a színpadra állítására tett kísérletet.

És nem mondhatom, hogy sikertelen kísérletet, hiszen a darabot 2004-ben mutatták be, s ma is megtölti a nézőteret. Elsősorban azért, mert szórakoztató, könnyed komédia, másodsorban pedig világos, közvetlen stílusa, mindannyiunknak ismerős alakjai miatt. Spiró szeretné, hogy tudjunk nevetni magunkon, és lépten-nyomon hangoztatja, hogy a magyar sajnos egy olyan nemzet, amely nem viseli el a szatírát, holott az egészséges nép fontos jellemzője, hogy képes nevetni magán, netán igényli is a tükröt, amit eléje tartanak. A *Koccanás* len-

ne ez a könnyed szatíra, ami nevetet és nevel egyszerre. Iskolai színházlátogatásra találták ki, ahogy a személyes tapasztalat is bizonyította ezt.

Függöny nincs, a szín az egymásba rohanó autók robajával világosodik ki. A koccanás ötlete remek. Egyszerű, természetes és ugyanakkor nagyon színházi válasz arra a kérdésre, hogy miként lehet ma egyszerre egy helyen ennyire eltérő életeket együtt felmutatni. Ráadásul a baleset erőszakosságában villámcsapásszerű gyorsasággal torlódnak egymásba ezek az életek, autók, egzisztenciák, és főleg a köztük lévő különbségek. Autók hosszú sora koccan egymásba, s vadidegen emberek arra kényszerülnek, hogy határozatlan időre egymás társaságában rendezzék be életüket. Rászoruljanak, kérjék és elfogadják egymás segítségét.

Ebben az ígéretes szituációban aztán fokozatosan bontakoznak ki az óhatatlanul tipizált, néhány esetben pedig üres figurák. Persze ez ön-

INZSÖL KATA: EGYMÁSRÓL SEMMIT

magában nem baj, hiszen világos, hogy társadalmat akar ábrázolni a szatíra, lehetőleg viccesen. Aligha lehetett volna elcsépeltebb figurákat találni, mint például a jól szituált HR-es, vagy a gyermekét egyedül nevelő, sokdiplomás (és sokadik mellékállását kereső) anyuka, vagy az érzékeny lelkű kamionos, vagy épp a telefonon tözsdéző rövidnadrágos, aki az útzárlat végére már nagyon milliomos. Vagy semmitmondóbb figurát, mint a telefonáló srác, akinek ezen kívül más ismertetőjegye nincs is, és meglehetősen nehéz azon nevetni, hogy minden egyes megszólalását a telefonjáról vagy a telefonjába mondja. Talán a darab elévülésének tudható be, hogy a mobiltelefon, a kezelés nehézségei, a töltöttség, a térerő léte vagy nem léte egyébként is – nevetéségesen – hangsúlyos szerephez jut. A legnagyobb baj a darabban azonban az, hogy a poénok mindig kicsit jobban meg vannak nyomva a kelletténél. Nem elég egyszer elmondani, hogy a HR-es kocsija céges, hogy nem vagyunk meg térerő nélkül, a rendőrnek muszáj szinte kacsintania, amikor közli a nyomozás eredményét, hogy a stop táblát ellopták, de hát persze, hogy ellopták, hiszen

fémből van. Ilyenek vagyunk persze, csak nem ennyire ripacsok. A két rendőr hatalmaskodó, illetve megvásárolható karaktere ugyanúgy beteljesíti sztereotípiáinkat, mint az olyan epizód szereplőké, mint a külföldi turisták izléstelenül öltözött, ostoba, mindent fényképezgető csoportja vagy az agresszív bőrfelűek; a keleti maffiózókat pedig talán ki is lehetett volna hagyni. Ahogy talán az is egy kicsit izléstelen, amikor a babakocsival zsonglórködő, pletykázó fiatal anyukákból kitör az artikulálatlan káromkodás. És nem azért, mert nem képzeltem volna róluk, hanem mert pont így képzeltem őket. Ezek az epizódok alapvetően az előadás vaskosabb humorát szolgáltatják, de van egy finomabb réteg is: a cselekményszövés bravúrja.

Hiába a demokratikus koccanás-helyzet, ahol mindenki mintha egyenlő lenne a bajban, hiába a kissé hihetetlenre sikerült romantikus történet a peugeot-s HR-es és a kedves skodás anyuka között, a darab legfontosabb szereplője, aki felépíti a cselekményt: a vállalkozó. Csodás rátalálása ez Spirónak erre a tipikusan mai figurára, aki alkalmas arra, hogy linearitást, sőt teleológiát

KULT-TREFF

98

vigyen a baleset helyhez kötött jellegéből adódó pontszerűségébe. A vállalkozó a jég hátán is, a koccanásban, a káoszban is megél. Akár a szerző (vagy a rendező), látja a jelenetben rejlő potenciált mint betöltetlen igényt, lefedetlen piacot, és máris intézkedik: kólát, pultot, szalvétát, kést, poharat, virslit, mustárt rendel. Mindenkit alkalmazásába vesz. Folyamatosan terjeszkedik (preszszógépet szerez, majd lán-gossütőt állít az út szélén) és szemérmetlenül sok pénzt akar keresni a veszteglőkön. Természetesen ő is beteljesíti a sztereotípiákat, de Bezerédi Zoltán játéka végre meg is szólaltatja a kliséket, dimenziójuk, mélységük lesz. Ugyan nem fizet a dolgozóinak, de legalább mindenkinek munkát ad és pénzt ígér (ezer forintos órabért!). Aztán mindenkit becsap. Hazudik, füllent, lódít – mikor hogy hozza a helyzet –, a familiaritásra és munkásainak hűségére apellál. S „a fiúk” hűsége csalfa főnökükhöz a darab legemberibb fél perce.

A „ha te lennél az utolsó nő/férfi a földön” kétségbeesettsége érződik a kvázi szerelmi szálon. A kiégett HR-es számára ez a karambol a világ megállását jelenti, tulajdonképpen kikapcsolódás,

nyaralás, gyerekkor. Rettentően elragadtatja magát a közgazdász-nyelvtanári diplomákkal rendelkező és minden közép-kelet-európai nyelvet értő skodás nő önbizalomhiányától. Gáspár Sándor és Ónodi Eszter kettőse jut legmesszebbre a kapcsolatteremtésben, róluk tudunk meg a legtöbbet, így azt is, hogy mindketten megváltásra szorulnak. A játék csak egy hajszállra van attól, hogy romantikus vígjáték kerekedjen belőle, megváltott és megváltozott jellemekkel, s elveszen az összearátság időn kívülsége. Itt viszont nagyon pontos arányérzékkel vaskossá gyúrja a szerelmi izgalmakat a dráma: hirtelen más is igényt tart a nőnemű lényre, aki ezzel pontosan ilyen utolsó Évává válik.

Pár éve Győrben is ment a darab, ott a nézőtérrel párhuzamosan, a színpad teljes szélességében húzódott az összetört kocsik sora. A Katonában nem így játszószák, holott talán ez lenne a kézenfekvőbb. A látvány frontális, a kocsisor egyik végén nyitott – a nézőtérre. A megemelt úton az autókat pusztán üléseik jelzik. Nem kell több, sőt. A leleményes díszlettervező (Khell Csörsz) ezzel tükrözte a nézőteret a színpadon. Ugyanúgy ebbe

INZSÖL KATA: EGYMÁSRÓL SEMMIT

a koncepcióba illeszkedik a színpad első felében felépített erkély, a nézőtér felől nézve: páholy. Innen egy idős pár (Kun Vilmos és Máthé Erzsi) velünk együtt végignézi a koccanást. Az Öregasszony vájdlingot, slagot, meissenai csészét kölcsönöz az üzleti vállalkozásnak. Az Öregember azonban kitartóan minket, nézőket bámul.

A *Koccanás* szerencsés színpadképének hála megvalósul a darab intenciója, vagyis egy estén át egymást bámuljuk annak reményében, hogy megtudunk valami lényegeset egymásról vagy magunkról. Egy együtt töltött estében vagy egy napos veszteglésben szerencsére nincs világmegváltás. Viszont nevetni lehet, csak nem mindegy, hogy magun-

kon, a kurvaanyázáson, a nevetséges jelmezeken vagy a robotkutyán. Mert akár mennyire is olcsó trükk a szőrös robotkutyá szerepeltetése – én azon nevettem. A mögöttem ülő srácok és tanárnőjük pedig (zöngés hangokkal) végigdumálták a darabot. Nyilván sok tisztánivalójuk volt a társadalmi osztályokról és a latrina mi-
benlétéről. A *Koccanás* eléri, hogy ugyanúgy sokfelől jött, sokféle ízlésű emberek találkozzanak nézőterén, mint színpadán. És ki is szolgálja ezt a sokféle ízlést – ami a szórakoztatást illeti. Viszont ami a társadalmi valósággal való szembenézést illeti, nem jutottunk semmire egymással: én, nézőtársaim, figurák, közhelyek – érintetlenül maradtunk a darab végével.

99

Spiró György: KOCCANÁS

(Katona József Színház, Budapest)

Díszlet: Khell Csörsz m.v.

Jelmez: Szakács Györgyi m.v.

Dramaturg: Fodor Géza

A rendező munkatársa: Tiwald György

Rendező: Zsámbéki Gábor

Szereplők: Gáspár Sándor m.v., Ónodi Eszter, Mészáros Béla, Bezerédi Zoltán, Fekete Ernő, Hajduk Károly, Kun Vilmos, Máthé Erzsi, Elek Ferenc, Kovács Lehel, Máté Gábor, Szacs vay László, Tóth Anita, Bodnár Erika, Molnár Erika m.v., Bán János, Pelsőczy Réka, Pálmai Anna, Vajdai Vilmos, Keresztes Tamás, Dankó István, Takátsy Péter, Nagy Ervin, Rajkai Zoltán

Tóth Olivér István: Szirénének Nádas Péter darabja a Kamrában

100

Nádas Péter *Szirénének* című darabja az az előadás, amelyet megelőzött a híre. Nádas Péter a Ruhr-vidék felkérésére írta a színdarabot, amelyet 2010 márciusában mutattak be az Odyssee Europa projekt keretében. A projektnek az volt a lényege, hogy különböző nemzetek (ír, lengyel, magyar, török, osztrák, német) alkotói írtak darabot az Odüsszeusz mitológéma egy-egy epizódja alapján. A projektet Nádas szereplésének köszönhetően a magyar sajtóban is nyomon követhetjük, mindannyian ismerjük a darab hátterét, az ősbemutató körülményeit, a cselekményt, megkockáztatom, hogy nagy vonalakban az üzenetet is, a darab mégis ismeretlen. Ezt valószínűleg a színház is így gondolta, mivel a megértést segítő a belépésnél rövid szinopszist nyomnak a kezembe, amiből kiderül, hogy itt hosszasan fog történni a semmi.

Aztán elkezdődik a darab, és elsőre valóban rémisztően hat az egész: fehér kapucnis alakok mászkálnak sárga gumicsónakok között, miközben egy fekete ruhába öltözött bajszos bácsi és egy

néni hülyeségekről kántál. Ráadásul az ember önkéntelenül is próbálja megfeleltetni a darabot a szinopszishoz, de sehogy sem megy, végül hamarosan feladom és elveszem a darabban. És így teszek jól: amint nem a sablonra próbálom ráhúzni a cselekményt, hanem elfogadom a tényt, hogy azt a nőt ott Perszeophonének hívják, de fogalmam sincs, hogy miért, és őszintén nem értem, hogy mit keres az a monumentális segg a színpad bal oldalán, az előadás fokozatosan megnyílik.

A darab műfaját tekintve szatírdarab, bár ezen valószínűleg csak annyit kell érteni, hogy vicces is meg szomorú is. A történet, amennyiben színekre tagolódik, erősen emlékeztet *Az ember tragédiájára*, és az egyes színek között a továbblépés egyfajta eszmei egymásra következést mutat. A cselekmény (az ókori hagyományoknak megfelelően) mitikus időben játszódik: részben napjainkban, részben a jövőben, részben a múltban. Az időn kívüli időben található a valóságos történelmi múlt (második

TÓTH OLIVÉR ISTVÁN: SZIRÉNÉNEK

világháború) a valóságos jövővel (környezetszennyezés), a szellemi előzmény (Trója-mondakör) a szellemi következménnyel (felvilágosodás). És a szereplők, motívumok ilyen mitikus meghatározatlansága egymásba játszhatóvá teszi őket: Odüsszeusz egyszerre tömeggyilkos és áldozat, a fiak egyszerre szellemi örökösök és újítók, az ismert mitológiai alakok egyszerre önmaguk és önmaguk ellentétei. Ez az állandó kettősség rejt magában a darab legnagyobb lehetőségeit: úgy posztmodern, hogy posztmodernsége előremutató. Nemcsak konstatálja a nihilt, hanem produktív erővé alakítja.

A rendezés határozottan segíti az inkább szövegben, mint cselekményben erős dráma kibontakozását: ellentétben a német, brechti hagyományokat követő, aluljáróban játszódó előadással, itt a helyszín a sehol és mindenhol. Ennek megfelelően semmi nem vonja el a figyelmet a könyörtelen szövegről, a fiúk vergődéséről, az apák bűneiről és a Néreiszek cinikus kórusáról. Mert a szöveg könyörtelenül szép, ehhez sokat nem kellett hozzátenni: választékos nyelven, mégis érthetően, drámaian cseng

minden sora. Az viszont egyértelműen a rendezés nagy erénye, hogy minden poén ül, a végtelen drámaiság ellenére kicsordul a könnyünk a nevetéstől.

Nevetni van min. Nevetés tárgyává válik minden: a modernitás civilizatorikus ereje, a felvilágosodás emberjobbító terve, a történelem: a Don-kanyar és a holokauszt, a társadalmi különbségek, a mai kor: a generációs ellentétek, anyák és fiúk küzdelme, a szerelem reménytelensége és méltatlansága, a kapitalizmus kilátástalansága és embertelensége – a szellemi nihil. Tulajdonképpen erről szól a darab: a szellemi nihilről, az európai szellem válságáról, a nagy európai projekt bukásáról. Hogy hiába minden erőfeszítés, az európai szellem elpusztította önmagát, örököseiként pedig képtelenek vagyunk szabadulni az örökségétől. Genetikailag kódolva vagyunk a pusztításra. És ettől a hagyománytól a szerelem sem válthat meg, mert a szerelemben is csak pusztítani tudunk.

Az, hogy ezt a darabot Nádas meg merte írni, hallatlan bátorságról tesz tanúbizonyságot, de az, hogy itthon is be merték mutatni, még nagyobbról: olyan témákat

KULT-TREFF

102

feszeget a Kamra előadása, ami hosszú ideje tabu a közbeszédben. Már ezért is felbecsülhetetlen jelentőségű az előadás. A megvalósítás pedig példaértékű: Dömötör András rendező az értékelhetetlen *Apátlanok* és a gyenge-közepes *Arturo Ui* után kitett magáért: minden mozdulat végig gondolt, minden gesztus a helyén van. Ez természetesen a kiváló színészeknek is köszönhető, akik az egy, végtelenül tehetségtelen Niké kivételével még azokban a szerepekben is brillíroznak, amelyek plasztikus jellegük miatt igazi

kihívást jelentenek (pl. Perami szephoné).

El kell mondanom, hogy ritkán tudok szívből lelkesedni egy darabért, de a *Szirénéneknek* minden pillanata igazi szenzáció. Ha nem engedjük magunkat megtéveszteni az értelemzavaró hand outtól, és belemerülünk a rendkívül sűrű szövegbe, igazi európai színházi élményben lesz részünk, amely ráadásul lényegesen többről szól, mint egy átlagos darab, hiszen a főszereplők mi vagyunk: mi örököltük meg Európát.

Nádas Péter: SZIRÉNÉNEK

(Kamra)

Díszlet: Horgas Péter m.v.

Jelmez: Bujdosó Nóra m.v.

Dramaturg: Radnai Annamária m.v.

Zene: Sály László, Zombola Péter m.v., Kákonyi Árpád m.v.

A rendező munkatársa: Tóth Judit

Rendező: Dömötör András m.v.

Szereplők: Dankó István, Hajdu Károly, Kovács Lehel, Pálmai Anna, Pelsőczy Réka, Szirtes Ági, Kun Vilmos, Lengyel Ferenc, Rajkai Zoltán, Szacs vay László, Kovács Gergely e.h., Pálos Hanna e.h., Borbély Alexandra e.h., Tóth Eszter e.h., Huzella Júlia e.h., Herczeg Adrienn m.v., Gál Gabi m.v., Jéger Dorottya m.v.

BARTA TAMÁS: A KÉTFEJŰ FENEVAD

Barta Tamás: História fenevad vs. Időfeletti jókedv A kétfejű fenevad a Katonában

*„Tehát: le a világtörténelem-
mel! Le a fojtogató ál-erkölcs-
csel, a fogolytáborra hason-
latos ál-békével, a rettegő
ál-hatalommal! Le a politiká-
val, diplomáciával, s a paktu-
mokkal, melyeket az uralmak
a lakosság ellen koholnak! (...)
a háborgó történelmi korszak-
ok után immár a történelem
utáni békés idő nyíljék!”
(Részlet a mű Epilógjából)*

Weöres Sándor utolsó drámája nehezen kategorizálható színmű. A nézőt vagy olvasót meghökkenetheti a nyelvezet, a kacskaringós-csúfondáros történet, de leginkább meghökkenető az a könnyedség és őszinteség, amivel *A kétfejű fenevad* az általában (néha erőltetetten) „komolynak” ki-kialtott témákról szólni tud.

Ha egyszerűen történelmi drámaként próbáljuk meghatározni ezt a darabot, meglehetősen messze kerülünk az igazságtól. Pedig tény: a mű régi időben, a XVII. század végén játszódik, a cselekmény a törökök kiűzéséért folytatott harcok körül bonyolódik; tetejébe még veretes, nyelvújítás előtti magyar szóhasználattal

írta meg a szerző, belekeverve a korban használt sok latin és német kifejezést is. (Most már látom, hogy a néző ez utóbbit valószínűleg nehezebben fogja tudni követni, mint az olvasó. Egyébként a válogatott trágárságoktól sem riad vissza a szerző, hiszen azok évszázadokkal ezelőtt is éppen olyan részei lehettek a mindennapi beszédnek, mint ma. Valahogy itt ez is csak emeli a mű amúgy is tiszteletet parancsoló poétikai kidolgozottságát.)

Mégis: talán ahogy a fenti szövegrészlet is sejteti, éppen nem a „dicső nemzeti múlt” propagálása a célja a műnek, sokkal inkább az ember, az élet és az élni akarás megmutatása ebben a sokszor bizony igen mocskos történelemben. Ez az élni akarás pedig általában azt jelenti, hogy az ember menekülni szeretne a majdan tankönyvekbe kerülő események közeléből, vagy ha ezt már végképp nem teheti meg, megpróbál ellenük távolságtartó humorral, minden véres pátosznak fityiszt mutató kegyetlen iróniával, valamilyen „történelem-feletti” jókedvvel védekezni.

KULT-TREFF

104

A mű főhőse sem éppen egy bátor harcos: sokkal inkább egy „megrögzött civil”, aki a „*Make love, not war!*” jelszót már évszázadokkal annak megszületése előtt sokszorosán megvalósítja. A kiemelkedően művelt és intelligens református prédikátor, Bornemissza Ambrus ugyanis egész országot bejáró menekülése közben valahogyan mindig egy-egy magára maradt szép nő ágyában köt ki. (Csak így véli életét megőrizhetőnek kedves menyasszonya, Evelin számára.) Útja során azonban a felfordult világ egyéb veszedelmes, bolond és nevetséges alakjaival is összefut: töröknek álcázott magyar katonákkal, minden szégyenérzet nélkül fosztogatásra vetemedő szerzetesekkel, valahogyan mindent megúszó (de amellet ha kell, másokon is segítők) zsidókkal, földönfutóvá lett, de Magyarország régi törvényeit és dicsőségét most is gépiesen szajkózó rokkant nemesekkel és egy nimfomániás erdélyi hercegnővel is. Valamint néha a politika főszereplőivel, a kor „nagy” (ám valójában sokszor elképesztően kicsinyes) hadvezéreivel, Savoyai Eugénnel, Miksa Emánuellel, Karl von Lotharingennel és Ludwig von Badennel. A néző csak kapkodja a fejét a megjelenő szerep-

lők sokszínűségén, percenként esik ámulatból nevetésbe majd vissza. És közben nyilvánvalóvá válik számára, hogy egy kiélezett helyzetben mennyire relatívvá válhatnak az olyan fogalmak, mint hűség, áruulás, becsület, opportunizmus, korrektség és udvariasság. És talán az is, hogy ha az ilyen helyzetekben az emberben az életösztön győz, az nem is mindig szégyellnivaló, sőt.

Akár figyelembe vesszük, hogy a mű a '70-es években keletkezett, akár nem, az olvasó és a néző számára mindenképpen feltűnő, meghökkentő lehet, hogy Weöres szinte füttyörészve rúgja fel a tabukat; szabadon beszél mindenről, amit megemlíteni talán lehetett akkoriban, de részletekbe menően beszélni róla már nem, pláne színpadon. Így beszél például a szexualitás legkülönbözőbb formáiról (legtöbbször úgy, hogy nem is válik öncélúvá), elsősorban nem is Ambrus, hanem Báthory Zsuzsánna hercegnő alakját középpontba állítva (aki a titokzatos Báthory Erzsébet fiktív unokahúga). Beszél ezenkívül a zsidókról, szerepükről a magyar történelemben és közgondolkodásban, a XVII. századi történet kereteit némileg túl is lépve, kitekintve későbbi korok eseményeire is.

BARTA TAMÁS: A KÉTFEJŰ FENEVAD

A *kétfejű fenevad* zsidó szereplői mind szimpatikus figurák, de sok szó esik arról is, a maguk idején mik okozhatták Magyarországon a velük kapcsolatos ellenérzéseket. Bár a műben végső soron semmi antiszemita nincs, a '70-es évek cenzúrája a kérdés ilyen részletességű tárgyalását már nem viselte el. (Többek között ezért nem engedélyezték sokáig a mű bemutatását.) Ezenkívül a szerző azt is megmutatja, hogy a mindenkori hatalom, szemben az emberek döntő többségének gondolkodásával, egyszerűen természeténél fogva mindig valamennyire életidegen (a kérdés ezek után természetesen az, milyen mértékben életidegen az adott rend az egyes korszakokban, helyzetekben).

Még hosszan elmélkedhetnék ilyen kérdésekről a darab kapcsán, de inkább eltekintek most ettől, mivel az eredeti színmű eleve annyira erőteljes, remekbe szabott, hatásos (a szuperlatívuszok használatát kiérdemlő), hogy az ember hajlamos a színikritikát is a szerző dicséretének szentelni, ahelyett, hogy a rendezés erényeiről szólna. Pedig itt is van mit méltatni. Máté Gábor rendezése szükségképpen kicsit rövidített, nem használ fel a darabból mindent (például

eléggé el nem ítéhető módon Weöresnek azt az agyament ötletét sem, hogy az egyik felvonást egy szó közepén vágja el, majd a következő felvonást ugyanonnan, az utolsó szótagtól folytatja). De a lényeg mindenképpen itt van, előttünk. A színészeken érezni, hogy nagy kedvvel, szívesen játszanak, és afelől sem marad kétségünk, hogy a Katona társulata egy remek csapat. A főszereplő Kovács Lehel annak ellenére is abszolút hiteles Ambrus deák szerepében, hogy néhány mondatot úgy mond el, mintha felolvasná. Kiváló alakítást nyújt Lea, a zsidó leány szerepében Palmái Anna, Báthory Zsuzsannaként Ónodi Eszter, valamint a több szerepben is remeklő Fekete Ernő. Mindenképpen ki kell emelni a színház „nagy öregjeit”: Szacs vay Lászlót, Bán Jánost és Ujlaki Dénest, akik itt is hozzák megszokott formájukat (Szacs vay különösen szórakoztató a szultán szellemének szerepében, igaz, ez eléggé hálás szerep). A többi, főként fiatalabb színész is jól teszi a dolgát, gyorsan váltogatva egyik karakterből a másikba.

A díszletben és a jelmezekben nem nehéz a mának szóló finom iróniát meglátni. (Főleg a Pécs város ostromáról szóló résznél, ahol a rendező

KULT-TREFF

106

számtalan 1956-ra való utalást süt el.) Hogy a császári hadvezérek miért viselnek tábori ruházatként pont frakkot és csokornyakkendőt a sáros gumicsizmához, az nem teljesen világos, bár ötletnek nem rossz. Szintén érdekes (és szerintem jó) ötlet, hogy a szereplőgárda az előadás legelején és legvégén egy nagy citerazene-karrá áll össze, és eljátssza a „Szomorú az idő, meg akar változni” kezdetű népdalt, elő-

térbe állítva ezzel a darabnak azt a rétegét, amely a „nagy nemzeti sorskérdésekről” szól.

A darab aktualitásához egyébként sosem férhet kétség, és hogy az egyes történelmi helyzetekben mi fontos belőle, döntse el ki-ki maga. Azonban az ezen való hosszabb merengés nélkül is kiválóan fog szórakozni mindenki, aki az előadásra jegyet vált vagy az eredeti dráma szövegét kezébe veszi.

Weöres Sándor: A KÉTFEJŰ FENEVAD

(Katona József Színház, Budapest)

Díszlet: Cziegler Balázs m.v.

Jelmez: Füzér Anni m.v.

Zenei munkatárs: Vajdai Vilmos

Zenei betanítás: Makó Péter m.v.

Dramaturg: Ungár Júlia

A rendező munkatársa: Tiwald György

Rendező: Máté Gábor

Szereplők: Kovács Lehel, Pálmai Anna, Tenki Réka, Fekete Ernő, Ónodi Eszter, Kocsis Gergely, Rajkai Zoltán, Szacsvay László, Bán János, Hajduk Károly, Dankó István, Ujlaki Dénes, Kovács Ádám m.v.

Szilvay Máté: Ligeti György üzenetei Homage à Ligeti a Művészetek Palotájában

Nincs könnyű dolga az embernek, ha kortárs komolyzenét szeretne hallgatni Budapesten. Az egyébként egyáltalán nem rossz fővárosi koncertélet hivatalos felében az ilyesmi ritkaságszámba megy, ezért nem árt, ha az ember begyűjt néhány

zeneakadémista ismerőst, akik szólnak neki, ha készül valami szeánsz. Másfelől nézve azonban mégis annyiira nehéz dolga az embernek, hiszen amióta létezik a Művészetek Palotája, elég a Duna-partig elmenni egy-egy világszínvonalú produkcióért. A

SZILVAY MÁTÉ: HOMMAGE À LIGETI

MüPa eddigi hat éve alatt végig tartani tudta a kezdeti nagyon magas színvonalat, kettős szerepkörnek felelve meg. Egyfelől európai szinten is megkerülhetetlen intézménynyé vált, ahol mindenki fellép, aki számít a nemzetközi zenei életben, másfelől pedig kanonizációs szerepet is viszt: a MüPában fellépni egyfelől elismerés, másfelől követelmény, és ez alól még a könnyűzenei formációk sem kivételek (még ha nem is túl jó ülve hallgatni Lovasit a Nemzeti Hangversenyteremben). A kortárs zenével viszont még az ő viszonyuk is visszás, gondolom anyagi okokból, mivel maradisággal azért nem lehet vádolni a vezetést. Még olyan, e téren már-már populárisnak számító zeneszerző, mint Arvo Pärt műveit is csak kétszer játszották eddig a MüPában, egyszer 2007-ben és egyszer 2010-ben, de akkor is csak egy-egy darabot. Szerencsére azért akadnak ritka, cserébe viszont nagyon erősen sikerült kivételek: ilyen volt idén februárban a Kúrtág György 85. születésnapját ünneplő est, illetve az idén már hatodjára megrendezett *Hommage à Ligeti*.

Ligeti György zenéjét – mint minden világhírű magyar zeneszerzőét a 20. században – az jellemzi, hogy az Európa egészét meghatározó kulturális áramlatokba illeszkedik, ugyanakkor felhasználja a

magyar népzene beható vizsgálatának tapasztalatait. Bartókot is elsősorban a modernisége, az európaisága teszi naggyá, vagyis éppen azok a megoldások, amelyekért sokszor olyan „nehéz” zene az övé; a sokkal „könnyedebb” Kodály zeneszerzőként a mi lokális hősünk, nemzetközi viszonylatban őt inkább a zenepedagógiai munkásságáért tisztelik, ami szintúgy abszolút siker, hiszen a népzene kutatás mellett ő maga is erre helyezte a hangsúlyt. Ligeti ugyanebből a közegből indul, maga is gyűjtött népdalokat, ennek hatása főleg a korai műveiben hallható.

A koncertet nyitó zongoraciklus, a *Musica ricercata*, amelyet Csalog Gábor játszott, ilyen korai mű, amely egyszerre hordja magán a bartóki örökség nyomait és akar kísérletezni. A darab tizenegy tétele szerintem egyetlen gondolat kifejtésének tekinthető: a zene történetét meséli el. Az első tételben az oktáv 12 félhangjából csak kettőt használ a szerző, emiatt a hangsúly a „dallamról” (ami gyakorlatilag nincs) szükségképpen a ritmusra kerül át, ami pedig fokozatosan gyorsul és lassul, egy törzsi rituálé monotonitását és extázisra törekvését megjelenítve. A második tételben – jelezve a történeti fejlődést – már három hangot használ a szerző, és így tovább, míg

végül az utolsó tételben már mind a tizenkettőt. A 3. tételtől megjelenik a dallam, majd fokozatosan bonyolódik a struktúra, miközben az európai zene jellegzetes karaktereit halljuk (Tempo di valse, vagyis keringő; kétféle allegro; rubato; stb). A 9. tételben – tehát még nem a darab végén! – Ligeti Bartóknak állít emléket. Ha elfogadjuk a javaslatomat, akkor a maradék két tételt úgy kell értelmeznünk, mint ami azzal foglalkozik, van-e, és ha igen, milyen az élet Bartók után; ez pedig természetesen azt is jelenti, hogy Ligeti a saját helyét is kijelöli a zenetörténetben. A darab 10. tétele vad tánc, rengeteg kromatikával (félhangonkénti mozgással); minden eddiginél virtuózabb és minden eddiginél disszonánsabb. A darab vége azonban nem ez, hanem egy lassú tétel, amely az előző tételben már dominánssá vált kromatikus mozgást a ricercar klasszikus, szabályos formájával ötvözi. Ez a forma a zenei ellentétezés fejlődésének fontos állomása volt, a Bach által tökélyre vitt fuga előképe.

Mi az utolsó tétel üzenete? Egyfelől az, hogy a zene története nem a téboly felé halad, hiszen a tébolyult 10. tétel kromatikája az utolsó tételben egy klasszikus formával kerül szintézisbe

– másfelől pedig az, hogy ez a szintézis is csak egy állomás a tökély felé vezető úton (hiszen a ricercar még nem fuga). Ligeti tehát egyszerre szerénytelen és szerény: azt állítja, meghaladta Bartókot, ugyanakkor a tökéletességtől még messze van. A *Musica ricercata* programja ebben áll: úgy keresni a tökélyt, hogy közben az európai zenetörténeti hagyomány egésze a hátszágunk. A ricercata szó nemcsak a ricercar forma miatt került a darab címébe, hanem jelentése miatt is: azt jelenti, „kikutatott”, „megkezesett”, „feltalált”.

Az idei *Hommage à Ligeti* az avantgárd valamennyi irányzatát megjáró, ám egyikbe sem besorolható Ligetire koncentrált (tehát a *Musica ricercata* tizedik, „megvadulós” tételének kibontásaként értelmezhető). A műsor ennélfogva a '60-as és a '70-es években komponált művekből állt össze, ezalatt Ligeti Bécsben, Németországban és az USA-ban élt, és a különböző zenei avantgárd mozgalmak (pl. fluxus, szerializmus) hatottak rá.

A *Musica ricercata* után a csembalóra írt *Continuum* következett. Ennek a darabnak a meccanico hatás a lényege, vagyis hogy úgy képzeljük el a hangszert, mintha egy zakatoló gép volna: a zene nagyon kis ritmusokból áll össze, a csembalista

SZILVAY MÁTÉ: HOMMAGE À LIGETI

(Spányi Miklós) minden hangot nagyon sokszor, nagyon gyors egymásutánban üt le. A zenei történet, amikor a zakatolásból felszínre kerül egy-egy hang vagy több hangból álló töredék, amely hangosabban, más tempóban ismétlődik, mint a többi, aztán visszaolvad a kavalkádba.

A *Continuum* után jött Ligeti két „minioperája”, az *Aventures* és a *Nouvelles Aventures*. Ezekben 3 énekes-színész játszik, akik úgy ábrázolnak drámai szituációkat, hogy közben egyetlen értelmes szót sem ejtenek ki. A kommunikáció non-verbális része, illetve egyfajta primitív nyelv kerül itt a középpontba, amely szuszogásból, hűmmögésekből, mássalhangzó-torlódásos, sziszegésszerű, illetve elnyújtott magánhangzós szavakból áll; a két nő és egy férfi az emberi hangképzés minden olyan jellegzetességét kihasználja, amely érzelmek kifejezésére alkalmas, ám egyetlen konkrét nyelvhez sem kötődik. Az énekesek, ha pusztán a zenére figyelünk, nem különböznek a hangszerektől, hiszen a zenekar – amely hagyományos hangszerek mellett olyasmikből áll, mint pl. egy hatalmas piros díszpárna, amit egy szőnyegporolóval kell megütni, vagy egy cserép, amit össze kell törni – ugyanazokat a hangkeltő módszereket használja, mint ők maguk. Viszont

a hagyományos emberi szituációk (pl. kérés, sértődés, düh, öröm), bár groteszk módon, de félreérthetetlenül jelennek meg így is. Az Amadinda Ütőegyüttest is vezető Rácz Zoltán és zenekara, az UMZE Kamaraegyüttes remekelt, a három énekesből (Barbara Hannigan, Károlyi Katalin és Paul-Alexandre Dubois) pedig csak úgy süttött a profizmus, annak ellenére (vagy éppen azért), hogy egészen mást csináltak, mint amit általában szoktak.

A szünet után elsőként még két csembalódarab következett, amelyek a magyar népzenevel kísérleteznek (*Passacaglia Ungherese*, *Hungarian Rock*), majd négy orgonadarab Szathmáry Zsigmond előadásában. Hogy ezeket más orgonákon hogyan lehet eljátszani, sejtelmem sincs, nagyobb részükön valószínűleg sehogy. Ezek a darabok már Ligeti '60-as évekbeli saját stílusában íródtak, vagyis mikropolifónikusak: nincsen bennük ritmus, dallam, akkord, semmilyen hagyományosnak tekinthető zenei elem, hanem csak különböző intenzitású zúgások, amelyek rengeteg hang egyszerre megszólaltatásával jönnek létre. A szerző hangok szövedékében, hangszíneiben, tónusokban gondolkozik, már nem az a kérdése, mi a zenei hang, hanem hogy mi a hang. Profán párhuzam, de

KULT-TREFF

110

egyáltalán nem áll távol Ligeti szellemiségétől: olyan az egész, mintha zeneműként próbálnánk értelmezni a porszívó zúgását. Ha valami, a MüPa orgonája bírja a fokozott igénybevételt, ezt hallottuk; a magam részéről viszont annyira nem voltam lenyűgözve a koncertnek ettől a részétől, mert nem tudtam különbséget tenni az egyes művek között, így az összesen négy darabból álló blokk nagyon hosszúnak tűnt.

A zárószám, a *Mysteries of the Macabre* viszont ennél sokkal több várakozást is megért volna, a koncert legnagyobb dobása volt. Ez a mű a korábbi énekes színpadi produkciók továbbfejlesztése, amely minden figyelmet egyetlen női énekesre helyez át. Barbara Hannigan afféle S&M dominaként, hatalmas fekete túsarkóban jön be, fűzője fölött bórszerkót visel, amit szinte rögtön le is dob magáról. Miközben énekel, folyamatosan mozog: tánca egyrészt a zenekar vezényletéséből, másrészt színészi érzelmekifejező mozdulatokból áll. Csábítási jelenet bontakozik ki, amelyben a nő az egész zenekart „be akarja fűzni”, és ami azért annyira feszült, mert könnyednek, tét nélkülinek akar látszani, miközben akaratos és túlfűtött. A történetbe értelmes beszéd-foszlányok is vegyülnek: az

énekes időnként angolul énekel egy-egy semleges mondatot, máskor valaki beüvölt magyarul, hogy „Hagyd már abba!”, megint máskor pedig a zenekar tagjai gyors egymásutánban felállnak, mondanak egy-egy számot, és visszahuppannak a helyükre. Hannigan pedig mindvégig hibátlan: szexi és energikus, és miközben profin mozog, egy pillanatra sem enged a zenei koncentrációból. Akár csak nevetünk rajta, akár tűzbe jövünk, mindegy: a Halál senkit nem hagy hidegen. Hiszen erről van szó, ahogy a darab címéből nyilvánvaló – aki itt cicázik, a Halállal cicázik, az ősi toposz szerint a szerelem és a halál misztériuma ugyanaz.

A Bartók Béla Nemzeti Hangversenyteremben, bár ezen az estén nem ült senki a karzaton, a földszint tele volt, ami nagy eredmény, ha arra gondolok, hogy három éve, amikor először voltam *Hommage à Ligeti*-n, a harmadik sorba szolt a diákjegyem. Ez a földszintnyi ember viszont négy-szer tapsolta vissza Barbara Hannigant. Úgy tűnik, bár lassan, de biztosan nő azok tábora, akik felfedezik, hogy a kortárs komolyzene nagyon is létezik, és a kultúra élő, mind zsigerileg, mind intellektuálisan izgalmas része. Remélem, jövőre még többen leszünk.

FAZEKAS BOGLÁRKA: A SZILMARILOK

Fazekas Boglárka: A szilmarilok Könyvajánló

„Könyvajánló következik!
Kérhem, nézzék el, hogy
rhaccsolok.
Szilmarhilok! Izgalmas
kalandrhegény!
Világterhemtés! Az ainuk
muzsikája! Ilúvatar
és a valák jönnek ide!
Testvérhémészárhlás,
karhdozás és összeveszés!
Menekülés a Helca... a
Helcarh... a nagy hegyeken
át, na! Harhcolás, árhmány
és szelerem! Dhrágakövek!
Olvassa, akinek nem esek a
nehezére!”
/Leopold, a porondmester/
(Dolák-Saly Róbert nyomán)

Tisztelt Leopold!

Dicséretes dolognak tartom könyvajánlási próbálkozásait, de fel kell hívnom a figyelmét ismertetőjének hiányosságaira. Már ne is haragudjon, de hogy lehet a három szilmarilt, az én kezem munkáját egyszerűen drágaköveknek nevezni? Annál azért sokkal többről van szó! Nem véletlenül *A szilmarilok* a könyv címe. És mi az, hogy kalandregény? Az egy dolog, hogy szerepelnek benne sárkányok, meg rengeteget harcolnak, de attól még nem

kellene ennyire lefokozni! Kikérem magamnak! *A szilmarilok* tulajdonképpen népem története a világteremtéstől egészen az utolsó hajó távozásáig, amikor is végleg átadtuk a földet az embereknek. Akik, ahelyett, hogy hálásak lennének ezért, kalandregénynek nevezik a mi kedvenc történeteinket! Amelyeket J. R. R. Tolkien olyan kiváló érzékkel gyűjtött össze, mintha ő is közülünk való lenne.

Arda, a Föld teremtésétől és Középfölde születésétől kezdve az Első Kor eseményein át egészen Númenor bukásáig minden megtalálható benne: Az *Ainulindale* meséli el a világ keletkezését, a *Valaquentából* megismerhetjük a valák királyait, akiket az emberek isteneknek neveztek, majd a *Quenta Silmarillion* következik, amelyben népem felébred, Valinorba költözik, majd fellázad a valák ellen, és végül visszatér Középföldre. Azt mondják, ez az én hibám, mert elkészítettem a szilmarilokat, amelyeket aztán nem adtam ki a kezeim közül, hiába kérték a valák.

KULT-TREFF

112

Meg azért is, mert én buzdítottam a többi tündét, hogy hagyjuk ott Valinort, de igazából Morgoth tehet róla, a Sötét Úr, aki a leghatalmasabbak közé tartozott, amíg tönkre nem akarta tenni Ilúvatar, a Teremtő munkáját. És akit Ön kifelejtett meglehetősen rövid ismertetőjéből. Megértem, mi sem szívesen beszélünk róla, ám a könyvben ő az egyik legfontosabb szereplő! Természetesen, mellettem. Mivel ha nem készítem el a szilmarilokat, sok nagyszerű történet kimaradt volna a krónikákból. Olyan drágakövekről van ugyanis szó, amelyekhez foghatók senki keze alól nem kerültek ki azelőtt, és nem is fognak soha. Nem csoda hát, hogy Morgoth meg akarta szerezni magának – sajnos sikerült neki, és ezzel rengeteg bonyodalmat okozott egész népemnek, a valáknak, de még magának Ilúvatarnak is.

A *Quenta Silmarillion* tehát részben arról szól, mi történt a szilmarilokkal, miután ellopták őket a kincstáramból, részben pedig a Sötét Úr elleni kitartó és hősiességű küzdelmünkről. Emellett a kedves olvasó megismerheti a tündék királyait, olvashat esendő emberekről, és olyanokról is, akik szembe mertek száll-

ni a sorsukkal, mint Túrin Turambar. Vagy a hét fiamról, akik megesküdték, hogy az életük árán is visszaszerzik a szilmarilokat. Ugye milyen hűségesek? Örömrájuk nézni.

A romantika kedvelői bizonyára örömeiket lelik majd Beren és Lúthien történetében, amelyben Barahir fia Beren, az ember beleszeret Lúthien Tinúvielbe, Thingol tünde király lányába, de a kezét csak úgy nyerheti el, ha szerez egy szilmarilt Morgoth koronájáról. A tengeri kalandok szerelmeseinek pedig Earendil történetét ajánlom, aki az emberek közül egyedülként elhajózott Valinorba, hogy segítséget kérjen a valáktól Morgoth legyőzéséhez. Az ezt követő nagy csatával ér véget a *Quenta Silmarillion*.

A kötet tartalmazza még Númenor történetét is, amely egy szigetről szól, melyet a valák adományoztak az embereknek Morgoth legyőzése után. A sziget félúton helyezkedett el valahol Valinor és Középfölde között, s az emberek bőségben és békében éltek, amíg lassan el nem fordultak a valáktól és tölünk, eldáktól, és meg nem szegték a Tilalmat: hajóra szálltak, hogy isteneik szigetére jussanak. De nem jártak sikerrel. Hát igen, az embe-

GYÖNGYÖSI MEGYER: INTERJÚ

rekkel nem érdemes kezdeni.

Emellett megtalálható benne még egy rövid írás arról, hogyan készültek el a Hatalom Gyűrűi, melyek fontos szerepet játszottak Középfölde történetében, és amelyekről bővebben Tolkien *A hobbit*, illetve *A Gyűrűk ura* című műveiben olvashat.

Aki szereti a mítoszokat, a csatákat, az elátkozott noldákat, a Sötétség elleni küzdelmet, az örömét fogja

lenni *A szilmarilokban*. A boszorkányok és a ruhásszekrények kedvelői pedig inkább keressenek mást.

Na, így kell ezt csinálni!

Üdvözlettel:

Feanor,
Finwe fia

U.i.: A nagy hegyeket egyébként Helcaraxénak hívják.

113

Gyöngyösi Megyer: Vannak olvasók

Beszélgetés Szabó T. Annával

Szabó T. Anna 1991 szeptemberében lett az Eötvös Collegium magyar-angol szakos hallgatója. Az elmúlt években több mint tucatnyi irodalmi díjat nyert, 6 önálló verseskötete jelent meg, több kötet társszerzője. Férjével, Dragomán Györggyel két gyermekük van.

Gyöngyösi Megyer: A beszélgetésre készülve több veled készült interjút elolvastam, melyekben rendszeresen megemlítetted, hogy az Eötvös Collegium tagja voltál. Számomra úgy tűnt, meglehetősen nagy szeretettel emlékszel vissza ezekre az időkre. Ennek talán egyik oka, hogy olyan tanárok tanítottak, mint Géher István vagy Margócsy István.

Szabó T. Anna: Igen, sőt Lator László is tanított a Collegiumban abban az időben. Mindhárman elképesztő irodalmárok s rendkívül inspiráló pedagógusok. Később egyébként tanítottam Géher István mellett egy rövidebb ideig, tanulságos volt belülről megfigyelni egy igazán tapasztalt, profi bűvészt munka közben. Olyan ő számomra, mint Prospero a *Viharban*. Elképesztően nagy varázsló, aki mindent, mindent meg tud csinálni.

Gy. M.: Mikor jelentkeztél a Collegiumba, már akkor kifejezetten Géher István vonzott?

Sz. T. A.: Nem, nem nagyon hallottam róla a Collegium előtt. A Collegiumról nagybátyám mesélt, aki

nyelvészként tanított itt. Azt tanácsolta, hogy mikor felvételizem, adjam be a jelentkezésem ide is. Felvételi előtt próbáltam tájékozódni, sok mindent elolvastam az intézményről, így találkoztam először Géher nevével is. Láttam, hogy költő, s persze rögtön beleolvastam a verseibe, de azok számomra akkor még nagyon idegenek voltak. Azóta sokat változott a költészete, akkoriban – részben T. S. Eliot nyomán – a lábjegyzetelés, tudós költészetet művelte, amit aztán persze megértettem és megszerettem később. Én pedig a gimnáziumban főként az Apriily-, Szabó Lőrinc-féle klasszikus költészetet ismertem és szerettem meg. Tandori is sokáig egy nagy rejtély volt számomra, s tulajdonképpen az ő verseinek megkedvelését is az Eötvös Collegiumnak köszönhetem: elsőéves koromban Mesterházi Mónival a kollégiumi szobámban ültünk, és mondta, hogy nagyon szereti Tandorit, én pedig beismertem, hogy nem igazán értem. Elolvastunk akkor együtt egy csomó verset és Móni magyarázta, hogy mi a jó Tandori költészetében, érdekes, hogy ezt egy évvel később nekem is sikerült továbbadnom egy gólyának. Tandori és Géher összetartoznak. Ezt azért mondom így, mert ők barátok voltak, a költészetük, a költé-

szetszemléletük is egy kicsit hasonló volt egy időben. A collegiumi felvételit megelőzően küldtem egy dolgozatot és verseket Géhernek, ő pedig visszaírt nekem, hogy a felvételre hozzak egy szonettet, valamint olvassam el Jan Kott Shakespeare-könyvét. Nagyon tetszett ez a feladat. Elővettem a verstan-könyvet, és írtam egy szerelmes szonettet, amit a fejkopogtató során a bizottság – mikor már feltette a lexikális tudásra irányuló kérdéseket – elővett és elolvasott.

Gy. M.: Ha jól tudom, nem csak a Géher- és Tandori-, hanem a Jékely-féle költészetet is a Collegiumban szeretted meg. Úgy hallottam, egyik éjszaka elolvastad egy kötetét, és próbáltál hozzá kapcsolódni, ám nem sikerült, majd reggel, mikor újra kezded vetted a könyvet, nagy élvezettel olvastad.

Sz. T. A.: Igen. Jékely, aki nagyon értett a nőkhöz, nyilván valami ügyes trükköt vetett be azon az éjszakán – nem tudom, mit csinált velem, de elképesztő, mekkorát fordult a Jékely-értelmezésem reggelig. Ha én most tanár lennék, és házi feladatot adnék, akkor biztosan azt mondanám, hogy olvassatok el egy Jékely-novellát, mert nem melleleg kiváló novellista is – legyen mondjuk az *Efruzén, a százegy éves aszszony*, vagy a *Két kard*, ke-

GYÖNGYÖSI MEGYER: INTERJÚ

resztben. Nem lenne szabad elfelejtenünk őt sem – és most nem az erdélyi elfogultság beszél belőlem.

Gy.M.: **Mi az, amit meghatározónak tartasz a Collegium szellemiségéből?**

Sz. T. A.: A sokféleség szabadságát, és azt, hogy soha nem volt unalmas: mindenki szenvedéllyel tanult és tanított. Mohón felvettünk minden szemináriumot a kötelezők mellé, jártam például a legendás Király Gyula óráira is este kilenctől-tízről, fantasztikus ember volt az oroszos fehér szakállával, úgy tudott magyarázni, hogy az embernek tátva maradt a szája. Meghatározóan fontosak volt még számomra N. Pál József órái, segített feldolgozni az erdélyi hagyományt, elfogulatlan figyelemmel és nagy szakmai tudással segített tájékozódni a népi irodalomban – úgy tanított, hogy közben észre sem vette az ember, mert kérdéssel és beszélgetéssel és vitával haladtunk előre. Erdélyi témában nagy szerencsém volt abban is, hogy néhány hónapig a Collegiumban lakott a kolozsvári Cs. Gyimesi Éva, ő a transzilvanizmusról tartott szemináriumokat, rengeteget beszélgettünk, kicsit visszakaptam általa Kolozsvárt. Fel sem lehet sorolni, hányan tanítottak a Collegiumban akkoriban. Irodalomból és verstanból

például Bíró Ferenc, Bogoly József Ágoston, Vekerdi József vagy Szilágyi Márton – róla például nem fogom elfelejteni, amikor egy Eötvös-óráján leszúrt minket, hogy nem olvastuk el csak félig a feladott regényt: „Én a családom és a rengeteg munkám mellett az Eötvös Collegium diákjai kedvéért figyelmesen végigolvastam újra, és erre ti nem készültetek” – szelíden mondta ezt, de soha többet nem fordult elő velünk, hogy nem olvastuk el, amit feladtak. Úgy érzem, a tanárok is rangnak érezték akkor, hogy a Collegiumban taníthatnak.

Gy. M.: **A versírásban mennyiben segítettek a tanárok, a Collegium légköre?**

Sz. T. A.: A tanulás és a költészet mindig párhuzamosan volt jelen. Géher és Lator költőként tanítottak, tehát belülről is ismerték az alkotási folyamatot, belülről is látták az irodalmat. Margócsy István pedig kritikusként állt közel a szövegekhez, és szenvedélyesen szerette az irodalom „nagyon komoly játékait”, bár általában ironikus megjegyzéseivel leplezte romantikus lelkét. Őlt az asztalfőn, és csomó irodalmi művet említett, ami számomra ismeretlen volt, hiszen – mint ahogy arról már szó volt – nagyon klasszikus dolgokon nevelkedtem, posztmodernnek hírét sem hallottam.

KULT-TREFF

116

A szemináriumok általában úgy teltek, hogy megkérdezte a véleményünk ezekről a művekről, s mi sorban az asztal körül elmondtuk azt. Margócsy somolygott, jegyzetelt, somolygott, jegyzetelt, az óra végén pedig kiderült, hogy mi aztán roppant hülyék vagyunk. De ezt sosem úgy mondta el, ahogy most én, hanem rendkívül humorosan és ironikusan. Minden ilyen Margócsy-óra után rohantunk a könyvtárba.

Gy. M.: A könyvtárba, ahol, gondolom, rengeteg időt töltöttetek.

Sz. T. A.: Igen, már elsőben rengeteg vizsgánk volt, de a könyvtárban fedeztem fel azt, hogy miért érdemes írni. Röviden: mert vannak olvasók. S ezek az olvasók a legváratlanabb pillanatokban bukkanhatnak elő. Mikor a könyvtárban a vizsgáimra készültem, akkor az volt a jutalmam, hogy egy óra tanulás után adtam magamnak húsz percet olvasni, s akkor olvashattam akárkit. Általában azzal a módszerrel döntöttem el, hogy ki legyen a soros, hogy hátranyújtottam a kezem, s véletlenszerűen leemeltem egy könyvet a polcról. Így aztán nagyon sok számomra akkor még ismeretlen szerzővel találkoztam. Ennek köszönhetően fedeztem fel magamnak például Lesznai Annát, aki rendkívül érdekes alakja a

magyar irodalomnak, már csak azért is, mert képzőművész és költő volt egyszerre. Szóval ezért mondom, hogy érdemes írni. Később aztán, a doktori disszertáció írásakor, amikor hasonló helyzetbe kerültem, az unikum volt a jutalom. Abból egy kortyot lehetett inni minden befejezett oldal után. Elég sokáig kitartott az az üveg.

A kérdésre visszatérve, tényleg nagyon sok időt töltöttünk tanulással. A Collegiumban mi egymásnak is nagyon sok órát tartottunk. Arra speciel kevésbé emlékszem, hogy én mit csináltam, de hogy mások mit, arra igen. Ezek a kollégiumi órák este nyolc, kilenc, sokszor tíz óra után voltak. Ha van valami, amit megbántam a diákkoromból, az az, hogy egyáltalán nem szórakoztam. Nem sokat jártam színházba. Egypár koncertre elmentünk, de legalább két éven keresztül minden nap volt estig óránk.

Gy. M.: Ha szórakozni nem is jártatok, kirándulni igen. Egy alkalommal, ha jól tudom, Erdélybe látogattatok az Eötvös Collegium-i társasággal, s számodra az az út nagy csalódást jelentett.

Sz. T. A.: Inkább úgy fogalmaznék, hogy megrendítő volt. Nagyon felkavart az a helyzet, hogy már mint magyarországi látogatók Erdélybe, és engem ott magyarországinak is tekinte-

GYÖNGYÖSI MEGYER: INTERJÚ

nek. Aminthogy egyébként az is vagyok, és voltam már akkor, mégis nagyon megrázó helyzet volt. Hirtelen egy nagyon otthonos, ugyanakkor mégsem otthon-közegben találtam magam. Olyan helyeken fordultunk meg, melyeket én ismertem nagyon jól, hiszen jártam a környéket édesapámmal, de mégsem Kolozsvár, mégsem az otthonom voltak. Tehát valami furcsán otthonos, valami idegenül otthonos hely volt akkor Erdély, s ezzel együtt mégiscsak az a hely, ahol én éltem. Azzal próbáltam túlélni a kirándulást, hogy végig Mozart *Rekviemjét* hallgattam. Önmagában az élmény nem volt rossz, vagy ha mégis, akkor csak azért, mert nekem honvágyam volt. Úgy látszik, akkor is éreztem, hogy én ide soha visszatérni már nem tudok.

Gy. M.: Mennyire tartod a kapcsolatot a kollégistákkal? Követed, hogyan alakult később az életük?

Sz. T. A.: Azt tudom, hogy találkoznak, estikéznak még most is, mert engem is szoktak hívni, de én nem nagyon megyek. A férjemmel mi ilyen szempontból egy kicsit kilógtunk, mert már a Collegium előtt is együtt voltunk két vagy három éve, s az egyetemi évek alatt is na-

gyon sok időt töltöttünk egymással. Én egyébként egy évvel idősebb vagyok, tehát Gyuri később felvételizett, mint én. Az első évben azzal telt lelki időm nagy része, hogy őt vártam. Nagy izgalmat jelentett, hogy bekerüljön ő is. Valami hihetetlen mennyiségű szöveget elolvastott, a felvételi bizottság is egészen megdöbbsent. De ha – mint mondtam – ki is lógtunk egy kicsit, azért még most is igyekszem követni a körülöttem felnőtt évfolyamokban a Collegisták útját, és örömmel látom, hogy többen népszerű gimnáziumi tanárok lettek, mások a legjobb bel- és külföldi egyetemeken tanítanak (van köztük irodalomtörténész, hebraista, fizikus és közgazdász), vagy éppen a CERN-ben kutatják a bozonokat, de van köztük remek rádiós dramaturg és elismert műfordító is. Van, akivel ma is együtt dolgozom, nemrég például Harangi Mária rendezővel volt két közös színházi munkánk. Én úgy érzem, ez egy igen sikeres nemzedék, amely elérte, amit akart, de megy tovább, esze ágában sincs ülni a babérjain.

(Az interjú második felét a következő Eclogában olvashatjátok!)

Vég András: Az álmok, s nem a valóság köntöse

Bécs, álmok köntöse. Magyar írók Bécs-élménye 1873–1936, PIM, Budapest, 2011, 228 oldal.

118

Bécs a 19. század végétől legalább hat évtizeden keresztül fontos város a magyar művészek, az értelmiség és más elitek számára. A dualizmus éveiben látványos fejlődésen áteső Budapestnek a tőle nyugatabbra fekvő császárváros jelentette a modernitás legközelebbi, sőt kifejezetten közeli centrumát. Bécsbe – szemben Párizssal, Berlinnel – bármikor át lehetett ugrani. A város meghatározó szerepe a Monarchia szétesésével is megmaradt, a „kiterjesztett itthonlétnek” számító bécsi tartózkodás csak 1919 után alakult át sokak számára kényszerű emigrációvá.

Többek között ezt igyekszik bemutatni a Petőfi Irodalmi Múzeum és az Österreichisches Theatermuseum kooperációjában létrejött – jelenleg Bécsben látható – *Magyar írók Bécs-élménye 1873–1936* kiállítás, és nyomában a *Bécs, álmok köntöse* című katalógus, amely a két főváros közötti kölcsönhatásokat igyek-

szik az említett időszakban feltárni, elsősorban az irodalom szemszögéből. Vajon lehet-e egyetlen vállalkozásban rekonstruálni és bemutatni hat, változó évtized kulturális áramlásait, jellegzetességeit? Vajon képes-e a Bécs-könyv ennek a több mint fél évszázadnak az összegezésére, s milyen kép áll így össze?

A budapesti kiállítás egyszerűen akarta vizsgálni a Bécs és Budapest között létrejött összes kulturális kapcsolatot kezdve a monarchia sarkkutató expedíciójától egészen a *MA* folyóiratáig, melynek az lett a következménye, hogy a kiállítótérbe zsúfolt nagy anyag, látszólag koncepciótlanná, kaotikussá vált. Míg a kiállítás épp ettől lett zavaros, addig a könyv lemond a teljesség igényéről. A Bécs-könyv szerkezetében három részre tagolódik, benne kiállítási katalógus, tanulmánykötet, breviárium egyesül, akárcsak a *Magyar írók Berlin-élménye* kiállítás hasonló kötetében. Az első rész a kiállításon szereplő fényképek, könyvborítók, levelezések mellé társított idézetekből nyújt válogatást, a

VÉG ANDRÁS: ÁLMOK KÖNTÖSE

tanulmányrész olvasatokat igyekszik kínálni, mozaikosan építkezik, a breviárium pedig már önmagában is töredékes műfaj. A kötet technikája a *Passagen-Werke*t idézi, ahol Walter Benjamin a 19. századi Párizst igyekezett a maga teljességében „rekonstruálni”. Benjamin kísérlete azonban – talán nem véletlenül – végül töredékes maradt. A Bécs-kötet már szándékosan él a töredékes-séggel: a képek, az idézetek, a tanulmányok és a műrészletek „redundáns”, visszatérő mozzanatai, ha nem is átfogó képet, de egy kellően árnyalt, átfogó benyomást alakítanak ki.

A Habsburg Monarchia világában „semmi sem az, aminek látszik” – írja Gerő András bevezető tanulmányában az OMM frappáns összegzésként. A szecesszió, vagy a freudizmus, amely ma a korszak progresszív, maradandó értékeiként tűnnek fel számunkra, mint a fennálló elleni lázadás, valójában mind periférián lévő jelenségek voltak. A méltán híres bécsi, budapesti kávéházak sem csak a polgári létmód megszilárdulásának, hanem sajátos közép-európai jelenségként ennek a félperiférikus létmódnak is a kifejeződése

sei voltak. *„A tőke izgága, teljesítménycentrikus nagyvárosaiban, mint Amsterdam vagy London nem voltak tartós életűek a lassúság és türelem ezen intézményei”* – írja Wilhelm Droste. Bár a Habsburg Monarchia politikai és kulturális értelemben látszólag sosem került világhódítói pozícióba, mindeközben a bécsi szelet és a gulyásleves mégis sikerrel hódította azt meg.

Az OMM világa egyszerre van hozzánk még közel és már távol. A sosem volt polgári világgal ugyan a „boldog békeidők” pozitívizmusa is rég letűnt már, ám a közép-európai nagy elfojtások, és a hozzá társuló látszatok világa ma is tovább él.

A kötet tanulmányai a magyar írók szemszöge mellett, a képzőművészet, az építészet, a színházi élet, Kassák és az avantgárd, Balázs Béla, illetve más, további kulturális aspektusok, így az említett kávéházak világa vagy a német nyelvű budapesti sajtó felől próbálják meg leírni az osztrák–magyar kölcsönhatásokat. A tanulmányok tematikai árnyaltsága és sokfélesége kimerítő, színvonaluk azonban ingadozó. A kötet elején a katalógus rész ismételten sok szempontot mérlegelő válogatást

KULT-TREFF

nyújt a kiállítás tárgyaiból, színes lapjai, a színek változásai ízlésesek, s ugyan- ez igaz a kötet egész külle- mére, tipográfiájára, amely szintén a Berlin-kötethez igazodik. A kemény karton- kötés találóan harmonizál a kötet egészével, ugyanakkor igen sérülékeny is. Szépek és izgalmasak a századfor- dulós Bécs fotói. A breviári- um pedig bizonyítja, hogy a magyar íróknál az osztrák főváros nem csak művésze- tükön tükröződő hatásaiban volt jelen, hanem kedvelt té- maként is. Bacsó Béla beszélt a Berlin-kötetben a német fővárosról „mint művészileg archivált városról”, ha ez igaz Berlinre, Bécsre még in- kább az. A témában ezzel a profillal az elsők között lévő könyv ezt kívánja a szakku- tatókon kívül a szélesebb kö- zönséggel is megismertetni.

IDEGEN TOLLAK

Bolesław
Leśmian:

Dłoń zanurzasz w śnie,
W zagrobowym cieniu.
Nie znajdujesz – mnie,
Wołasz po imieniu!

A ja – leżę tu,
Gdzie ma być nas – dwoje...
Brak mi tylko – tchu,
Oto – ciało moje...

Bolesław
Leśmian:

Álmodban kezed
Árnyakba mártod.
Nem találsz – engem,
Nevemet kiáltod.

Én elnyújtózom,
Ahol ketten kéne
Levegőre vágyom,
És saját testemre...

121

(Csombok Marianna fordítása)

Bolesław
Leśmian:

Śni się lasom – las,
Śnią się deszcze.
Jawią się raz w raz
Znikłe Maje.

I mijają znów,
I raz jeszcze...
A ja własnych snów
Nie poznaję.

Bolesław
Leśmian:

Esőt álmodjatok,
És fákat az erdőknék.
Az eltűnt tavaszok
Majd újra megjelennek.

És megint elmúlnak,
És megint megjelennek.
Saját álmaimat
Kellene megismernem.

(Csombok Marianna fordítása)

IDEGEN TOLLAK

Tóth Dániel: Offline-Liebe – gibt's noch so was?

Offline-szerelem

Valljuk be: manapság már senkin nem lesz úrrá euforikus érzés, ha a számítógép vagy az internet szót hallja... Jó pár évtizede azonban még egész másként festett a helyzet: az emberek nem győzték isteníteni az eredetileg csak a nyugdíjak kiszámítására megalkotott, később pedig már széleskörű elismertségnek örvendő computert.

A számítógép megjelenésekor kialakult általános mámort csak tovább fokozta az internet világhódító missziója – valószínűleg nem kell hosszasan ecsetelni, mi mindent köszönhetünk/köszönhattünk az elmúlt évtizedekben „www” monogramú barátunknak... Egy dolog viszont mégis kiemelendő a számos áldás közül: az utóbbi időben határozottan egyre többen bátorzkodnak a világhálóhoz fordulni párkeresés céljából.

Egészségesnek tekinthető-e ez a fajta „digitális” szerelem? Miért könnyebb a „virtuális színpadon” egy rokonszenves szerepet eljátszani? Hogyan mosolyoghatunk rá kedvesünkre egy-egy hangulatjel segítségével, és milyen fatális következményekhez vezet az, ha véletlenül elmarad a smiley? Ironikus-humoros hangvétellű cikkemben a fenti kérdésekre igyekeztem választ találni.

129

Fangen wir mal mit einer (hoffentlich nicht indiskreten) Frage an: wie haben Sie Ihren gegenwärtigen Partner kennen gelernt? War das ein atemberaubender, magischer, unvergesslicher Moment? Liebe auf den ersten Blick? Oder auf den ersten Klick? Na ja, offline-Romanze wird schon lange für altmodisch gehalten, nicht so aber die digitalische!

Vor über 20 Jahren hätte kaum gedacht, dass unser treuer Freund (sein Monogram: www) eines Tages so

eine riesengroße Macht besitzen wird. Damals war man noch der naiven Ansicht, dass der Computer nur die Berechnung der Rente erleichtern könne (übrigens wurde er später gerade aus diesem Grund „Rechner” genannt). Inzwischen sind doch viele Jahre verflossen, und das Netz hat einen langen Weg zurückgelegt. Heutzutage ist man in der glücklichen Lage, mithilfe der segenreichen Erfindung nicht nur rechnen, sondern auch mailen, chatten, sich amü-

TÓTH DÁNIEL: OFFLINE-LIEBE

sieren, Inhalte teilen und herunterladen zu können. Was aber das Wichtigste ist: andere lassen sich auch kennen lernen.

Gestehen wir, wir klicken auf das wohlbekannte Ikon größtenteils wegen dieser Funktion. Klar, Freundschaften sollen gepflegt werden, viele erhoffen aber vom Netz einen Lebensgefährten / eine Lebensgefährtin. Ob das gesund ist (also als eine unvermeidliche Wirkung der raschen Lebensweise zu betrachten ist), lässt sich streiten.

Wie alles, diese Form der Partnerwahl hat auch Vorteile. Diejenigen zum Beispiel, die allzu risikoscheu, furchtsam sind, bevorzugen statt der wahren eher die digitale Welt, wo man teilweise anonym bleibt. Das gibt einem Selbstvertrauen, und man fühlt sich weniger ausgeliefert – aus Dateien kann nämlich eine wundervolle Maske angefertigt werden, hinter die man sich notfalls verstecken kann.

Die Nachteile sind im Grunde genommen die gleichen. Auf der virtuellen Bühne ist es leicht und überhaupt nicht anstrengend eine sympathische Rolle zu spielen: in diesem Fall können wir uns alle als Meister der Kunst der Schauspielerei (und so-

gar der Dichtung) fühlen. Es war ferner jederzeit „easier“ und bequemer unsere Worte lässig niederzuschreiben als sie ehrlich auszusprechen. Trotzdem sind unsere Gefühle und Gesichtszüge interessanterweise zum Teil auszudrücken, denken wir mal an die populären Emoticons, wie: „:P“ oder „=D“. Mittels dieser einfachen Zeichen kann unser Geselle brilliant angelächelt werden. Möglichst am Ende jedes einzelnen Satzes, weil das derzeit trendy ist... Ab und an sind sie auch dann zu verwenden, wenn wir dessen Gegenteil meinen, was wir niederschreiben... Achtung! Wenn „das Smiley“ wegfällt, sollen wir mit katastrophalen Konsequenzen rechnen, so wie Beleidigung oder logischer Verwirrung („was ist geschehen, warum hast du kein Smiley gesetzt, bist du vielleicht böse auf mich?!“). Und das Wichtigste habe ich beinahe vergessen: sogar eine Rose lässt sich unserem Liebchen schicken: @. Ganz kostenlos und praktisch. Die Fahrzeit und der Preis werden eingespart.

Nach diesen unbestreitbaren Argumenten sollte es keinen geben, wer die Effizienz des Internets bei der „Partnerjagd“ in Zweifel

IDEGEN TOLLAK

zieht, hoffe ich. Wen aber die oben genannten Beweise nicht befriedigen, dem können noch welche aufgezählt werden.

124 Nehmen wir mal z.B. die andere Seite der Medaille. Was geschieht bei einem persönlichen Treffen? Erstens erblicke ich ihn / sie. Von diesem Moment an kann ich mein Hormonhaushalt nicht mehr unter Kontrolle bringen. Euphorie. Dann blickt er / sie wieder. Jetzt kommt die totale Konfusion. Dazu Lähmung, Taubheit, Blindheit. Stottern. Idiotisches Benehmen. Herkömmliche Fragen. Unsinnige Antworten meinerseits. Kein Thema. Darüber nachdenken, was ich sagen müsste. Wie ich sagen müsste. Wann ich sagen müsste. Warum sieht er / sie mich so komisch an, stinke ich, oder? Nein... Wo wollen wir nun hin? Von mir aus egal. Er / sie ist auch

derselben Meinung. Fantastisch. So werden wir nicht vorwärtskommen. Peinliches Schweigen. So ein Mist, meine Haare sind schon wieder voll von Schuppen...

Ich hoffe, ich soll die List nicht fortsetzen. Es ist einzusehen, dass wir uns vor den obigen Faktoren nicht zu fürchten brauchen, wenn wir ausschließlich durch den Bildschirm kommunizieren. Gerade deswegen würde ich jedem Alleinstehenden vorschlagen, sich so schnell wie möglich vor den Computer zu setzen und auf eine „virtuelle Jagd“ zu begeben. Außerdem bitte ich alle, die schon einen Partner gefunden haben, den Kontakt mit dem per Internet ständig zu halten. Wie erwähnt, darin besteht das Geheimnis der dauerhaften Seligkeit.

P.s.: Ich wünsche viel Glück, große Auflösung und guten Zugang dazu!